

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MADDİ OLMAYAN VARLIKLARIN RAPORLANMASI
VE HALKA AÇIK ŞİRKETLERDE MADDİ OLMAYAN
VARLIKLARIN RAPORLANMASINA YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

NİGAR ÖZÇETİN

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Hikmet ULUSAN**

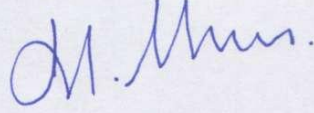
YOZGAT 2010

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

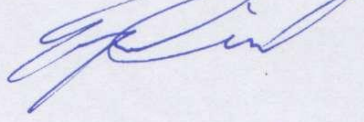
TEZ ONAYI

Enstitümüzün İşletme Anabilim Dalı 8011010004 numaralı öğrencisi Nigar Özçetin'in hazırladığı “**Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Ve Halka Açık Şirketlerde Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasına Yönelik Bir Araştırma**” başlıklı DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 11.06.2010 günü saat 15:00’de yapılmış, tezin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

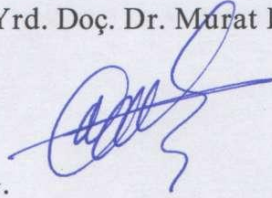
Başkan: Yrd. Doç. Dr. Hikmet ULUSAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Eymen GÜREL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat KOÇSOY

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 01/07/2010 tarih ve 14 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

01/07/2010

Prof. Dr. Hayrettin RAÏMAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İşletmelerin maddi olmayan varlıklarını ya da entelektüel sermayelerini ortaya çıkarmaları, işletme değerinin artmasında önemli bir faktör haline gelmiştir. Günümüzde işletmelerin maddi varlıklarından daha çok maddi olmayan varlıkları ya da entelektüel sermayesi değer ifade etmeye başlamıştır. Bunun farkına varan günümüz işletmeleri ise maddi olmayan varlıklarını ya da entelektüel sermayesini ortaya çıkarmaya başlamışlardır. Bu çalışmada, maddi olmayan varlıkların raporlanması ve halka açık şirketlerde maddi olmayan varlıkların raporlanması ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın teorik kısmında maddi olmayan varlıkların ya da entelektüel sermayenin tanımı, özellikleri ve sınıflandırılması, ölçüm yöntemleri, raporlama türleri, raporlamayla ilgili literatür araştırması, raporlama yolları, Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartları'nın maddi olmayan varlıkların ya da entelektüel sermayenin raporlanması açısından incelenmesi ve uluslararası şirketlerde maddi olmayan varlıkların ya da entelektüel sermayenin raporlanması uygulamaları konularına yer verilmiştir. Araştırma safhasında ise, İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası)'ye kayıtlı 10 teknoloji şirketi ele alınarak son 5 yıla ait bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet siteleri incelenerek şirketlerin maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermaye unsurlarından hangilerine raporlarında yer verdikleri incelenmiştir.

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Hikmet ULUSAN'a, tez çalışması boyunca tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARA'ya, Yrd. Doç. Dr. Soner TASLAK'a, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan babam ve annem İsmail ve Ümmühan ÖZÇETİN'e, tezimin oluşmasında yardımlarını esirgemeyen ablalarım Aynur ÖZÇETİN, Nihal ÖZÇETİN, kardeşlerim Zuhal ÖZÇETİN ve Meral ÖZÇETİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması ve Halka Açık Şirketlerde Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasına Yönelik Bir Araştırma

Nigar Özçetin

Bozok Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı

2010: 130 sayfa

Maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermaye, günümüz işletmeleri açısından gün geçtikçe önem kazanmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan maddi olmayan unsurlar, yeni bir ekonomik yapılanmanın ortaya çıkmasına neden olmuş ve böylece maddi olmayan varlıkların ya da entelektüel sermayenin önemini arttırmıştır. İşletmelerin sahip olduğu maddi olmayan varlıklarının ya da entelektüel sermayesinin varlığı işletmelerin piyasa değerinin çok üzerinde satılmasında büyük rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermayenin tanımı yapılmış, özellikleri, sınıflandırılması, değerlendirilmesi ve ölçüm yöntemleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermayenin raporlanması ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise; halka açık şirketlerden 10 teknoloji şirketinin internet siteleri, bilanço ve gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları incelenerek maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermaye unsurlarından hangilerine yer verdikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonucunda şirketlerin birinci olarak ilişkisel sermaye, ikinci sırada yapısal sermaye ve son olarak insan sermayesi unsurlarına yer verdikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maddi Olmayan Varlıklar, İMKB, Teknoloji Şirketleri, Raporlama.

ABSTRACT

MSc. Thesis

Reporting of Intangible Assets and A Research For The Companies Which Are Open to The Public About Reporting of Intangible Assets

Nigar Özçetin

Bozok University
Institute of Social Sciences
Department of Management

2010: 130 sayfa

Intangible Assets or Intellectual Capital have started getting more and more important day by day in terms of today's trading centers. Technological developments and elements of intangible which becoming apparent depending on these developments, caused of revealing a new economical structural formation and therefore increased the importance of intellectual capital or intangible assets. Intellectual capital or intangible assets played a huge important role over being sold of the trading centers at a very high price of their media values.

At the first part of this study, the definition of intellectual capital or intangible assets have been made, their characteristics, their classification and their assesment and also their measuring techniques have been explained in a very detailed –way.

At the second part of this study, the information about measuring and reporting of intellectual capital or intangible assets have been given.

At the third and the last part of this study, from the companies which are open to the public, the websites, income and outcome graphs, the dipnotes of the graphs of income and outcome, and their activity reports of ten technology companies have been searched and as a result of this search, there has been tried out of being revealed of which of these opponents, such as intellectual capital or intangible assets.

As a result, companies have emerged to firstly place in their elements relation capital, secondly structural capital and lastly human capital.

Keywords: Intangible Assets, IMKB, The Technology Companies, Their Reports.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. MADDİ OLMAYAN VARLIKLAR.....	3
1.1. Maddi Olmayan Varlıkların Tanımı, Özellikleri Ve Sınıflandırılması.....	4
1.1.1. Maddi Olmayan Varlıkların Tanımı.....	5
1.1.2. Maddi Olmayan Varlıkların Özellikleri.....	9
1.1.3. Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	10
1.1.3.1. Brooking'e Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	11
1.1.3.2. Sullivan'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	14
1.1.3.3. Edvinson ve Malone'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	14
1.1.3.4. McElroy'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	16
1.1.3.5. Edvinsson, Armstrong ve Petrash'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	17
1.2. Maddi Olmayan Varlıkların Değerlendirilmesi.....	28
1.2.1. Maliyet Yaklaşımı.....	30
1.2.2. Piyasa Yaklaşımı.....	30
1.2.3. Gelir Yaklaşımı.....	31
1.3. Maddi Olmayan Varlıkların Ölçülmesi Ve Ölçüm Yöntemleri.....	32
1.3.1. Maddi Olmayan Varlıkların Ölçümünün Önemi.....	33
1.3.2. Maddi Olmayan Varlıkları Ölçme Yöntemleri.....	35
1.3.2.1. Maddi Olmayan Varlıkları Unsur Bazında Ölçme Yöntemleri.....	35
1.3.2.1.1. Skandia Kılavuzu.....	36
1.3.2.1.2. Dengeli Puan Kartı.....	37
1.3.2.1.3. Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi.....	38
1.3.2.1.4. Katma Değer Entelektüel Katsayısı.....	39
1.3.2.1.5. Entelektüel Sermaye Derecelendirmesi.....	40
1.3.2.1.6. Entelektüel Sermaye Endeksi.....	40
1.3.2.1.7. Teknoloji Brokeri.....	41

1.3.2.1.8. İnsan Kaynakları Maliyeti ve Muhasebesi.....	41
1.3.2.2. Maddi Olmayan Varlıkları İşletme Bazında Ölçen Yöntemler...	41
1.3.2.2.1. Piyasa Değeri-Defter Değerinin Farkı ve Oranı.....	42
1.3.2.2.2. Tobin'in Q Oranı.....	43
1.3.2.2.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer.....	44
1.3.2.2.4. Ekonomik Katma Değer.....	45
2. MADDİ OLMAYAN VARLIKLARIN RAPORLANMASI.....	46
2.1. Raporlama Türleri.....	47
2.1.1. Harici Raporlama- Dahili Raporlama.....	47
2.1.2. Finansal Raporlama - Finansal Olmayan Raporlama.....	47
2.1.2.1. Entelektüel Sermaye Raporlaması.....	48
2.1.2.2. Çevresel Raporlama.....	48
2.1.2.3. Sosyal Sorumluluk Raporlaması.....	49
2.1.2.4. Sürdürülebilirlik Raporlaması.....	49
2.2. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Literatür Araştırması.....	50
2.3. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Yaklaşımlar Ve Maddi Olmayan Varlıkları Raporlama Yolları.....	57
2.3.1. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Yaklaşımlar.....	58
2.3.2. Maddi Olmayan Varlıkları Raporlama Yolları.....	58
2.4. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Tanımı, Özellikleri Ve Finansal Raporlardan Farklı Yönleri.....	59
2.4.1. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Tanımı ve Özellikleri.....	60
2.4.2. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Finansal Raporlardan Farklı Yönleri.....	61
2.5. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Olası Sebepleri.....	62
2.6. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Avantajları Ve Dezavantajları	63
2.6.1. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Avantajları.....	63
2.6.2. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Dezavantajları.....	65
2.7. Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi Ve Türkiye Muhasebe – Finansal Raporlama Standartları'nın Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi.....	66
2.7.1. Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi'nin Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi.....	66
2.7.2. Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartları'nın Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi.....	68
2.8. Uluslararası Büyük Şirketlerde Maddi Olmayan Varlıkların	

Raporlanması Uygulamaları.....	72
3. HALKA AÇIK ŞİRKETLERDE MADDİ OLMAYAN	
VARLIKLARIN RAPORLANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	75
3.1. Araştırmanın Amacı.....	75
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	75
3.3. Araştırmanın Kapsamı.....	76
3.4. Araştırmanın Sınırları.....	84
3.5. Araştırmanın Bulguları.....	84
3.6. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	113
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKÇA.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	130

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Brooking'e Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması.....	11
Tablo 1.2: İşgücünün Katma Değer Yaratma Durumu.....	19
Tablo 1.3: İşgücünün Yönlendirilmesi.....	19
Tablo 1.4: Şirketlerin Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumlar.....	89
Tablo 1.5: Şirketlerin Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1: Temel Bilânço Eşitliğinde Entelektüel Varlıkların ve Entelektüel Sermayenin Gösterimi	6
Şekil 1.2: Sullivan’a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması	14
Şekil 1.3: Edvinsson ve Malone’a Göre Maddi Olmayan Varlıkları Sınıflandırma Modeli (Scandia Modeli).....	15
Şekil 1.4: McElroy’a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırması.....	16

GİRİŞ

Bilgi ekonomisinin getirdiği ekonomik yapılanma şirketlerin maddi olmayan varlıklarına verilen önemin artmasına neden olmuştur. Maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermaye, işletmelerin piyasa değerinin artmasında çok büyük katkılar sağlamaktadır. Bunun farkına varan günümüz işletme yöneticileri maddi varlıkları kadar maddi olmayan varlıklarına da önem vermeye başlamışlardır. Bu gelişmelerin sonucunda işletmeler maddi varlıklarının çok üzerinde bir değerle piyasada el değiştirmeye başlamışlar ve bu durumda maddi olmayan varlıkların önemini giderek arttırmıştır. Bu çalışmanın amacı maddi olmayan varlıkların raporlanması ve halka açık şirketlerde maddi olmayan varlıkların raporlanması ile ilgili bir araştırma yapmaktır. Araştırma kapsamında İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası)'nin teknoloji endeksinde yer alan 10 şirket bulunmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermayenin tanımı yapılmış, özellikleri, sınıflandırılması, değerlendirilmesi ve ölçüm yöntemleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, maddi olmayan varlıklar ya da entelektüel sermayenin raporlanması ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise halka açık şirketlerden 10 teknoloji şirketinin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet siteleri incelenerek maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermaye unsurlarından hangilerine yer verdikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada İMKB'ye kayıtlı 10 teknoloji şirketinin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet siteleri incelenerek insan sermayesi, ilişki sermaye ve yapısal sermaye göstergeleri incelenmiştir. Çalışmada içerik analizi (content analysis) yöntemi kullanılmıştır. Şirketlerin yıllar itibariyle raporlarında yer alan göstergeleri sayılmış ve işaretlenmiştir. Son olarak gösterge sayıları yüzde olarak ifade edilmiş ve toplam gösterge sayıları ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada toplam 96 gösteregeye yer verilmiştir. 96 göstergenin 39 tanesi insan

sermayesi, 27 tanesi ilişkisel sermaye ve 30 tanesi de yapısal sermaye göstergesi olarak belirtilmiştir.

Tez sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren teknoloji şirketlerinin maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermayelerini raporlarında yeterli ölçüde gösterip göstermedikleri ve gösteriliyorsa hangi göstergenin daha fazla raporlandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece şirketlerin entelektüel sermaye ya da maddi olmayan varlıklarına gösterdikleri önem ortaya çıkmıştır.

1. MADDİ OLMAYAN VARLIKLAR

1980’li yıllar ve sonrasında yoğun olarak yaşanan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni maddi olmayan unsurlar, kendisini sürekli olarak yenileyen ve “bilgi ekonomisi olarak” ifade edilen yeni bir ekonomik yapının meydana gelmesine sebep olmuştur (Ercan vd., 2003, s.96). Bilgi ekonomisinin getirdiği yeni ekonomik yapılanma ise işletmelerin maddi varlıklarının yanı sıra maddi olmayan varlıklarının da önemini arttırmış (Öztürk ve Demirgüneş, 2008, s. 399) ve bilgi ekonomik büyümenin temeli olmuştur (Burton-Jones, 1999, s.4). İşletmelerin sahip oldukları bilgi varlıklarını ifade etmekte, maddi olmayan varlıklar, bilgi sermayesi, finansal olmayan varlıklar, görünmeyen değerler kullanılmakla birlikte, literatüre yerleşen kavram entelektüel sermayedir (Emrem, 2003, s.498).

Maddi olmayan unsurların birçoğu daha önceden var olmayan ya da var olup da üzerinde yeterince durulmayan varlıklardır. Buna rağmen işletmeler, bilgi ekonomisinin getirdiği ekonomik yapılanmanın da etkisiyle maddi olmayan varlıkları olmaksızın faaliyetlerini sürdüremeyeceklerini fark etmişlerdir. Bu nedenle, işletme yapısı içerisinde maddi olmayan varlıkların önemi maddi varlıklara oranla giderek daha fazla artmaktadır (Ercan vd, 2003, s.96). Ayrıca, işletmeler bu varlıkların kritik önemini fark etmişler ve dikkatlerini maddi varlıkların yönetiminden maddi olmayan varlıkların yönetimine kaydırmışlardır (Önce, 1999, s.12). Bu gelişmelerin sonucunda da, işletmeler maddi varlık değerlerinin çok üzerinde değerlerle piyasada el değiştirmeye başlamıştır (Aşıkoğlu ve Aşıkoğlu, 1998, s.570). Bu da defter değeri ile piyasa değeri arasındaki farkın artmasına neden olmuş ve entelektüel sermaye olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Ekonominin maddi olmayan varlıklara yapılan artan yatırım tutarıyla belirtilen bilgi ekonomisine dönüşümü esnasında işletmeler, bu yeni yatırımlarla daha belirgin bir biçimde ilgilenmek için yeni yönetim ve değerlendirme araçları uygulamaya başlamışlardır. Bilgi yönetimi, maddi olmayan varlıkların yönetimi veya entelektüel sermaye yönetimi, 1990’lı yılların ortalarından beri kullanımı yayılan yeni araçlardır (Lev, 2003, s.19-20’den Uluşan, 2005, s.71). Maddi olmayan varlıklara veya entelektüel sermayeye yatırım, hemen hemen bütün orta ve yüksek teknoloji

endüstrilerinde faaliyet gösteren işletmelerin büyümelerine ve rekabet edebilirlik güçlerinin artmasına katkı sağlayan yeniliklerin ve bilgi yoğun üretimin gelişmesini mümkün kılmaktadır (Leitner, 2005, s.125'den Ulsan, 2005, s.71). Ayrıca maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, işletmelerde sürekli rekabet avantajı ve üstün finansal performansın ortaya çıkmasını mümkün kılan önemli bir stratejik varlık olmaktadır (Barney, 1991'den Chen vd., 2005, s.160'den Ulsan, 2005, s.71). Bunlara ilaveten, maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermaye bilgisi yatırımcıların bilgi ihtiyaçlarından birisidir. Çünkü bu bilgi yatırımcıların işletmelerin gelecekte servet yaratma yeteneğini daha iyi değerlendirmelerine olanak sağlar (Goh ve Lim, 2004, s.501'den Ulsan, 2005, s.71).

Aşağıda öncelikle maddi olmayan varlıkların tanımı, özellikleri ve sınıflandırılması incelenmiştir. Daha sonra ise, maddi olmayan varlıkların değerlemesinden bahsedilmiştir. Son olarak da, maddi olmayan varlıkların ölçülmesi ve ölçüm yöntemleri irdelenmiştir.

1.1. Maddi Olmayan Varlıkların Tanımı, Özellikleri Ve Sınıflandırılması

Ampirik çalışmalar bilgi yoğun işletmelerin defter değerinden önemli ölçüde yüksek olan piyasa değerine sahip olduklarını göstermektedir. İşletmelerin piyasa ve defter değerleri arasındaki bu fark, genellikle maddi olmayan varlıkların artan önemi ile ilgilidir. Çünkü günümüzde teknolojik varlıklar şirket değerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı, maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermaye işletmelerin en değerli varlığı ve en güçlü rekabet silahı olarak görülebilir. Bu özellikle, maddi olmayan varlıkları maddi varlıklarından çok daha fazla olan bilgi teknolojisi işletmelerinde böyledir (Ulsan, 2005, s.71).

Araştırmacıların maddi olmayan varlıklar konusuna yüksek seviyedeki ilgisine rağmen terimlerin ve tanımların ortak bir seti ve hatta bir yöne doğru eğilim üzerine görüş birliği olmadığı açıktır (Kaufmann ve Schneider, 2004, s.371'den Ulsan, 2005, s.73). Maddi olmayan varlıklar terimi ile entelektüel sermaye terimi, bazı akademisyenler ve araştırmacı gruplar tarafından sık sık birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ayrıca, maddi olmayan varlık terimi yerine sadece fiziksel varlığı olmayan şeyler anlamına gelen “intangibles” terimi de kullanılmaktadır (Leitner,

2005, s.125-127'den Ulsan, 2005, s.71). Bunlara ilaveten, entelektüel varlıklar ve maddi olmayan varlıklar terimleri de genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır (Caddy, 2000, s.129'den Ulsan, 2005, s.71). Bu çalışmada da, maddi olmayan varlıklar ve entelektüel sermaye terimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Entelektüel sermaye kavramını ilk olarak Galbraith 1969 yılında kullanmıştır. Galbraith'e göre entelektüel sermaye, insan zekâsından kaynaklanan bir unsur olmasının yanında bir entelektüel faaliyetler bütünüdür. Daha sonra, Michael Kalecki 1975 yılında ve Japon Hiroyuki Itarni 1980 yılında entelektüel sermaye kavramını kullanmışlardır (Görmüş, 2009, s.58-59). Entelektüel sermaye, karlarını yenilik ve bilgiye dayalı hizmetlerden elde eden firmaların öneminin artmasına ve bu firmaların ilgi odağı olmasına sebep olan bir kavramdır (Kayalı vd., 2007, s.69). Entelektüel sermayenin doğuşu ve dolayısıyla entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesi ve raporlanması maddi olmayan varlıkların hesaplanması ve maddi olmayan varlıklarla ilgili diğer sorunların çözümüne katkıde bulunarak bu yönde bir gelişmeye katkıde bulunmuştur (Otlu ve Çukacı, 2007, s.116).

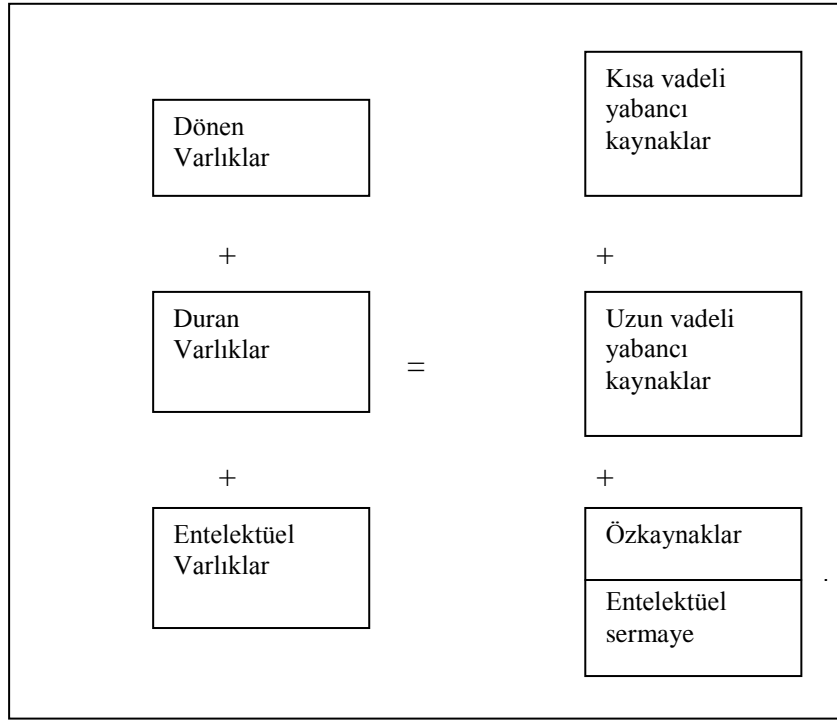
Aşağıda maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin tanımı, özellikleri ve sınıflandırması ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir.

1.1.1. Maddi Olmayan Varlıkların Tanımı

ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'de ve çoğu gelişmiş ülkede kullanılan muhasebe ilkelerine göre kaynakların "varlık" kabul edilebilmeleri için birtakım şartlar gerekmektedir. Bunlar; iyi tanımlanmış olmaları ve diğer varlıklardan kesin bir şekilde ayırt edilebilmeleri, firmanın bunlar üzerinde kontrolünün etkin olması, ileride onlardan ne gibi yararlar sağlanabileceğine dair tahminlerde bulunulabilmesi ve ekonomik değerlerinde bir eksilme olup olmadığının ve olduyorsa ne miktarda olduğunun belirlenebilmesi gerekir. Bu kriterlere göre "varlıklar" denince genellikle gayrimenkul, tesis ve donanımlar, finansal varlıklar ve satın alınmış tespit edilebilir varlıklar kastedilir. Bir başka ifadeyle, bir varlık kesinlikle tespit edilemiyorsa muhasebe kayıtlarında görünmeyecek demektir (Edvinsson, 2002, s. 83). İşte, işletmelerin fiziksel / finansal sermayeleri dışında kalan ve bilançolarında gösterilemeyen o işletmenin insan unsuru, organizasyonel yapı ve süreçleri ile

müşterilerinin değerini kapsayan maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye kavramı özellikle 1990'lı yılların başından günümüze kadar stratejik bir unsur olarak ele alınmaktadır (Acar ve Dalğar, 2005, s.24). Bu nedenle işletmelerin gözle görülebilen varlıklarına gözle görülemeyen maddi olmayan varlıkları da eklenmektedir. Aşağıda Şekil 1.1'de görüldüğü üzere muhasebe açısından varlıklar dönen varlıklar, duran varlıklar ve entelektüel varlıklar yani maddi olmayan varlıklar olarak sınıflandırılabilir (Akmeşe, 2006, s.9).

Şekil 1.1. Temel Bilânço Eşitliğinde Entelektüel Varlıkların ve Entelektüel Sermayenin Gösterimi

Kaynak: Halil Akmeşe (2006); “Entelektüel Sermayenin Firma Piyasa Değeri Üzerine Etkisi ve İMKB’de İşlem Gören Şirketler Üzerinde Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya, s.9

Dönen varlıklar kısa sürede satılabilen ve tüketilebilen varlıklardır. Duran varlıklar, uzun süre yararlanılan araç, gereç, bina, teçhizat gibi varlıklardır. Entelektüel varlıklar yani maddi olmayan varlıklar ise değeri uzun zamanda ortaya çıkan bilgi, personelin yetenekleri, müşteri memnuniyeti gibi görünmeyen ancak işletmeye değer katan varlıklardır. Maddi olmayan varlıkların aktifleştirilmesi sonucu özkaynakta meydana gelen artış ise maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi oluşturmaktadır.

Daha öncede belirtildiği gibi maddi olmayan varlıklar, entelektüel sermaye olarak tanımlanmaktadır. Brooking de, işletmenin faaliyetlerini sürdürmesine olanak sağlayan maddi olmayan varlıkların bütünü entelektüel sermaye olarak tanımlamaktadır. Günümüzde bile entelektüel sermayenin genel kabul görmüş kesin bir tanımı yoktur ve sık sık entelektüel mülkiyet, entelektüel varlıklar, maddi olmayan varlıklar, bilgi varlıkları terimleri ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Önce, 1999, s.13). Aşağıda maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ile ilgili yapılan bazı tanımlar verilmiştir.

Maddi anlamları olmayan fakat teşhis edilebilen ve şirket tarafından yasal haklarla ve korumayla kontrol edilebilen, finansal olmayan duran varlıklar maddi olmayan varlık olarak tanımlanmaktadır (Otlu ve Çukacı, 2007, s.115).

Maddi olmayan varlık, geleceğe faydaları olan fakat herhangi bir fiziksel varlığa sahip olmayan varlıklar olarak tanımlanabilir (Lilly ve Reed, s.64). Maddi olmayan varlık, kullanımları sonucunda işletmenin gelirinde artış yaratan bir kısım “haklar” ve işletmeye ticari bir fayda sağlayan “ayrıcalıklar” ve “üstünlükler”den oluşur (Sönmez, 2004, s.124).

Bu kavram ile ilgili en fazla kabul gören tanım Stewart tarafından 1991 yılında yapılmıştır. Stewart, entelektüel sermayeyi “işletmeye pazarda rekabet avantajı sağlayan, çalışanların bildiği her şey” olarak tanımlamıştır. Daha sonraki yıllarda ise Stewart entelektüel sermayeyi “bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyimin bileşimi” olarak tanımlamıştır (Görmüş, 2009, s.59).

Edvinsson ve Sullivan, entelektüel sermayeyi “bilginin değere dönüştürülmesi” biçiminde tanımlamıştır. Lynn’de aynı şekilde entelektüel sermayenin bilgi bir değere dönüştürüldüğünde meydana geldiğini savunmuş ve bilgiyi entelektüel sermayenin yaratılmasında kullanılan bir hammadde olarak kabul etmiştir (İpçioğlu, 2007, s.134-135).

Roos ve Roos’da entelektüel sermayeyi bilançolarda tam olarak gösterilmeyen firmaların gizli varlıklarının toplamı olarak tanımlamışlardır (İpçioğlu, 2007, s.135).

Kısaca maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermaye; bilgi, beceri, deneyim ve enformasyondan oluşan, işletmenin mevcut ve gelecekteki başarısını doğrudan

etkileyen ve rakip firmalarla kıyaslamada işletmenin konumunu ortaya koyan sahip olduğu bilgi, bilgi sistemleri, patent, telif hakları ve lisans anlaşmaları gibi maddi olmayan soyut varlıkların bütünüdür (Karacan, 2004, s.69).

Marr, işletmenin entelektüel sermayesini, çıkar grupları ile ilgili kaynaklar ve yapısal kaynaklar olmak üzere iki organizasyonel kaynağın toplamı olarak ele almıştır. Marr Modeli'nde çıkar grupları ile ilgili kaynaklar, işletme içi ve işletme dışı kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dış kaynaklar; tedarik kaynakları, müşteriler, kamu kuruluşları gibi işletme dışındaki bireyler ya da gruplardır. İç kaynaklar ise; işletme çalışanlarıdır. Entelektüel sermayenin yapısal kaynakları ise fiziksel ve maddi olmayan alt yapı varlıkları ile ilgili kaynaklar olmak üzere iki kısımda incelenmektedir (Demirgüneş, 2004, s.22).

TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar Standardı'nda maddi olmayan varlık, işletmelerce bilimsel veya teknik bilgi, yeni süreçler ve sistemlerin tasarlanması ve uygulaması, lisanslar, fikri mülkiyet, piyasa bilgisi ve ticari markalar gibi maddi olmayan kaynakların edinilmesi, bunların geliştirilmesi, sürdürülmesi veya iyileştirilmesi için yapılan harcamalar olarak tanımlanmıştır. Standartta bilgisayar yazılımı, patentler, telif hakları, sinema filmleri, müşteri listeleri, ipotek hizmet hakları, avlanma lisansları, ithalat kotaları, isim hakkı, müşteri ve tedarikçiyle ilişkiler, müşteri sadakati, pazar payı ve pazarlama hakları maddi olmayan varlıklara örnek olarak verilmektedir (Sevilengül, 2007, s.465).

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, insan kaynakları, know-how, entelektüel mülkiyet hakları, imalat işlemleri, organizasyonel yapı, problem çözme kapasitesi ve iç ve dış ilişkiler gibi varlıkları temsil eder (Li vd., 2007, s.4). Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye kavramları ile ilgili yapılan bu açıklamalardan sonra maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin insan temeline dayandığını, şirketin sahip olduğu maddi olmayan varlıklarından yani fiziksel olmayan gözle görülmeyen varlıklardan oluştuğu ve bu varlıklar yoluyla şirket değerini arttırarak önemli bir rekabet avantajı sağladığı söylenebilir.

1.1.2. Maddi Olmayan Varlıkların Özellikleri

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Maddi olmayan varlık ya da entelektüel sermaye kıt kaynaklar değildir (Uluslan, 2005, s.73).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye kullanıldıklarında işletmenin değerini arttırmazlar, değer azalışına neden olmazlar (Uluslan, 2005, s.73). İşletmenin maddi olmayan varlıklarını ölçüp raporlaması işletmenin bankalar gibi kredi kuruluşları karşısında değerini arttıracak ve hatta işletme maddi olmayan varlıklarını teminat olarak gösterebilecektir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.22).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi yönetmek ve kontrol etmek zordur (Uluslan, 2005, s.73). Çalışanların sahip olduğu bilgiyi elde tutmak sahip olunan maddi varlıklara göre oldukça zordur. Çünkü çalışanlar işten ayrıldıklarında yanlarında sahip oldukları bilgiyi de götürmektedirler.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye yapılan yatırımlar daha risklidir. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin işletmenin değeri üzerindeki etkisi ve nakit elde etme gücü doğru olarak raporlanmadığı durumda hisse senetlerinde aşırı dalgalanmalar ortaya çıkmakta, bu durumda da bazı sektörler birdenbire popülerleşmekte, bazıları da değerini büyük ölçüde kaybedebilmektedir (Erkuş, 2004, s.310).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye sahip olmak ancak yasal mülkiyet haklarıyla mümkündür. Yasal mülkiyet hakları sınırlı koruma sağlar (Uluslan, 2005, s.73).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümü ve değerlemesi zordur. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi ölçmek ve görünür hale getirmek için sistematik bir yaklaşım işletmelerin türüne, büyüklüğüne, yapısına, sahiplerine ve coğrafi yerleşimine bağlı olmaksızın daha da değerli hale gelmektedir (Çelik ve Perçin, 2000, s.113).

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, fiziksel özellikleri olmayan varlıklardır ve bu nedenle ticaretinin yapılması da zordur (Uluslan, 2005, s.74).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, maddi varlıklarda olduğu gibi finansal işlemlerle genellikle gösterilemez (Erkuş, 2004, s.310).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, işletme bilançosundan tam olarak elde edilemeyen görünmeyen varlıklardan meydana gelir (Önce, 1999, s.15) .
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, bir organizasyonun rekabet kapasitesini başka bir deyişle bilgi çağında hayatta kalabilme kabiliyetini temsil eder (Erkuş, 2004, s. 306). Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye şirketlerin sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamasında en önemli kaynaktır (Akbulut, 2009, s.102).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değeri gelecekte ortaya çıkar (Uluslan, 2005, s.73).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanması işletmenin uzun dönemli amaçlarını gerçekleştirmesine yardımcı olur (Yereli ve Gerşil, 2005, s. 21).

1.1.3. Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin sınıflandırılması konusunda farklı çalışmalarda değişik sınıflandırmalar yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar; Brooking, Sullivan, Edvinsson ve Malone, McElroy ve Edvinsson, Armstrong ve Petrash tarafından yapılmıştır. Bu sınıflandırmalar hakkında aşağıda ayrı ayrı bilgi verilmiştir.

1.1.3.1. Brooking'e Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Annie Brooking, maddi olmayan varlıkları veya entelektüel varlıkları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi pazar varlıkları, entelektüel mülkiyet varlıkları, insan-merkezli varlıklar ve altyapı varlıkları olarak sınıflandırmaktadır.

Tablo 1.1. Brooking'e Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Piyasaya İlişkin Varlıklar	Entelektüel Mülkiyet Varlıkları	İnsan Merkezli Varlıklar	Altyapı Varlıkları
Markalar	Know-how	Kolektif ortaklık	Yönetim felsefesi
Müşteriler	Ticari sırlar	Problem çözme yeteneği	Örgüt kültürü
Müşteri bağlılığı	Telif hakları	Yaratıcılık	Üretim yönetimi
Siparişler	Patentler	Girişimcilik	Piyasa bilgileri
Dağıtım kanalları		Yetenek ve beceriler	İletişim sistemi
Lisanslar			Risk belirleme yöntemi
Franchising			

Kaynak: Saime Öncü (1999); "Muhasebe Bakış Açısı ile Entelektüel Sermaye", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları*, No:151, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s.18.

a) Pazar Varlıkları

Pazar varlıkları, işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü pazarda yer alan diğer işletmeler ve müşterileri ile kurduğu, kendisine fayda sağlayan ilişkilerden kaynaklanan varlıkları ifade eder. Pazar varlıklarına örnek olarak markalar, işletmenin toplum üzerinde bıraktığı olumlu etki, dağıtım kanalları, müşteri bağlılığı, lisans anlaşmaları ve franchising sözleşmeleri gibi işletmeye rekabet avantajları sağlayan ticari anlaşmalar gösterilebilir (Ercan vd., 2003, s.105-106). Piyasa değeri / defter değeri oranı pazar varlıklarının etkin kullanılıp kullanılmadığında etkilidir. Bu oranın düşük olması varlıkların etkin kullanılmadığını, yüksek olması ise etkin kullanıldığının göstergesidir.

Pazar varlıkları işletmeye rakip işletmelere karşı önemli oranda rekabet avantajı sağlamaktadır. Müşteri sadakatinin yüksek olması, toplumun o işletmeye karşı sergilediği tutumun olumlu olması, markaların işletmeye sahiplik hakkı tanınması, dağıtım kanallarının doğru kullanımıyla müşteriye kolay ulaşma ve müşteri memnuniyetinin sağlanması pazar varlıklarının etkin kullanımıyla mümkün

olmaktadır. Bu durum ise, işletmeye rakip işletmeler karşısında önemli avantajlar sağlamaktadır.

b) Entelektüel Mülkiyet Varlıkları

Entelektüel mülkiyet, insan zekâsının sonucunda ortaya çıkar ve yasal olarak koruma altına alınır (Ercan vd., 2003, s.105-106). Entelektüel mülkiyet varlıkları patentler, telif hakları, ticari markalar, ticari sırlar, yeni teknolojiler ve know-how gibi varlıklardan oluşmaktadır.

Patentler sahibine belirli bir süre içinde alındığı durumlarda o ürün üzerinde tekel oluşturma hakkı tanımaktadır. Patent hakkı, ürünün başkaları tarafından kopyalanmasını engeller ve ürünün sadece işletmeye ait olduğunun göstergesidir. Patent hakkı süresi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir ve bu süre genellikle 17-20 yıl arasında değişmektedir.

Telif hakkı herhangi bir bilgi veya düşünce ürününün kullanılması ve yayılması ile ilgili hakların yasalarla belirli kişilere verilmesidir. Özetle, orijinal bir yaratının kopyalanmasına veya kullanılmasına izin verme hakkıdır. Kitap basımı, sinema filmi yapımı veya beste yapımı telif hakkı kapsamında örnek olarak verilebilir.

Ticari marka ile ise benzer marka isimleri ile karmaşıklığa yol açılması engellenmeye çalışılarak işletmelerin kendi ürün markalarını oluşturarak birbirlerinden ayrılmasını sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ticari sır kamuoyu tarafından bilinmeyen, işletmenin ürün oluştururken ya da o ürünle ilgili bilgileri kamuoyuna açıklamayıp işletmede sır olarak tutmasıdır. Ticari sır ile işletme ürünle ilgili bilgileri kamuoyuna bildirmemekte hatta işletme içinde bile bu sırrı bilen birkaç kişiyi geçmemektedir. Bunun en güzel örneği Coca-Cola firmasıdır. Coca-Cola üretiminin ayrıntılarını sadece birkaç kişi bilmekte ve ürünün oluşumuyla ilgili kamuoyuna açıklama yapılmamaktadır.

c) İnsan Merkezli Varlıklar

İşletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için insanlara ihtiyacı vardır. İşletmeler insanları belirli görevleri yerine getirmeleri için işe alırlar ve bu insanların bilgi, beceri ve deneyimlerinden en yüksek ölçüde yararlanmaya çalışırlar. Ancak

işletmelerin işe almış oldukları çalışanlarından en yüksek faydayı elde edebilmeleri onlardan nasıl faydalanabilecekleri konusunda bilgi sahibi olmalarıyla mümkündür. Eğer bu konuda bilgi sahibi değilse çalışanların sadece görevleri olan işi yapmalarına sebep olurlar ve onların görüşlerinden, bilgilerinden, deneyimlerinden ve yeteneklerinden yeterince yararlanılamamasına neden olurlar. Bu nedenle, özellikle son yıllarda yapılan araştırmalar sonucunda işletmelerin çalışanlarına yeterli önemi göstermesi ve çalışanların da işletme faaliyetlerine katılabilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. İşletmeler günümüzde insanı sadece çalışan bir varlık olarak görmemekte onların ihtiyaçlarını görerek bunlara uygun yönetim anlayışları geliştirmektedirler (Önce, 1999, s.23; Şamiloğlu, 2002, s.106).

İnsan merkezli varlıklar işletme çalışanlarının sahip oldukları kolektif deneyim, yaratıcılık, problem çözme kapasitesi, liderlik ile girişimsel ve yönetsel yeteneklerden meydana gelmektedir (Önce, 1999, s.19). Başarılı bir yönetici, çalışanlar arasında açık bir iletişim kurabilmeli ve çalışanların işletmenin hedeflerine ulaşmasında başarılı olmasını sağlayacak mekanizmalara kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlamalıdır.

d) Altyapı Varlıkları

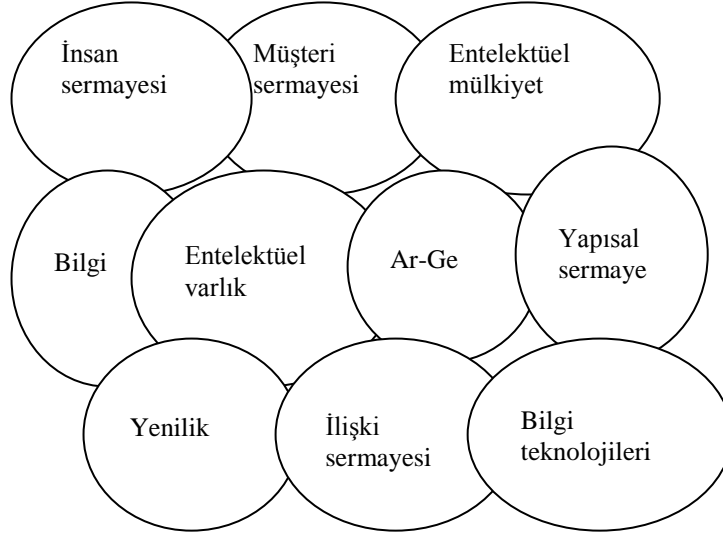
Altyapı varlıkları işletmenin işlevlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan teknolojileri ve süreçleri içine alır (Önce, 1999, s.19). İşletmenin faaliyetlerini yerine getirebilmek amacıyla kullandığı teknolojileri, yönetim felsefesi, işletme kültürü, yönetim süreçleri, risk tahmin yöntemleri, finansal yapı, finansal ilişkiler, pazar ve müşteriler ile ilgili veri tabanları gibi varlıklar altyapı varlıkları olarak kabul edilmektedir.

Altyapı varlıkları işletmeye düzen, işlerlik ve kalite ortamı sağlar. İşletme çalışanlarının belirli bir düzen içinde çalışmalarında ve birbirleriyle iletişim kurmalarında büyük öneme sahiptir. Altyapı varlıklarıyla çalışanlar verilen görevleri daha rahat ve düzenli bir şekilde yerine getirirler. Aynı zamanda, bu varlıkların gelişen teknolojiye uygun olarak yeniden düzenlenmeleri çalışanların verimli çalışmaları açısından büyük öneme sahip olmaktadır (Ercan vd., 2003, s.110).

1.1.3.2. Sullivan'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Patrick H. Sullivan, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi sınıflandırmıştır.

Şekil 1.2. Sullivan'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Kaynak: Patrick H. Sullivan (2000), *Value-Driven Intellectual Capital*, John Wiley & Sons, Inc., s. 5.

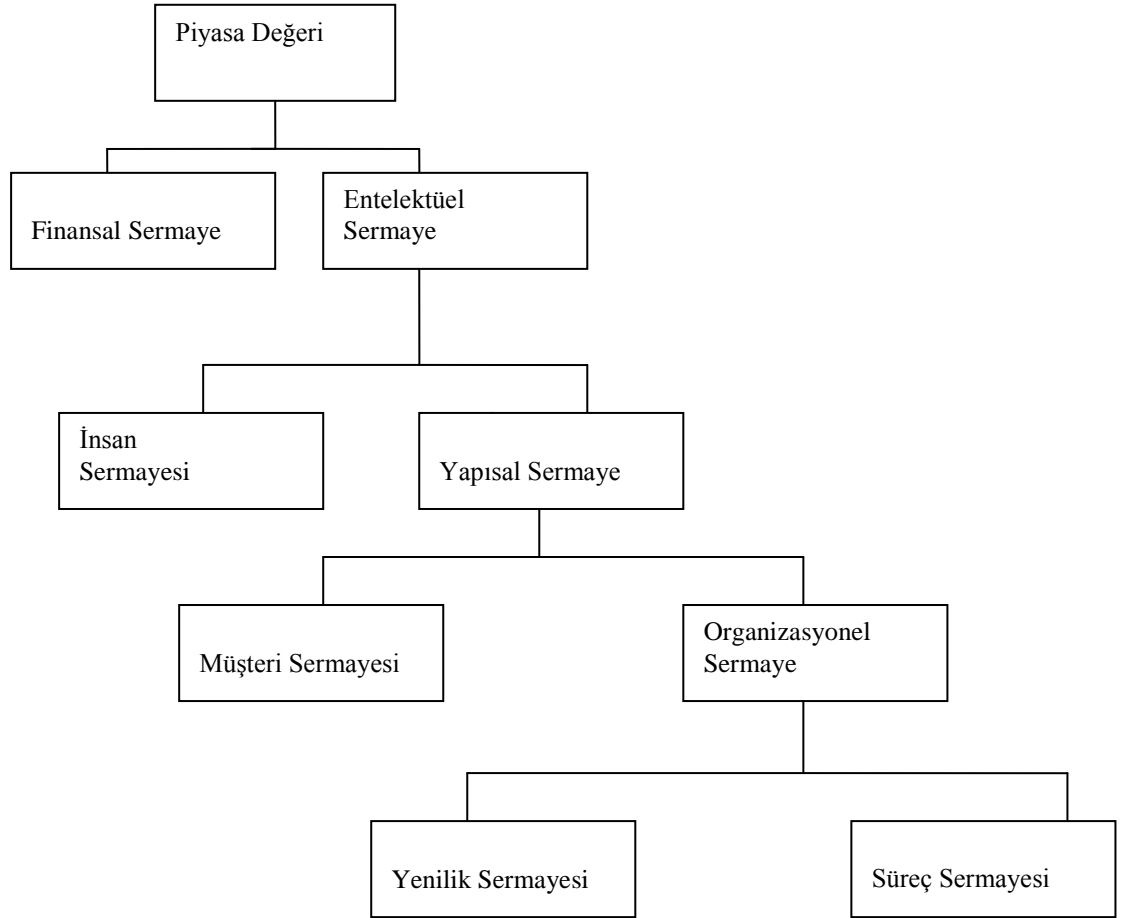
Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye unsurları balonlar şeklinde gösterilmektedir. Eğer maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye meydana getiren bu balonlar oda zeminine bırakılacak olursa, odanın farklı noktalarında bulunan gözlemciler, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi farklı bakış açılarıyla görecekler her bir gözlemci kendi bakış açısıyla tanımlamalar yapacaktır. Tanımlamaların birbirinden farklı olması, tanımlamayı yapan kişilerin eğilimlerinin ve yönelimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Sullivan, 2000, s.5; Ercan vd, 2003, s.99).

1.1.3.3. Edvinson ve Malone'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Leif Edvinsson ve Michael S. Malone, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi insan sermayesi ve yapısal sermaye olarak ikiye ayırmaktadır. İnsan sermayesi işletme çalışanlarının sahip oldukları bilgi, beceri, yetenek, deneyim gibi özelliklerini içine alırken yapısal sermaye ise insan sermayesinin gelişimine katkıda

bulunan unsurları içine almaktadır. Yapısal sermaye müşteri sermayesi ve organizasyonel sermaye olarak ikiye ayrılmaktadır. Müşteri sermayesi müşteri ile olan ilişkiler, müşteri bağlılığı, işletmenin müşteri için imajı gibi unsurlardan meydana gelir. Organizasyonel sermaye ise yenilik sermayesi ve süreç sermayesi olarak ikiye ayrılır. Yenilik sermayesi entelektüel mülkiyetler yani patentler, ticari markalar, ticari sırlar ve telif haklarını içermektedir. Süreç sermayesi ise yürütülen faaliyetleri ve iş süreçlerini kapsamaktadır (Arıkboğa, 2003, s.79). Şekil 1.3'de Edvinsson ve Malone'a göre maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermaye sınıflandırma modeli (Scandia Modeli) sunulmuştur.

Şekil 1.3. Edvinsson ve Malone'a Göre Maddi Olmayan Varlıkları Sınıflandırma Modeli (Scandia Modeli)

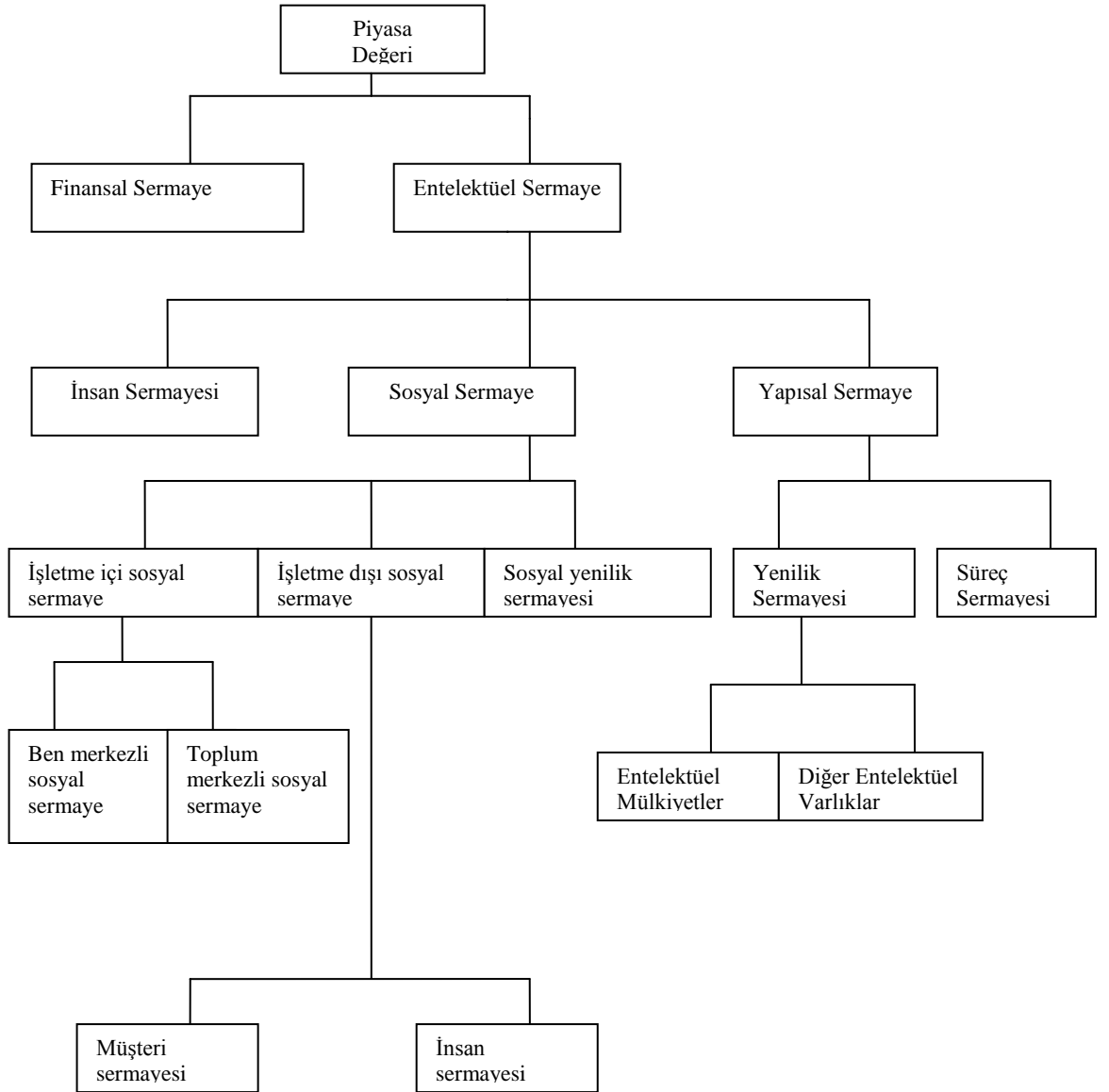

Kaynak: Metin Kamil Ercan, M. Şarana Öztürk ve Kartal Demirgüneş (2003); *Değere Dayalı Yönetim ve Entellektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara, s.117.

1.1.3.4. McElroy'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ile ilgili diğer bir sınıflandırma ise Mark W. McElroy'un geliştirmiş olduğu sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma Şekil 1.4'de gösterilmiştir.

Şekil 1.4. McElroy'a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırması

Kaynak: Şebnem Arıkboğa (2003); *Entelektüel Sermaye*, Derin Yayınları, İstanbul, s.81.

Şekil 1.4’de gösterilen McElroy’un sınıflandırmasında maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye; insan sermayesi, sosyal sermaye ve yapısal sermaye olarak üç grupta toplamıştır. Müşteri sermayesi sosyal sermaye içinde yer almaktadır. Sosyal yenilik sermayesi, paylaşılan bilginin uyumlaştırılmasında ve geliştirilmesinde kendine özgü yolları bağımsız öğrenciler ve topluluklarla paylaşanların oluşturduğu yapı olarak açıklanmıştır (Arıkboğa, 2003, s.80).

1.1.3.5. Edvinsson, Armstrong ve Petrash’a Göre Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması

Leif Edvinsson, Charles Armstrong ve Gordon Petrash tarafından geliştirilen Değer Platformu modeline göre maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye; insan sermayesi, yapısal sermaye ve ilişkisel sermaye olarak sınıflandırılmaktadır.

a) İnsan Sermayesi

İnsan sermayesi, çalışanların sahip olduğu örgütün bireysel bilgi stoğunu temsil eder. İnsan sermayesinin özü organizasyon üyelerinin saf beynidir (Bontis vd., 2000, s.87-88). İnsan sermayesi unsuru, ölçülmesi ve hesaplanması açısından maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin en problemlili kısmını meydana getirmektedir (Öztürk ve Demirgüneş, 2008, s.402). İnsan sermayesi, çalışanların işletmeyi terk ettiğinde kendileri ile beraber götürdükleri bilgi olarak tanımlanır (İpçioğlu, 2007, s.136). Edvinsson, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi bir ağaca benzeterek insan sermayesinin ağacın gelişmesini sağlayan özsü olduğunu ifade etmiştir. Hubert Saint-Onge ise insan sermayesini müşterilere çözümler üretmek için çalışanların ihtiyaç duyduğu yetenekler olarak tanımlamıştır (Karacan, 2005, s.186). İşletmeler, insan sermayesinin mülkiyet hakkına sahip olamazlar. Ancak, çalışanların sahip oldukları bilgi ve becerilerden yararlanabilirler (Yereli ve Gerşil, 2005, s.19). İşletmeler, insan sermayesini ancak kiralayabildikleri için çalışanlar işletmeden ayrıldıklarında insan sermayesinin önemli bir bölümünü de kaybetmiş olmaktadır. Yöneticiler insan sermayesini çalışanlara eğitimler sağlayarak, çalışanların iş tatmin düzeylerini arttırarak ve motivasyonla geliştirebilirler (Alagöz ve Özpeynirci, 200, s.171).

İnsan sermayesi işletme çalışanlarının bireysel olarak kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmeleri için sahip oldukları ve dolayısıyla kullandıkları bilgilerin, yeteneklerin ve yaratıcılık özelliklerinin bir arada toplanmış halidir (Şamiloğlu, 2002, s.85). İnsan sermayesi her bireyin sahip olduğu ve geliştirdiği bilgidir (Önce, 1999, s.23). Başka bir ifadeyle, insan sermayesi işletmenin çalışanlarının sahip olduğu bilgi, yetenek, yaratıcılık, bilgi çözme yeteneği, liderlik yeteneği, girişimcilik gibi konuları içine alır (Görmüş, 2009, s.63). İnsan sermayesi, firma için değer yaratan bir kaynaktır (Sullivan, 2000, s.229). İşletmenin, çalışanlarından verimli bir şekilde yararlanabilmesi ve çalışanların bu yeteneklerinin işletmenin piyasa değerinde yükselme sağlayabilmesi için çalışanların istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekir. Bir işletmenin başarısı, maddi varlıklarının yeterli olmasının yanında insan sermayesinin de yeterli olmasına bağlıdır. Çünkü işletmenin fiziksel sermayesini yöneten ve işleten insan unsurudur. İnsan unsurunun gelişimi ne kadar yüksekse işletmenin de faydası yüksek olacak ve piyasa değerinde artış olacaktır. Çalışanların gelişiminin yüksek olması ise, ancak işletme yöneticilerinin insanı iyi tanımalarıyla ve insan ihtiyaçlarını belirleyip bunlara uygun yönetim felsefeleri geliştirmeleriyle mümkündür. İşletme yöneticilerinin çalışanların gerçek performanslarını ortaya çıkarabilmeleri ve çalışanların etkin ve verimli çalışabilmeleri için gerekli ortamı hazırlamaları gerekir. İşletmeler çalışanların gerçek sahibi değildirler. Sadece onların bilgi, beceri ve yeteneklerinden yararlanabilmeleri için onları ücret karşılığında kiralayabilirler. Onların bilgi, beceri ve yeteneklerini ortaya çıkarabilmek tamamen işletme yönetimine bağlıdır. Eğer işletme sahipleri ve yöneticileri, çalışanların zamanlarını ve yeteneklerini yenilik getirici faaliyetlere yöneltirlerse insan sermayesinin yaratılmasına katkı da bulunmuş olurlar.

Yoğun rekabetin yaşandığı günümüz işletmelerinde insan sermayesinin verimli kullanılması işletmelerin rakip işletmelere karşı avantajlı konuma gelmesinde büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, işletmeler çalışanların hepsini kapsayacak şekilde ve onların fikirlerinden ve yeteneklerinden en üst seviyede yararlanabilmek için çalışmalar yapmaktadırlar. Bir işletmenin işgücü çeşitleri, o şirketin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye hakkında bir fikre sahip olunmasını sağlar. Başka bir

ifadeyle, işletmenin sahip olduğu işgücü işletmenin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin yüksek olmasında yani ekonomik katma değer yaratmasında etkili olmaktadır. İşletme çalışanlarının katma değer yaratma durumu Tablo 1.2'deki gibi yerleştirilebilir (Öncü ve Taşgit, 2004, s.126).

Tablo 1.2. İşgücünün Katma Değer Yaratma Durumu

Yeri zor dolar Düşük katma değerli	Yeri zor dolar Yüksek katma değerli
Yeri kolay dolar Düşük katma değerli	Yeri kolay dolar Yüksek katma değerli

Kaynak: Thomas A. Steward (1997); *Entelektüel Sermaye*, BZD Yayıncılık, s.141; Şebnem Arıkboğa (2003); *Entelektüel Sermaye*, Derin Yayınları, İstanbul, s.89.

Sol üst köşede çalışanların yaptıkları iş son derece önemlidir. Yerlerinin doldurulması zordur. Ancak müşteriler için onların yaptıkları işin bir önemi yoktur. Bu kişiler kalifiye işçiler, sekreterler gibi belli bir bilgi birikimi gerektiren ancak önemli konumlarda olmayan kimselerdir. Sol alt köşede ise kalifiye olmayan işçiler gibi kolaylıkla yerleri doldurulabilen ve çok kısa eğitimle yerlerine yeni elemanlar yetiştirilebildiği kimselerdir. Sağ alt bölümde yer alan kişiler yüksek katma değerli işlerde çalışırlar ancak çok sayıda buldukları için yerleri kolayca doldurulabilir. Sağ üst köşede bulunan kişiler ise hem yüksek katma değer yaratan işlerde çalışırlar hem de bunların yerlerinin doldurulması zordur.

Yukarıda yer alan Tablo 1.2'de gösterilen işgücü çeşitlerinin nasıl yönlendirilebileceği ise Tablo 1.3'de gösterilmiştir.

Tablo 1.3. İşgücünün Yönlendirilmesi

Yeri zor dolar Düşük katma değerli Bilgiyle Donatın	Yeri zor dolar Yüksek katma değerli Sermayeye Katın
Yeri kolay dolar Düşük katma değerli Otomasyona Geçin	Yeri kolay dolar Yüksek katma değerli Farklaştırın ya da dışarıya verin

Kaynak: Thomas A. Steward, *Entelektüel Sermaye*, BZD Yayıncılık, 1997, s.141; Şebnem Arıkboğa (2003); *Entelektüel Sermaye*, Derin Yayınları, İstanbul, s. 89.

Yukarıda belirtildiği gibi katma değer yaratma durumlarına göre yapılması gerekenler konusunda Stewart birtakım stratejiler geliştirmiştir. Sol üst köşede bulunan yeri zor dolar ve düşük katma değerli durumda çalışanların bilgiyle donatılmaları gerekir. Yani rutin yapılan işler yerine çalışanların bilgilerini arttırarak müşterilere daha yararlı olmaları sağlanabilir. Sol alt köşede bulunan yeri kolay dolar ve düşük katma değerli çalışanlar durumunda ise otomasyona geçilmesi gerekir. İşletmenin bu işçilerin yaptıkları işleri makinelere yaptırması gereksiz masrafların azalmasını sağlayacaktır. Sağ alt köşede bulunan yeri kolay dolar ve yüksek katma değerli çalışanların durumunda ise çalışanların farklılaştırılarak bilgi ve tecrübelerini arttırarak rekabet avantajı sağlanması ya da bu tür işlerin “outsourcing” denilen dışarıya yaptırılması suretiyle avantajlar yaratılabilir. Sağ üst köşede bulunan yeri zor dolar ve yüksek katma değerli çalışanlar ise işletmenin maddi olmayan varlıklarını yani entelektüel sermayesini oluşturmaktadır. Bu çalışanların sahip oldukları bilgi ve becerileri sermaye unsuru haline getirmek gereklidir.

İşletmeler açısından yeri zor dolar ve yüksek katma değerli insan modeli insan unsurunun önemini ifade eder. Edvinsson’un ifade ettiği gibi bir ağacın gövdesi içinde yer alan ve ağaca hayat veren bitki öz suyu olan insan sermayesini kurumsallaştıran ve kaybolmasını önleyen bölüm ise yapısal sermayedir (Arıkboğa, 2003, s.93).

İnsan sermayesi üzerine yapılan çalışmalar iki nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki kişisel yetenekleri kolektif yeteneklere dönüştürerek insan sermayesinin değerini arttırabilme yeteneğidir. Diğeri ise, kişisel ve kolektif yetenekleri işletmenin yapısal sermayesinin bir parçası haline getirebilmektir. Bu iki tür rafine etme işlemi akıllı işletmelere ulaşmada ve işletme ve hissedar değeri yaratmada son derece önemlidir (Arıkboğa, 2003, s.85-86).

İnsan sermayesini oluşturan bileşenler şöyle sıralanabilir (Çelik ve Perçin, 2000, s.113):

- Know-How,
- Eğitim,
- Meslekle ilgili takdir edilen değerler,

- Mesleki yeterlilik,
- Girişimcilik coşkusu, mucitlik, kabullenici veya reddedici yetenekler, değişimcilik,
- Yetenek,
- İlişkiler.

Know-How, firmaların sunmuş oldukları hizmetlerin ve ürünlerin kalitesini arttırmaya ve onları diğer firmalara karşı avantajlı konuma getirmeye yönelik her türlü bilgi ve deneyimlerdir (Çetin ve Odak, 2003, s.132). Know-How, belirli bir tekniği uygulamaya koyabilmek için gerekli olan teknik, ticaret ve işletmecilik bilgi ve becerileridir (Aydın, 2003, s.135) ve bir sınai işletmenin uzun tecrübe ve araştırmalar sonunda bulduğu ve gizli tuttuğu, yeni bir üretim usulünün fiilen uygulanması için gerekli olan teknik bilgi ve tecrübelerin tümünü kapsar. Know-How, bu gizli formül veya üretim yönteminin veya sınai, ticari, bilimsel tecrübeye dayalı bilgi birikiminin kullanma imtiyazı, kullanma hakkı olarak tanımlanır (Öğredik, 2005, s.146).

İnsan sermayesinin geliştirilmesinde etkili olan faktörlerin başında eğitim gelmektedir. Eğitime yapılan yatırım, hem ülke ekonomisi hem de işletme yönetimi açısından olumlu etkiler yaratmaktadır. İnsan sermayesinin giderek daha fazla önem kazanması ve işletmelerin insana daha fazla yatırım yapmalarıyla birlikte tüm organizasyonlar insan kaynakları yönetimine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Üçüncü binyılda kar, hangi işletmelerin var olacağını; teknolojik üstünlük, hangi işletmelerin rekabet avantajını sağlayabileceğini; kalite, hangi işletmelerin büyüyebileceğini gösterirken işletmenin insan sermayesi de bunların hepsini gerçekleştirecek temel bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan sermayesi, bir işletmenin varlığını sürdürmesinde, büyüüp gelişmesinde, başarılı olmasında ve rekabet üstünlüğü sağlamasında en önemli etken olarak kabul edilmektedir (Şerbetçi, s.12).

İnsan sermayesinin önemi, insan sermayesinin yönetim politikaları ve insan sermayesinin eğitimi üzerine yeni bir ışık tutuyor. Şirket çalışanlarının devir hızlarının düşürülmesi sağlarsa, çalışanların eğitimine ve gelişimine yatırım

yapılması işletme için tavsiye edilmektedir (Roos vd, 1997, s.35). Kaliteli insan sermayesi eğitilmiş çalışanlardır. Bundan dolayı eğitime yapılacak harcamalar insan sermayesine yapılan yatırım niteliği taşıyacaktır (Üç, 2005, s.8). Ancak bazı işlerin yapılmasında eğitimin çok büyük rolü yoktur. Bunlar elle yapılırsa da, rutin ya da düşük becerili işlerdir ve insan sermayesi yaratmazlar (Stewart, 1997, s.135). Bir işletmede çalışan insanlar zamanlarını ve yeteneklerini yenilik getirici faaliyetlere yöneltirlerse insan sermayesi yaratılmış ve kullanılmış olur. Beyinlerini işletme için yenilik yaratma yolunda kullanmayan işgörenler insan sermayesi sayılmazlar. Yöneticiler çalışanlara yeni beceri ve yetenekler kazandırır ve onların bildiklerinden daha fazla yararlanmanın yolunu bulacak olurlarsa işletme çalışanları, insan sermayesi olabilir (Emrem, 2003, s.3).

İnsanın günümüzde, hem bireysel olarak öğrenme merakının yüksek olması, hem de bildiklerini örgütsel düzeyde paylaşması rekabeti arttıracaktır. Meraklı, yaratıcı, yenilikçi ve uluslararası üretim ölçeklerinin kriterlerini kullanan insan kaynağına sahip olmak insan sermayesi zenginliğini ifade eder (Şerbetçi, s.12). İnsanın bilgi, zeka ve düşüncesini kullanarak ekonomide bir değer yaratması, rekabet üstünlüğünde ucuz işgücü yerine eğitilmiş işgücünün önemini arttırmıştır. İşletmeler tarafından bilgi değerlidir ancak bilginin yeterince kullanılmadığı kabul edilmektedir. Çalışanların yeteneklerinden, deneyimlerinden, uzmanlıklarından ve ilişkilerinden yararlanarak bilginin işlenmesi gerekmektedir (Aydemir ve Acılar, 2005, s.140).

Yetenek üç grupta ele alınabilir: Bunlar; profesyonel yetenek, sosyal yetenek ve ticari yetenektir. Profesyonel yetenek, işletmenin işletme içinden ve işletme dışından elde ettiği yapısal sermayeden yararlanabilmeyi; sosyal yetenek, değer yaratıcı faaliyetlerde başkalarıyla çalışabilmeyi; ticari yetenek ise değer yaratıcı faaliyetlerde işletme dışı ortaklar ve müşterilerle çalışabilmeyi ifade etmektedir (Şanal, 2006, s.26).

Sonuç olarak, çalışanları motive edebilmek, özendirilebilmek ve bunun sonucunda ondan kaliteli kusursuz üretim ve yüksek verimlilik almak, onlara yapılan sürekli yatırım ve verilen değerle olabilecektir (Bakan, 2004, s.334). İnsan

sermayesini geliştirmek, çalışanların fikirlerine önem vererek ve iş geliştirmeye yönelik önerilerini dinleyerek gerçekleştirilebilir (Büyüközkan, 2002).

İşletmelerin sahip oldukları maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi, etkin kullanıp kullanmadıkları da önem arz etmektedir. İşletmelerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi etkin olarak kullanıp kullanmadığını ortaya çıkaracak araç ise göstergelerdir. Göstergelerin amacı, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye kullanıcılarının işletmenin sahip olduğu maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi nasıl ve ne derece etkin kullandığını, işletmenin amaçlarını ne kadar gerçekleştirebildiğini değerlendirmelerine yardımcı olmaktır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye için geliştirilen göstergeler; oranlar, yüzdelere, sayılar (bilgisayar sayısı, işlem sayısı, yeni ürün sayısı, önerilen çözüm sayısı) gibi finansal olmayan bilgilerden meydana gelmektedir (Erkuş, 2004, s.312).

İnsan sermayesi göstergeleri şöyle sıralanabilir:

- İşletmede iş görenlerin itibarı,
- Mesleki deneyim süresi,
- İki yıldan daha az deneyimli işgören oranı,
- İşgören başına katkı payı,
- Yeni fikir önerisinde bulunan işgörenlerin oranı ve bunların uygulanma sıklığı,
- Maaş tutarı başına katma değer,
- İşgören tatmini (şerbetçi),
- Çalışanların ortalama eğitim düzeyi (Altay ve Pazarlıoğlu, 2007, s.100),
- alışan başına eğitim maliyeti,
- İşletmede alışanların ortalama yaşı,
- Takım sayısı (Uluslan, 2005, s.75).
- Ortalama eğitim seviyesi,
- Yüksek eğitim sahiplerinin yüzdesi,

- Çeşitli buluş ölçüleri (Yeni ürünlerin getirdiği satışlar, yeni ürünlerin brüt karı, Ar – Ge faaliyetlerinin yoğunluğu),
- İşe alma maliyeti,
- Çalışan devri (ayrılmalar),
- Meslektaşlararası ilişkiler,
- Ar-Ge verimliliği (Yeni ürünlerin karı / Ar-Ge Harcamaları) (Çelme ve İşevi, 2005, s. 266).

b) Yapısal Sermaye

İnsanların bilgi, yetenek ve becerilerini ortaya koyabilmeleri ancak bir organizasyon yapısı ile mümkündür. Kişilerde oluşan bilgilerin kurumsallaştırılarak, örgüte aktarılıp örgüt hafızasının oluşturulmasına yönelik çabaları içeren sistemli çalışmalar yapısal sermaye olarak tanımlanır (Aşıkoğlu ve Aşıkoğlu, 1998, s.573).

Yapısal sermaye işletme çalışanlarının verimliliğini destekleyen donanım, yazılım, veri tabanları, organizasyonel yapı, patentler, markalar ve diğer benzer şeylerdir. Başka bir ifadeyle, işletme çalışanlarının mesailerini bırakıp evlerine gittiklerinde bürolarında bıraktıkları her şeydir (Şamiloğlu, 2002, s.89). Steward, yapısal sermayeyi kısaca eve gitmeyen bilgi olarak tarif etmektedir (Arıkboğa, 2003, s.93).

Yapısal sermayenin amacı, insan sermayesini şirket amaçlarını yerine getirmeye hizmet edecek şekilde kullanılmasına yardımcı olmaktır (Erkuş, 2004, s.306). İnsan sermayesinin aksine yapısal sermaye işletme tarafından sahiplenilebilir ve dolayısıyla da işletmenin ticari yapısı içinde kullanılabilir (Çetin, 2005, s.362).

Yapısal sermaye işletmenin gelişiminde büyük oranda etkilidir. İşletme için insan sermayesi bilgi ve birikimlerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Ancak, insanın sahip olduğu bilgi ve becerinin belirli bir organizasyon içinde yer alması gerekir. Bu organizasyon içinde işletme kültürü, stratejisi, işletme yapısı ve sistemleri yer alır. Eğer işletme örgütsel yapısını çalışanların bilgi ve becerilerinden en yüksek seviyede yararlanabilmesine olanak tanıyacak şekilde düzenlerse işletmenin sahip olduğu yapısal sermayenin değerini arttıracaktır.

Yapısal sermaye çalışanların entelektüel performanslarını ve dolayısıyla işletmenin performansını optimum bir seviyeye çıkarmalarına yardımcı olacak örgüt içindeki yapılar ve mekanizmalarla ilgilidir. Bundan dolayı, bir birey çok yüksek bir entelektüel seviyeye sahip olabilir. Fakat eğer o bireyin eylemlerinin düzenini sağlaması gereken sistemler ve prosedürler zayıf ise, toplam entelektüel sermayenin en yüksek potansiyeline ulaşması mümkün olmayacaktır. Yapısal sermayenin özü bir örgütün rutin işlemleri içine girmiş olan bilgidir (Şamiloğlu, 2002, s.91).

Yapısal sermayeyi oluşturan bileşenler entelektüel mülkiyete ilişkin varlıklar ve altyapı varlıkları olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çelik ve Perçin, 2000, s.113; Guthrie vd., 2004, s.13):

Entelektüel Mülkiyete İlişkin varlıklar

- Patentler,
- Ticari amblemler,
- Tasarım hakları,
- Ticari sırlar,
- Telif hakları,
- Hizmetle ilgili amblemler.

Altyapı Varlıkları

- Yönetim felsefesi,
- Yönetim süreçleri,
- Örgüt kültürü,
- Finansal ilişkiler,
- Bilgi sistemleri,
- Ağ sistemleri.

Yapısal sermayede iki türlü gösterge temel yer tutmaktadır (Çelme ve İşevi, 2005, s.266):

- Şirketin birikmiş bilgi stoklarının değerine ilişkin ölçümler,
- Örgütsel verimliliğe yani şirketin sahip olduğu sistemlerin kendi elemanlarının çalışmasını kösteklemek yerine geliştirip güçlendirmeyi ne ölçüde başardığına ilişkin ölçümler.

Örnek olarak;

- İdari giderler / ücretler,
- Kalite ölçüleri (Hatalar ve yeniden başarılı bir sürecin tekrarlanması),
- Bilginin yeniden kullanımı (İnternet sitelerine ziyaret sayısı),
- Enformasyon teknolojisi yatırımları (Şirketin geleceğine ne kadar para ayırdığını gösterir).

Patricia Ordonez de Pablos, çalışmasında Yapısal Sermaye Göstergelerini; büro alanı; emlak, bina ve bilgisayar teçhizatlarına yatırımlar; çalışan başına bilgi teknolojisi gideri; büro başına bilgisayar sayısı; web sitesi erişim sayısı; paylaşılan bilgi veri tabanları; yurtdışı ve ulusal büroların sayısı; ürünlere yapılan yatırımlar; kalite ve iyileştirmeler ve internette paylaşılan belgeler olarak sınıflandırmıştır (Pablos, 2003, s.76).

c) İlişkisel Sermaye

İlişkisel sermaye, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye içinde organizasyonun çevresi ile direkt teması sonucu ortaya çıkan maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye bileşenidir (Yücel). İşletmenin mal ve hizmet sunumunu gerçekleştirebilmesi birçok işletme dışı faktörle ilişki kurmasını gerektirmektedir. İşletmenin ilişki kurmak zorunda olduğu faktörler tedarik kaynakları, müşteriler, diğer işletmeler, devlet, toplum, çalışanlar ve işletme ortaklarıdır. Kısacası işletmenin tüm çıkar grupları ile ilişkileri bu grup kapsamında yer almaktadır. İlişkisel sermaye, işletmenin çevreye yansımasıdır. İlişkisel sermayeyi ölçmek, çevrenin işletmeyi nasıl algıladığını ölçmek ile ilgilidir (Bozbura vd., 2004, s.57).

Literatüre bakıldığında birçok yazarın üçüncü unsur olarak müşteri sermayesi kavramına yer verdiği görülmektedir. Müşteri sermayesi sadece işletme dışı olan ve

işletmenin satış yaptığı kişi ve kurumları akla getirmektedir. Oysa ilişkisel sermaye, sadece satış yapılan müşterileri değil firmaların tedarikçilerini de içine alan daha genel bir kavramdır (Üç, 2005). İlişkisel sermaye, bir kuruluşun iş yaptığı insanlarla olan uzun dönemli ilişkilerinin değeridir (Savaşçı ve Çakı, 2003, s.3). Nick Bontis müşteri sermayesini ilişkisel sermaye olarak ele almıştır. Müşteri, bir işletme için en önemli kaynaktır. Müşteri olmazsa işletmenin mal ya da hizmet üretmesinin hiçbir anlamı olmayacaktır. Çünkü işletme mal ya da hizmetini para karşılığında müşterilere satmakta ve kar elde etmektedir. İşletmelerin yüksek kar elde edebilmeleri daha çok mal ya da hizmet satmasıyla mümkündür. Yüksek kar işletmelerin uzun yıllar boyunca ayakta kalabilmelerini sağlar. Yüksek satış yapabilmek ise ancak müşterilerin o mal ya da hizmetten memnun olarak ayrılmaları ve tekrar o mal veya hizmeti tercih etmeleriyle mümkündür. Bu da, ancak müşteri memnuniyetiyle sağlanabilir. İşletmeler artan rekabet ortamıyla birlikte müşteri ile olan ilişkilerine önem vermeye ve müşteri istek ve ihtiyaçlarına uygun mal veya hizmet üretiminde bulunmaya başlamışlardır. Müşterilerin istek ve ihtiyaçlarına uygun mal üreten işletmeler sadık müşterilere sahip olurlar. Çünkü mal ya da hizmetten memnun olarak ayrılan müşteriler o mal ya da hizmeti tekrar talep etmektedirler. İşletmeler açısından sadık müşterilerin sağladığı avantajlar yeni müşterilere göre çok fazladır. Araştırmalara göre yeni müşteri bulmak eski müşteriyi tutmaktan daha maliyetlidir. Bunun yanı sıra eski müşteriler mal ya da hizmeti çok iyi tanımakta, işletmede müşterisini daha iyi tanıdığından dolayı ilişkilerin daha sağlam olmasına ve problemlerin azalmasına neden olmaktadır.

İlişkisel sermaye bileşenleri şöyle sıralanabilir:

- Markalar,
- Müşteriler,
- Müşteri bağlılığı,
- İşletme adı,
- Fazla (yedek) siparişler,
- Dağıtım kanalları,

- İşle ilgili işbirliği,
- Lisans anlaşmaları,
- İstenen nitelikteki sözleşmeler,
- Franchising anlaşmaları (Çelik ve Perçin, 2000, s.113; Guthrie vd, 2004, s.13),
- Tedarik kaynaklarının yaratıcılığı, bağlılığı ve güvenilirliği,
- İşletmenin çevresindeki özel ve ticari topluluklarla olan ilişkileri,
- Diğer işletmelerle gerçekleştirilen anlaşmalara bağlı ilişkileri.

İlişkisel sermaye göstergeleri ise uzun süreli müşterilerin toplam müşteri sayısına göre yüzdesi, müşteri ilişkilerinin ortalama süresi, satıcı ilişkilerinin ortalama süresi (Uluslan, 2005, s.76), piyasa payı, müşteri tutma ve kaçırma oranları, müşteri başına karlılık oranları (Arıkboğa, 2003, s.101), müşteri tatmini, süreklilik, finansal güç, fiyat duyarlılığı (Şamiloğlu, 2002, s.92) gibi göstergelerdir.

Pablos yapmış olduğu çalışmada, ek olarak sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, iştirak edilen konferans sayısı, telefon yoluyla yapılan faaliyetlerin sayısı, işletme okullarıyla işbirlikleri sayısı, firmanın faaliyet gösterdiği ülke sayısı, ticari işbirlikleri sayısı, yatırımcılar ve analistlerle kurulan ilişki sayısını göstergeler arasında saymıştır (Pablos, 2003, s.75).

1.2. Maddi Olmayan Varlıkların Değerlendirilmesi

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ile ilgili gerçek problem, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değerlemesinin karmaşık olmasıdır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin özellikleri, genellikle yönetim ve muhasebe sisteminin gelişimi ve işleyişi açısından (özellikle de araştırma teknoloji kurumlarında) ciddi zorluklara yol açar. Esas itibarıyla problem, kaynakların kullanımı, kaynakların maliyeti ve bunun karşılığı olan finansal gelirlerin açıklanmasının neden olduğu problemlerdir. Ar - Ge ile yenilik hususundaki risk ve belirsizlik, bir yatırımın finansal değeri değerlendirildiği zaman üstesinden gelmesi gereken temel engellerdir. Genellikle, işletmeye özgü maddi

olmayan varlık veya entelektüel sermayenin fiziksel varlığının olmayışı ve çoğu kez örtülü niteliği, ölçümü bir ölçüde sınırlandırır. Ayrıca, maddi olmayan varlıkların değerlendirme aracı olarak bir fiyatının ortaya çıkabileceği piyasa yoktur. Bir diğer problem de, maddi olmayan varlıkların diğer varlıklardan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğidir. Örneğin; Ar - Ge yatırımlarının değeri ve olası etkisi önde gelen müşteriler, piyasa stratejileri ve ürün politikaları ile sıkı ilişkilere bağlıdır (Leitner, 2005, s.128'den Ulsan, 2005, s.77). Ancak, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye unsurlarının değerlemesi, işletmenin ortakları için ve iştiraklerin gerçek değerinin tespit edilmesinde önemlidir. Aynı zamanda, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye unsurlarının değerlemesi, karar alma sürecinin desteklenmesinde işletme yönetiminin önemli bir aracıdır (Chiesa vd., 2005, s.7'den Ulsan, 2005, s.77). Bugüne kadar, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değerlemesi, entelektüel mülkiyet varlıklarının değerlemesiyle sınırlıydı. Bu nedenle, faaliyet kâr veya zararının belirlenmesinde, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değerinin tespit edilmesine artan bir ihtiyaç vardır (Rodov ve Leliaert, 2002, s.323'den Ulsan, 2005, s.77).

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümü ve kayıtlama başarısızlığı sermayenin yanlış dağıtımına, bu varlıklara daha az yatırım yapılmasına, hizmet içi eğitim gibi faaliyetlerin ortaya çıkmasına ve gerçek olmayan gelirin raporlanmasına neden olabilir (Palacios-Marques ve Garrigos - Simon, 2003, s.332-333'den Ulsan 2005, s.71-72). Ayrıca, şirketlerin maddi olmayan varlıklarının değerlendirilmesinin verimli olmaması firmaların ve hissedarların önemli ölçüde zarar görmelerine neden olabilir (Garcia-Ayuso, 2002, s.57). Finansal varlıkların ve maddi olmayan varlıkların ikisinin de değerlerinde meydana gelen hızlı değişimler, şirketin değerine etkisi büyük olduğundan dolayı yatırımcılar için riskler yaratır (Kossovsky, 2002, s.62).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nda maddi olmayan varlıkların değerlemesinde kullanılacak 3 çeşit yöntemden bahsedilmektedir (Perek, 2007, s.101). Bunlar;

- Maliyet Yaklaşımı,

- Piyasa Yaklaşımı ve
- Gelir Yaklaşımıdır.

1.2.1. Maliyet Yaklaşımı

Varlıkların yenileme maliyetinin hesaplanması prensibine dayanmaktadır (Emrem, 2003, s.6). Maliyet yaklaşımında amaç, değerlendirilmekte olan varlığın yerine koyma veya üretim maliyetinin tahmin edilmesi ile bir değer göstergesi elde etmektir. Bu yaklaşım, değerlendirilmekte olan varlık ile tamamen aynı veya eşit yararı sağlayan yeni bir varlığın elde edilme maliyetinin, mevcut varlığın ekonomik ömrü boyunca sağlayacağı faydanın ekonomik değeri ile orantılı olduğu varsayımına dayanır. Yaklaşım, bu varsayımına uygun olarak hesaplanan ikame veya yeniden üretim maliyetinin değerlendirme konusu varlığın piyasa değerine eşit olması durumunda gerçekçi olacaktır (Demirkol).

Maliyet yaklaşımında iki ana yöntem bulunmaktadır. Bunlar; yeniden üretim maliyeti ve yerine koyma maliyetidir. Yeniden üretim maliyetinde herhangi bir maddi olmayan duran varlığın birebir aynısını oluşturmak için gereken harcama miktarı bulunmakta ve bu miktar varlığın değeri olarak gösterilmektedir. Yerine koyma maliyetinde ise maddi olmayan varlığa benzer bir varlığı oluşturmak için gerekli olan maliyet tahmin edilmekte ve bulunan miktar varlığın değeri olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemde tahmin edilen varlığın söz konusu varlığa birebir benzemesinden çok sağlayacağı faydanın benzer olması hedeflenmektedir (Perek, 2007, s.102).

1.2.2. Piyasa Yaklaşımı

Piyasa yaklaşımında benzer maddi olmayan varlıkların kazançları ve değerleri açık pazarda karşılaştırılır (Perek, 2007, s.104). Yani varlıkların piyasa değerleri karşılaştırmalı olarak belirlenir (Emrem, 2003, s.6). Hem Uluslararası Değerleme Standartları hem de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye değerlemesinde piyasa yaklaşımını ilk tercih olarak göstermektedir (Perek, 2007, s.104).

Değerlemeye tabi tutulacak varlığın benzerlerinin piyasa fiyatının bulunması piyasa yaklaşımının iyi bir gösterge olacağını ifade eder (Demirkol).

Maddi olmayan varlığın fiyatının benzer nitelikteki bir varlığın fiyatı kullanılarak tespit edilmesi işlemi üç aşamada gerçekleştirilir (Perek, 2007, s.105).

1. Aşama: Değerlemeye tabi varlığa benzer nitelikteki varlığın piyasa değerinin tespit edilmesi,

2. Aşama: Piyasa değeri tespit edilen benzer nitelikteki varlık ile değerlemeye tabi varlığın karşılaştırılması (İki varlığın karşılaştırılması için uygun birimin ya da oranın tespit edilmesi gerekir).

3. Aşama: Benzer nitelikteki varlığın piyasa değerine, karşılaştırmada kullanılacak birim ya da oranın uygulanması suretiyle değerlemeye tabi varlığın değerinin tespit edilmesidir.

1.2.3. Gelir Yaklaşımı

Gelir yaklaşımı bir varlığın gelir getirme kapasitesine odaklanır (Perek, 2007, s.106). Bir varlığın gelir getirme potansiyeli ne kadar yüksekse değeri de o kadar yüksek olacaktır. Gelir yaklaşımında varlıkların gelir yaratma kabiliyetleri esas alınır (Demirkol).

Gelir yaklaşımını temel alan başlıca değerlendirme yöntemleri şunlardır (Demirkol):

- Gelirlerin Kapitalizasyonu Yöntemi
- İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemi

Gelirlerin kapitalizasyonu yönteminde işletmenin geçmiş yıllarda elde ettiği gelir (bu gelir vergiden önceki gelir, vergiden sonraki gelir ya da kar payı gibi gelir türlerinden olabilir) tespit edilir. Daha sonra, belirlenen gelir rakamına uygulanacak kapitalizasyon oranı belirlenir.

İndirgenmiş nakit oranı yönteminde ise elde edilecek nakitlerin miktarları her bir periyot için hesap edilir ve bu miktarların şimdiki değerleri bir iskonto oranı ile tespit edilir (Perek, 2007, s.107).

1.3. Maddi Olmayan Varlıkların Ölçülmesi Ve Ölçüm Yöntemleri

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, işletmelerin en değerli varlığı hatta en önemli rekabet silahı haline gelmiştir. İşletmenin neye sahip olduğunu bulması ve onu kullanması için bilançolarda görünmeyen maddi olmayan varlıklarının ölçülmesi ve raporlanması önem kazanmaktadır (Ertuğrul, 2000, s.62).

Geleneksel finansal sermaye ölçüm yöntemleri, işletmelerin gerçek performanslarını göstermekten uzaktır. İşletme yöneticileri, işletmenin gerçek değerinin ölçülememesinden dolayı maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi iyi yönetememekte ve dolayısıyla da işletmenin değer yaratma süreci bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi ölçme nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümünün işletmenin piyasa değerini arttırması,
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesiyle işletmelerin başarılı ya da başarısız oldukları alanları belirleyebilmelerinin sağlanması,
- İşletmenin uzun dönemli amaçlarını karşılayabilmesinin sağlanması (Yereli ve Gerşil, 2005, s.21-22),
- Finansal kaynak bulma süreci içinde işletmelerin ödeme güçlerinin belirlenmesinde kullanılabilir güvenilir bir ölçüt elde edilmesi,
- Yöneticilerin işletmelerin değer yaratan unsurlarını anlamalarını kolaylaştırması,
- İşletme performansının değerlendirilmesinde kullanılacak güvenilir bir değerlendirme aracı elde edilmesi (Ercan vd., 2003, s.22),
- Son yıllarda işletmeler tarafından maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye yapılan yatırımların boyutunun oldukça artmış olması (Erkuş, 2004, s.309),

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin şirketlerin rekabet avantajı sağlamasında en önemli kaynak olması (İpçioğlu, 2007, s.135),
- Günümüzde maddi varlıklardan daha fazla bilginin değer ifade etmesi ve şirketlerin gerçek değerinin doğru hesaplanamamasından dolayı kamuoyuna verilen bilgiler yetersiz olmaktadır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümünün muhasebenin temel kavramları olan sosyal sorumluluk, dönemsellik, önemlilik ve tam açıklama kavramları açısından gerekli olması (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.174).

1.3.1. Maddi Olmayan Varlıkların Ölçümünün Önemi

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, görünmeyen varlıkların tamamıdır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin kazançlara olan etkisi yatırımcılar, yöneticiler ve kredi verenler gibi çıkar gruplarına tam olarak yansıtılmamaktadır. Lev, yüksek derecede maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye sahip firmaların finansal raporlarının firmanın gelecekteki kazançlarını belirtmekte zorlandıklarını vurgulamaktadır. Francis ve Schnipper, yapmış oldukları çalışmanın sonucunda finansal tabloların içermekte olduğu bilginin hisse senedi getirilerinin yaklaşık %50'sini açıkladığını ortaya çıkarmışlardır. Pfeil'in çalışmasındaki ampirik bulgular sonucuna göre hisse senedi getirileri ile entelektüel sermaye kaynaklı kazançlar arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. Bu nedenden dolayı, en güçlü şirketler en büyük maddi veya finansal varlıklara sahip olanlar değil, entelektüel sermayelerini güçlendirebilen ve söz konusu sermayeyi en etkili şekilde yönetebilenlerdir (Arslan, 2005, s.79). Bir şeyi yönetebilmek için yapılması gereken onu ölçebilmektir. Ölçemediğiniz şeyi yönetemezsiniz. Bu nedenle, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi yönetebilmek için ölçüm işlemi büyük önem taşımaktadır.

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, işletmenin gözle görülemeyen varlıklarıdır. Bu nedenle, bu varlıkların ölçümü diğer varlıkların ölçümüne göre farklılık göstermektedir. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ölçümünün işletmelere sağlayacağı avantajlar şöyle sıralanabilir:

- İşletmelerin görünmeyen maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin görünür hale getirilmesi fon bulma olanaklarını büyük ölçüde arttırır.
- Piyasa değeri yüksek olan bir işletme, bu değer maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeden kaynaklandığını yatırımcılara gösterebilmektedir.
- Halka açık işletmeler açısından maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümü işletmenin değerlendirilmesi sürecinde satış fiyatını arttırıcı etkide bulunmaktadır.
- Halka açık ya da açılmayı düşünen işletmelerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ve bunun gelecekte yaratacağı gelir potansiyelinin gösterilmesi, işletmelerin hisse senedi fiyatlarının olumlu yönde etkilenmesine katkıda bulunur.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçümü işletmelerin rakiplerine karşı durumlarının belirlenmesinde önemli bir role sahiptir. Böylece, işletmelere kendi durumlarını değerlendirerek gerekli önlemlerin alınmasında fayda sağlamaktadır (Ertuğrul).
- Varlıkların daha açık tanınmasının sağlanması kaynak tahsisinin etkinliği ve dahili yönetimin geliştirilmesi açısından faydalıdır.
- İşletme değerinin tespit edilmesinde ve karar alıcıların süratli ve isabetli karar almasına katkı sağlar.
- İşletmelerin çalışanlar ve müşterilerinin bilgi, müşteri memnuniyeti ve sadakatini arttırmak için politikalar geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.175).
- İşletmenin bankalar gibi kredi kuruluşları karşısında değeri artar ve işletme kredi alma durumunda maddi olmayan değerleri teminat olarak gösterebilir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.22).

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesi ve görünür hale getirilmesi işletmelerin türüne, büyüklüğüne, yapısına, sahiplerine ve coğrafi

yerleşimine bağlı olmaksızın önemini daha da fazla arttırmaktadır (Yörük ve Erdem, 2006, s.64).

1.3.2. Maddi Olmayan Varlıkları Ölçme Yöntemleri

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ölçümü, 1990'lı yıllardan beri hem araştırmacıların hem de uygulamacıların temel araştırma alanı olmuştur (Chen vd., 2004: s.198'den Ulsan, 2005, s.78). Geleneksel muhasebe yöntemlerine katkıda bulunmak için geliştirilen çok sayıda maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye ölçüm yöntemi bulunmaktadır (Shand, 1999; Sveiby, 2001; Bontis, 2000; Hurwitz ve Diğerleri, 2002'den Green ve Ryan, 2005: s.44'den Ulsan, 2005, s.78). Bu yöntemlerden bir kısmı, finansal temele dayalı ölçüm yöntemleridir. Bir kısmı ise maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye unsurlarını raporlamaya dayalı yöntemlerdir.

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi ölçmede kullanılan yöntemler iki başlık altında sınıflandırılabilir. Bunlardan birincisi, maddi olmayan varlıkları unsur bazında ölçen yöntemler; ikincisi de maddi olmayan varlıkları işletme bazında ölçen yöntemlerdir. Maddi olmayan varlıkları unsur bazında ölçen yöntemler, işletmenin sahip olduğu maddi olmayan varlıkları her bir unsur bazında ölçen yöntemlerdir. Maddi olmayan varlıkları işletme bazında ölçen yöntemler ise, işletmenin sahip olduğu maddi olmayan varlıkları bütünsel olarak ele alarak ölçen yöntemlerdir.

1.3.2.1. Maddi Olmayan Varlıkları Unsur Bazında Ölçen Yöntemler

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeyi unsur bazında ölçen yöntemler, işletmenin maddi olmayan varlıklarını oluşturan unsurları bulmayı ve bu unsurlarda zaman içinde meydana gelen gelişmelerin izlenmesini sağlayan yöntemlerdir (Ertuğrul, 2005, s.2). Bu yöntemler şöyle sıralanabilir:

- Skandia Klavuzu,
- Dengeli Puan Kartı,
- Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi,

- Katma Değer Entelektüel Katsayısı,
- Entelektüel Sermaye Derecelendirilmesi,
- Entelektüel Sermaye Endeksi,
- Teknoloji Brokerı (Teknoloji Anketi),
- İnsan Kaynakları Maliyeti ve Muhasebesi.

Yukarıda bahsedilen yöntemlerin her biri aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3.2.1.1. Skandia Klavuzu

Skandia Klavuzu Skandia Şirketi'nde Leif Edvinsson tarafından geliştirilmiştir. Skandia, İsveç merkezli bir sigorta ve finans şirkettir. Skandia Entelektüel Sermaye Klavuzu (Scandia IC Navigator) olarak adlandırılan sistem ilk kez 1993 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Emrem, 2003, s.9). Yöntem maddi olmayan varlıkları insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi olarak inceler. Bununla birlikte, ölçüm ve raporlama için ise finansal odak, müşteri odağı, insan odağı, süreç odağı, yenilik ve geliştirme odağı olarak 5 temel gösterge kullanır (Ertuğrul, 2005, s.9).

Finansal Odak: Finansal sonuçlar incelenmekte olup hissedarların ve potansiyel yatırımcıların karlılık ve büyüme gibi beklentileri değerlendirilmektedir. Örneğin; varlıklar / çalışan sayısı, katma değer / çalışan sayısı (Ercan vd., 2003, s.140).

Müşteri Odağı: Müşterilerle kurulan ilişkiyi ifade eder. Örneğin; piyasa payı, vazgeçenlerin oranı, varlıklar / müşteri sayısı, tatmin olmuş müşteri endeksi, telefonla ulaşılabilirlik, şikayet sayısı gibi. Müşteriler vasıtasıyla işletmenin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

İnsan Odağı: Bireysel özellikler ve müşteri problemlerine çözümler getirebilme yeteneklerini ifade eder. Aynı zamanda bilgi yaratımı süreci ve çalışma koşulları da incelenmektedir. Örneğin; çalışan başına eğitim harcaması, çalışan devir

hızı, tatmin olmuş çalışan endeksi ve kişilere ve takımlara ilişkin yatırımlardaki gelişmeler.

Süreç Odağı: İş süreçlerinin etkinliğini açıklar. Örneğin; yönetim harcamaları / yönetilen varlıklar ve gelirler, yönetim hatalarının maliyeti / yönetim gelirleri, süreç süresi, hatasız başvuru dosyaları. Süreç aşamasında müşterilerin istekleri doğrultusunda ürün ve hizmet yaratma aşamaları incelenmekte, müşteri destek hizmetleri ve üretim etkinliği gibi konular ele alınmaktadır (Ercan vd., 2003, s.140).

Yenilik ve Geliştirme Odağı: Gelecekteki insan ve yapısal sermayenin geliştirilmesi için yapılan yatırımları içerir. Örneğin; yetenek geliştirme harcamaları / çalışan sayısı, iş geliştirme harcamaları / yönetilen varlıklar ve yeni başlayan işler gibi (Arıkboğa, 2003, s.127).

Yukarıda sayılan 5 temel boyutu ölçmek için 73 adet geleneksel ölçütün yanı sıra 91 adet de entelektüel sermayeye dayalı yeni ölçüt kullanılmaktadır. Edvinsson ve Malone bu kadar ölçütün kullanılmasının gereksiz olduğunu ve organizasyonun entelektüel sermayesinin değerini belirlerken kullanılacak ölçütlerin sayısının mümkün olduğunca azaltılması gerektiğini savunmaktadırlar (Şamiloğlu, 2002, s.183).

1.3.2.1.2. Dengeli Puan Kartı

Robert Kaplan ve David Norton tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. Dengeli Puan Kartı (Balanced Score Card) yöntemi, bir işletmenin misyon ve stratejisinin fiziksel ölçüler haline dönüştürülerek ifade edilmesidir (Arıkboğa, 2003, s.123). Bu yöntemde müşteriler, işletme içi yöntemler, öğrenme ve büyüme gibi stratejiler sayısal olarak ifade edilmektedir. Dengeli Puan Kartı yönteminde performans değerlendirme ölçütleri 4 farklı kategoride ele alınarak incelenmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir (Ercan vd., 2003, s.136; Rodgers, 2003, s.186):

- Finansal Boyut,
- Müşteri Boyutu,
- Süreç boyutu,
- Öğrenme ve Büyüme Boyutu.

Finansal boyutta, işletmenin ortakları için çekici bir yatırım ya da başarılı bir durumda görünmesi için nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Çakıcı, 2003, s.155), Finansal boyutta karlılık, nakit akışı, satışlar gibi ölçütler ele alınmaktadır (Örnek, 2000, s. 3). Müşteri boyutunda, işletmenin müşterilerini ve pazar bölümlerini tanımları ve hedeflenen bu bölümlerdeki işletme birimlerinin performanslarını ölçmeleri gerekir (Çakıcı, 2003, s.155). Müşteri boyutunda, müşteri tatmini, müşteri bağlılığı, müşteriler tarafından tanınma, müşteri ile ilişkiler ve pazar payı gibi ölçütler ele alınmaktadır (Örnek, 2000, s.3). Süreç boyutu, iç süreçlerin tanınmasını sağlar (Çakıcı, 2003, s.156). Süreç boyutunda iş süreçleri, kalite düzeyi, verimlilik düzeyi; öğrenme ve büyüme boyutunda ise araştırma ve geliştirme değişimi, yenilik geliştirme oranı, yeni ürün geliştirme oranı gibi ölçütler ele alınmaktadır.

Dengeli Puan Kartı bilgi çağının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır ve sonuçta stratejinin tozlu raflar arasında kalan planlar yerine işletmelerin tüm kademelerinde paylaşılan ve yaşanan bir vizyona dönüştürülmesini amaçlamaktadır (Örnek, 2000, s.3).

1.3.2.1.3. Maddi Olmayan Varlıklar Göstergesi

Maddi olmayan varlıklar göstergesi yöntemi Karl Eric Sveiby tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntem, Sveiby tarafından Celemi adındaki işletmede ilk olarak uygulanmıştır (Demirkol, 2006, s.109). Maddi olmayan varlıklar göstergesi, maddi olmayan varlıkların ilgili göstergelerle basit bir şekilde ölçümü ve gösterilmesi için kullanılan bir yöntemdir (Emrem, 2003, s.9). Bu yöntem maddi olmayan varlıkların ölçümünü aşağıda açıklandığı gibi üç farklı göstergeyle ifade etmektedir:

- **Dış Yapı Göstergeleri:** Müşterilerle ilişkiler, işletme verimlilik göstergeleri, müşteri devamlılık göstergelerinden oluşmaktadır.
- **İç Yapı Göstergeleri:** Çalışanların yetenekleri ve özellikleri, ürünle ilgili göstergeler, yenilik yaratma göstergeleri, yatırım göstergeleri gibi göstergelerden oluşmaktadır.

- **Çalışanların Yetenek ve Becerilerini Ölçen Göstergeler:** Çalışanların eğitimi, çalışma yılı, yetenekleri, devamlılık oranları, çalışanların verimlilik göstergelerinden oluşmaktadır.

1.3.2.1.4. Katma Değer Entelektüel Katsayısı

Katma değer entelektüel katsayısı (VAIC, Value added Intellectual Coefficient) Ante Pulic tarafından geliştirilmiştir. Katma değer entelektüel katsayısı yönetim kademelerinin, hissedarların ve diğer çıkar gruplarının, firmanın toplam kaynaklarının ve bu toplamı meydana getiren her bir temel bileşenin yarattığı katma değer ve bunun etkinliğini ölçmeyi sağlayan analitik bir yöntemdir (Ercan vd., 2003, s.160).

Katma değer entelektüel katsayısı yöntemi katma değer kavramını içine alır ve firmanın sahip olduğu fiziksel ve fiziksel olmayan kaynaklarının katma değer yaratmadaki etkinliğini inceler. Bunların yanı sıra birçok avantajı da vardır. Bu avantajlar ise katma değer entelektüel katsayısı yönteminin standartlaşmış, tutarlı ve sabit bir ölçüt sağlaması ve kullanılan tüm verilerin denetlenmiş bilgilere sahip olmasıdır. Bu da yapılan hesaplamaların objektif ve doğrulanabilir nitelikte olmasını sağlar (Ercan vd., 2003, s.164).

Katma değer entelektüel katsayısı aşağıdaki üç göstergenin toplamından oluşmaktadır:

- Kullanılan Sermaye Etkinliği Katsayısı (CEE),
- İnsan Sermayesi Etkinliği Katsayısı (HCE),
- Yapısal Sermaye Etkinliği Katsayısı (SCE),

$$VAIC = CEE + HCE + SCE \text{ 'dir.}$$

İşletmenin katma değer yaratma katsayısının büyüklük derecesi işletmenin toplam kaynakları tarafından yaratılan katma değerini de o derecede etkilemektedir. Yani, katsayı ne kadar büyükse yaratılan katma değer de o kadar büyük olmaktadır.

1.3.2.1.5. Entelektüel Sermaye Derecelendirilmesi

Sullivan tarafından geliştirilen bu entelektüel sermaye değerlendirme yönteminde değer işletmenin sahip olduğu maddi olmayan varlıklardan kaynaklanan nakit akımlarının bugünkü değeri ve yapısal sermayenin toplamıdır (Demirkol, 2006, s.113).

Sullivan'ın modelinde yapısal sermaye, piyasada herkes tarafından kolaylıkla elde edilebilen ve farklılaştırılma olanağı bulunmayan maddi varlıklardan oluşan sıradan yapısal sermaye ve piyasada kolaylıkla bulunamayan, sektöre özgü işletmeler tarafından kullanılan ve farklılaştırılabilen maddi varlıklardan oluşan tamamlayıcı işletme varlıklarından meydana gelmektedir. Bilgi işletmelerinde değer, sahip olunan entelektüel sermaye ve tamamlayıcı işletme varlıkları tarafından yaratılan indirgenmiş nakit akımlarının toplamıdır. Bu tür işletmelerde, sıradan yapısal sermayenin değer yaratmaya katkısı bulunmamaktadır (Demirkol, 2006, s.113).

1.3.2.1.6. Entelektüel Sermaye Endeksi

Entelektüel sermaye endeksi, Goran ve Johan Roos tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntemde entelektüel sermaye insan sermayesi, organizasyonel sermaye ve müşteri ilişkileri kapsamında ele alınmaktadır. Organizasyonel sermaye ise süreç (proses) ve yenilik sermayesi olarak ikiye ayrılmaktadır (Emrem, 2003, s.10).

Entelektüel sermaye endeksi entelektüel sermaye ölçümünü dört boyutta incelemektedir:

- **İnsan sermayesi endeksi:** Çalışanların yaratıcılık derecesi, çalışma süresi, personel devir hızı, eğitim ve öğrenim durumu, çalışan morali ve motivasyon süresi ölçülerek endeks haline getirilir.
- **Yenilik sermayesi endeksi:** Yeni fikir geliştirme yeteneği ölçülür.
- **Altyapı sermaye endeksi:** İşletmenin görevlerini yapabilmesini sağlayan maddi ve maddi olmayan varlıkların ölçümüne dayanmaktadır.
- **İlişki sermayesi endeksi:** İşletmenin ilişkide bulunduğu tüm paydaşlarıyla olan ilişkisinin değerinin ölçümüdür. Müşteri bağlılığı, dağıtım kanallarının kalitesi, güven düzeyi gibi ölçümleri temel alır (Emrem, 2003, s.10).

Entelektüel sermaye endeksi, Skandia Klavuzu'ndan esinlenerek oluşturulmuştur.

1.3.2.1.7. Teknoloji Brokeri

Teknoloji brokeri (teknoloji anketi) 1996 yılında Annie Brooking yönetiminde Technology Broker danışmanlık şirketi tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntemde bir entelektüel sermaye anketi yardımıyla işletmenin sahip olduğu entelektüel varlıkları sorgulanmakta ve işletmenin sahip olduğu bu entelektüel varlıklar maliyet, piyasa ve gelir yaklaşımına göre değerlendirilmektedir (Yalama, 2006, s.34). İşletmenin entelektüel sermayesi parasal olarak hesaplanmaktadır.

1.3.2.1.8. İnsan Kaynakları Maliyeti ve Muhasebesi

İnsan kaynakları muhasebesi entelektüel sermaye bileşenlerinden insan sermayesini içeren insan kaynaklarına ilişkin bilgileri saptamak, ölçmek ve elde edilen verileri işletme ile ilgili bilgi kullanıcılarına iletmek işlevini üstlenen muhasebe olarak tanımlanmaktadır. İnsan kaynaklarının fiziksel ve finansal olarak değerini ve maliyetini belirleme ile ilgili çalışmalar yapan ilk kişi 1961 yılında Rensis Likert'tir.

İnsan kaynakları muhasebesi insanın kaynak olarak örgüte maliyet ve değerinin belirlenmesidir ve insana yatırımın maliyetini, yerine yenisinin konmasının maliyetini ve insanın örgüt için değerini hesaplamayı içermektedir (Ceran, 2007, s.190).

1.3.2.2. Maddi Olmayan Varlıkları İşletme Bazında Ölçen Yöntemler

Maddi olmayan varlıkları işletme bazında ölçen yöntemler daha öncede belirtildiği gibi işletmenin sahip olduğu maddi olmayan varlıkları bütünsel olarak ele alarak ölçen yöntemlerdir. Kredi kurumlarının, potansiyel yatırımcıların ve işletme ile çalışan tedarikçilerin, işletmeyi bir bütün olarak değerlendirmek istemeleri, entelektüel sermayenin işletme düzeyinde ölçülmesini gerekli kılmaktadır (Uzay ve Savaş, 2003, s.167). Bu yöntemler şöyle sıralanabilir:

- Piyasa Değeri - Defter Değerinin Farkı ve Oranı,

- Tobin'in Q Oranı,
- Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer,
- Ekonomik Katma Değer.

Yukarıdaki yöntemlerin her biri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.3.2.2.1. Piyasa Değeri - Defter Değerinin Farkı ve Oranı

Piyasa değeri - defter değeri yaklaşımı maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesinde en çok bilinen yöntemlerdendir. Bu yöntemle göre işletmenin piyasa değeri ile defter değeri arasındaki fark entelektüel sermaye olarak ölçülmektedir (Şişman, 2004, s.3).

İşletmenin piyasa değeri, belli bir tarihte işletmenin sahip olduğu hisse senetlerine yatırımcılar tarafından ödemeye razı olunan tutardır. Defter değeri ise, işletmenin bilançosunda yer alan varlıklardan borçların düşülmesi sonucu elde edilmekte olan değerdir (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002, s.24).

Bu yöntemin avantajlarından biri kolay uygulanabilmesidir. Diğer bir avantajı ise kullanılan verilerin finansal tablolardan elde edilmesi ve finansal tabloların enflasyon ve yenileme maliyetlerinin etkileri çerçevesinde yeniden düzenlenmesinin sonucu olarak yöntemin güvenilirliğinin artmasıdır (Ercan vd., 2003, s.129).

Yöntemin dezavantajları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Borsada hisse senetleri işlem görmeyen işletmelerin değerini hesaplamak zor olduğundan dolayı yöntem sadece hisse senetleri borsada işlem gören işletmeler için uygulanabilir bir yöntem olmaktadır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002, s.24),
- Genellikle piyasa değeri ve defter değerinin gerçek değerlerinden daha düşük gösterildiğine dair bulgular mevcuttur (Şişman ve Şişman, 2004, s.3),
- Hisse senedi piyasası sürekli değişkenlik göstermekte ve bu değişkenlik işletme dışındaki faktörlere bağlı olabilmektedir,
- Piyasa değeri ile defter değeri arasındaki farkın rakam olarak ifade edilmesi işletmeler açısından çok önemli değildir. Önemli olan ortaya çıkan rakam

değil iki değer arasındaki orandır. Bu orana bakarak benzer durumdaki rakipler ya da işletmenin içinde yer aldığı sektör ortalamalarıyla karşılaştırarak anlamlı sonuçlara ulaşabilmesidir (Yalama, 2006, s.30).

1.3.2.2.2. Tobin'in Q Oranı

Tobin Q Oranı, nobel ödüllü iktisatçı James Tobin tarafından geliştirilmiştir. Bu oran, işletmenin yatırım stratejilerinde belirtilen büyüme fırsatlarının değerlendirilmesinde kullanılır (Demirkol, 2006, s.100). Yatırım kararlarının tahmin edilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen bu yöntem faiz oranlarından bağımsız olarak işletme varlıklarının yerine koyma maliyetlerini kullanmaktadır (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002, s.24). Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesinde kullanılan Tobin Q Oranı işletmenin başkalarının sahip olmadığı maddi olmayan varlıklar nedeniyle oldukça yüksek karları sağlama üstünlüğünü ifade eder (Önce, 1999, s.39).

Tobin Q Oranı şu formülle ifade edilmektedir:

$$Q = \text{İşletmenin piyasa değeri} / \text{İşletme varlıklarını yerine koyma maliyeti}$$

Tobin Q Oranı'nın birden büyük olması, işletmenin maddi olmayan varlıklarının yani entelektüel varlıklarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Tobin Q Oranı eğer 1'den küçük ise işletmenin varlıklarının yerine koyma maliyetinin varlıkların getiri düzeyi tarafından karşılanamadığını ifade etmektedir (Daştan ve Çıkrıkçı, 2002, s.25).

Piyasa Değeri / Defter Değeri yöntemiyle büyük benzerlikler göstermesine rağmen Tobin Q yöntemi, piyasa değerinin hesaplanmasında dışsal faktörlerden etkilendiğinden dolayı sonuçların doğruluğunu olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda, bu yöntemin farklı iş alanlarında hizmet gören işletmelerin yerine koyma maliyetlerinin farklı olmasından dolayı karşılaştırılmalarında zorluk çıkabilmektedir. Bundan dolayı, aynı iş alanında hizmet gören ve benzer türde maddi olmayan varlıklara sahip işletmelerin birbirleriyle karşılaştırılması ve entelektüel sermaye değerinde yıllar itibarıyla meydana gelen değişmelerin karşılaştırılması daha doğru sonuçlar ortaya çıkmasını sağlayacaktır (Yalama, 2006, s.31).

1.3.2.2.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer

Bu yöntem, NCI Research adlı kuruluş tarafından geliştirilmiştir. Yöntemin amacı, işletmenin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin gerçeğe uygun değerlerinin hesaplanmasıdır (Çelik ve Perçin, 2000, s.116). NCI, maddi olmayan varlıklara parasal bir değer biçme amacıyla marka hakkını değerlendirmede kullanılan bir yöntemi benimsemiştir. Markaların sahiplerine markasızlara oranla daha yüksek getiri sağlayan ekonomik yararlar sağlayacağı düşüncesiyle ortaya çıkan primi markanın değeri olarak ortaya çıkarmıştır. Bu durum şirketlerin bütününe uygulandığında ortaya şu sonuç çıkmıştır: Maddi olmayan varlıkların değeri, bir şirketin benzer maddi varlıklara sahip ortalama bir rakipten daha iyi performans gösterme gücüne eşittir (Stewart, 1997, s.302).

Bu yöntemde izlenmesi gereken aşamalar şöyledir (Stewart, 1997, s.303; Yalama, 2006, s.35):

1. Aşama: Üç yıl için ortalama vergi öncesi kar hesaplanır.
2. Aşama: Dönem sonu bilançosuna bakılarak ortalama maddi varlık değerleri alınır ve üç yılın ortalaması hesaplanır.
3. Aşama: Maddi varlıkların getirisi, kar ortalaması maddi varlıkların ortalama değerine bölünerek bulunur.
4. Aşama: Söz konusu üç yıl için sektörün maddi varlıklarının getiri oranı hesaplanır.
5. Aşama: Getiri fazlası hesaplanır. Sektörün ortalama getiri oranı işletmenin ortalama maddi varlıklarıyla çarpılır. Çıkan sonuç işletmenin maddi varlıklardan kazandığı tutarı gösterir. Bulunan rakam işletmenin 1. aşamada bulunan vergi öncesi kardan çıkarılır.
6. Aşama: Üç yıllık ortalama gelir vergisi hesaplanır ve bu ek getiriyyle çarpılır. Vergi sonrası geliri bulabilmek için çıkan sonuç ek getiriden çıkarılır. Bu rakam maddi olmayan varlıklara atfedilecek primdir.
7. Aşama: Primin net bugünkü değeri hesaplanır. Bunun için primi işletmenin sermaye maliyeti gibi uygun bir orana bölmek gerekir.

Yöntemin avantajları, bilgilerin finansal tablolar yardımıyla kolay elde edilebilmesi ve diğer iki yönteme göre daha gerçekçi ve karşılaştırılabilir sonuçlar vermesi olarak gösterilebilir (Daştan ve Çıkrıkçı, 2002, s.26). Ancak getiri fazlalığının ölçülmesinde varlıkların getiri oranının sektör ortalamasının kullanılması sonucu uç noktalardaki değerlerden etkilenmesi ve oldukça yüksek ve düşük değerler çıkmasına neden olması yönünden eleştirilir. Diğer bir eleştiri noktası ise, maddi olmayan varlıkların net bugünkü değerini işletmenin sermaye maliyetinin belirlemesidir. Uç değerler riski taşımaya rağmen yine de sektör ortalamasının alınmasının doğru olacağı kabul edilmektedir (Önce, 1999. s.41).

1.3.2.2.4. Ekonomik Katma Değer

Ekonomik katma değer yöntemi Stern Stewart tarafından geliştirilmiştir. İşletmenin vergi sonrası net faaliyet karı ile toplam sermaye maliyeti arasındaki farktan oluşan değerdir. Bu farkın pozitif çıkması, işletme sermayedarları açısından olumlu bir değer yarattığını gösterirken, farkın eksi çıkması işletmeye yatırılan sermayenin değer kaybettiğini göstermektedir (Yalama, 2006, s. 30). Ekonomik katma değer bir işletmenin yarattığı ya da kaybettiği değer dönemselsel olarak bir yıllık tutarıdır (Çetin, 2005, s.368).

Ekonomik Katma Değer (EVA, Economic Value Added) = Vergi Sonrası Net Faaliyet Karı - (Sermaye x Sermaye Maliyeti)

Ekonomik katma değer yöntemi, finansal tabanlı performans ölçütüdür (Belyalova, 2003, s.94). Ekonomik katma değer işletmelerin finansal performanslarını değerlendirebilmekte ve sadece üretim işletmelerinde değil hizmet işletmelerinde de kullanılabilir (Ercan vd., 2003, s.71).

Ekonomik katma değer ortakların faydasını maksimum kılmaya odaklanır, firmanın gerçek ekonomik karını ölçer ve şirket yöneticilerinin hissedarlarının refahını arttırmasına yardımcı olur (Belyalova, 2003, s.94).

2. MADDİ OLMAYAN VARLIKLARIN RAPORLANMASI

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, günümüzde firmaların sahip olduğu fakat önemi tam olarak kavranamamış ve bu yüzden ortaya çıkartılması, yönetilmesi ve raporlanması konularında problemler olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, s.580). Özellikle 1980'lerden itibaren ABD'de ve Avrupa'da şirketlerin ele geçirilmesi ya da şirket birleşmelerinde şirket değerlerinin çok üzerinde bedeller ödenmeye başlanması maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması konusunda tartışmalara neden olmuştur (Kaya, 2006, s.113). Şirket değerinin çok üzerinde bedeller ödenmesi işletmelerin maddi varlıklarından ziyade maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayesinin büyük değerlere ulaşabileceği ve bunun da bilgi kullanıcıları açısından doğru ve güvenilir bilgi elde etmek amacıyla raporlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bilgi kullanıcılarının bilgi ihtiyacını doğru ve güvenilir bir şekilde karşılayabilmek için işletmenin bir bütün olarak değerlendirilip, maddi varlıklarının yanında maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayesinin ve bu varlıklarla gerçekleştirilen faaliyetler sonucu ulaşılmış olduğu başarının mali tablolarda gerçek değerleri ile sunulması gerekmektedir. Bu nedenle maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülerek raporlanması, hem mali tabloların gerçeği yansıtması hem de karar alıcıların kararlarının doğruluğu açısından büyük önem taşımaktadır (Acar ve Dağlar, 2005, s.37). Ekonomik önemi nedeniyle, bu varlıkların ölçülmesi ve raporlanması, son zamanlarda şirketlerin yatırımları içerisinde önemli bir yer tutması ve maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye yapılan yatırımlarla ilgili mevcut bilgilerin sınırlı oluşunun bir sonucu olarak mesleki kuruluşlar, girişimciler, muhasebeciler ve yatırımcıların ilgisini çekmektedir (Otlu ve Çukacı, 2007, s.116).

Aşağıda maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlamasının incelemesinden önce raporlama türlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra ise maddi olmayan varlıkların raporlanması ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Son olarak sırasıyla maddi olmayan varlıkların raporlanması ile ilgili yaklaşımlar, maddi olmayan varlıkların raporlanmasının sebepleri, avantajları ve dezavantajları, Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Türkiye Muhasebe- Finansal Raporlama

Standartları'nın maddi olmayan varlıkların raporlanması açısından incelenmesi ve uluslararası büyük şirketlerde maddi olmayan varlıkların raporlanması uygulamaları incelenmiştir.

2.1. Raporlama Türleri

İşletmeler farklı amaçlarla farklı raporlar hazırlayabilmektedirler. Bu nedenle, işletmeler tarafından yapılan raporlamalar farklı açılardan sınıflandırılabilir. Aşağıda harici raporlama - dahili raporlama ve finansal raporlama - finansal olmayan raporlama sınıflandırmalarından bahsedilmiştir.

2.1.1. Harici Raporlama - Dahili Raporlama

Harici (dış) raporlama, işletmelerin faaliyetleri ile ilgili resmi kurumlara sunulmak üzere düzenli olarak hazırlanan raporların sunulmasıdır. Dahili (iç) raporlama ise, işletmenin ortaklarına, üst yönetime ve diğer şube ve departmanlara kendi performansını değerlendirebilmesi için yapılan raporlamadır (Kuveyt Türk 2008 faaliyet raporu).

2.1.2. Finansal Raporlama - Finansal Olmayan Raporlama

Finansal raporlama finansal konuları içeren kararların alınmasında kullanılabilecek bilgilerin karar alıcılara ulaştırılmasını sağlayan raporlamadır (Pekdemir, 2005, s.2). Finansal raporlama, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin sermaye piyasalarında yatırımları arttırmasıyla önemi artan bir raporlama türüdür. Çünkü, finansal raporların hızlı, güvenilir, zamanında sunulmuş ve analizinin kolay olması; yatırımcı ve diğer ilgililer açısından son derece önemlidir (Uyar).

Avrupa Birliği ülkeleri 2005 yılında borsada işlem gören şirketler için Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) - Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (UFRS) kabul etmişlerdir. Ülkemizde, 16.02.2005 tarihinde 25702 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Finansal Tabloların Sunuluşuna İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı ile Uluslararası Finansal Raporlamaya uyum sağlamaya çalışılmıştır.

9 Nisan 2008 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu ‘Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamanın nasıl yapılacağına ilişkin tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğe göre, işletmeler finansal tablolarını hazırlarken Uluslararası Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uygun olarak hazırlayacaklardır.

Finansal olmayan raporlama, organizasyonların ekonomik ve ekonomik olmayan faaliyetlerinin sosyal ve çevresel ilgili çıkar grupları ve toplum için açıklanması sürecidir. Finansal olmayan raporlar, işletmelerin yıllık faaliyet raporlarında veya ayrı raporlarda işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal faaliyetlerinin boyutlarının gösterildiği işletme içi ve işletme dışı menfaat sahiplerine finansal ve finansal olmayan bilgi sunan raporlardır. Finansal olmayan raporlar, işletme stratejileri ve hedefleri, insan kaynakları ve markaların değeri, işletmenin yönetim uygulamaları ve örgüt yapısının konularındaki standartları içermektedir (Gençoğlu ve Erdoğan, 2008, s.35-39). Finansal olmayan raporlama örnekleri şunlardır: Entelektüel sermaye raporlaması, çevresel raporlama, sosyal sorumluluk raporlaması ve sürdürülebilirlik raporlaması.

2.1.2.1. Entelektüel Sermaye Raporlaması

Entelektüel sermaye raporu, belirli kaynakların kullanılmasına ve gelişmesine imkan veren amaçlar için, yönetim kontrolü ve müdahalesi için, bilgi yönetimi etkinliklerinden meydana gelen yeterlilikler dizisidir. Yani entelektüel sermaye raporları, bir firmanın bilgi yönetimi etkinliklerini gösteren raporlardır. Başka bir ifadeyle, organizasyonun faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlayan geniş bilgi kaynaklarının bir birleşimidir (Şamiloğlu, 2002, s.222).

2.1.2.2. Çevresel Raporlama

Çevresel Raporlama, bir işletmenin çevre üzerine etkileri, bu etkileri yönetme performansı ve ekolojik bakımdan sürdürülebilir kalkınmaya katkısı gibi çevresel performansı hakkındaki bilgilerin kamuya açıklanmasını sağlayan raporlamadır. Başka bir deyişle, çevresel raporlama işletme tarafından çevreyle ilgili performans bilgisinin ilgili taraflara iletilmesidir (Uluslan, 2009, s.184). Ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak yaşanan ekolojik çözümler, bir dizi çevresel model ve tekniklerin geliştirilmesine ve sosyal sorumluluk ilkesi gereğince

muhasebenin çevre konuları içine yerleşmesine neden olmuş ve bunun sonucunda da çevre muhasebesi ortaya çıkmıştır. Genel bir tanım olarak çevre muhasebesi, çevresel kaynakların kullanımı sonucunda doğacak etkilerin muhasebesi olarak tanımlanabilir (Lazol vd., 2008, s.62).

2.1.2.3. Sosyal Sorumluluk Raporlaması

Şirketlerin ekonomik ve teknolojik gelişmeye katkıda bulunmalarının yanı sıra çevresel ve sosyal sorunlara yol açması eleştirilere neden olmuş buna bağlı olarak da çevre kirliliği, kaynak tüketimi, atık maddeler, ürün kalitesi ve güvenliği, çalışanların hakları ve konumu, toplumsal sorumluluk gibi konular önem kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle şirketler topluma karşı sorumlu olmaları gerektiğini fark etmişler ve sosyal sorumluluğa uygun faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. İşletmeler günümüzde çevreye ve topluma karşı sorumlu bir şekilde faaliyetlerini yürütmeleri halinde uzun vadede kazançlı çıkacaklarını düşünmektedirler (Başar ve Başar, 2006, s.214).

Sosyal sorumluluk raporları, yıllık faaliyet raporlarından ya da ayrı raporlarda işletmelerin ekonomik, çevresel ve sosyal faaliyetlerinin boyutlarının gösterildiği işletme içi ve dışı menfaat sahiplerine finansal ve finansal olmayan bilgi sunan raporlardır (Başar ve Başar, 2006 s.214). Sosyal Sorumluluk Muhasebesi'nde, işletmeler sosyal sorumluluklarının kendilerine yüklemiş oldukları yükümlülük çerçevesinde yürüttüğü faaliyetleri ve faaliyetlerinin sonuçlarını olumlu ya da olumsuz raporlamaktadırlar (Kaya ve Karakaya, 2008, s.155). Kısaca sosyal sorumluluk raporları, işletme faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal sonuçlarının ölçülmesi, raporlanması ve raporların ilgili kesimlere sunulması üzerinde durmaktadır (Gençoğlu ve Erdoğan, 2008, s.38).

2.1.2.4. Sürdürülebilirlik Raporlaması

Sürdürülebilirlik raporlaması, üçlü sorumluluk raporlaması, kurumsal sorumluluk raporlaması ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedefine doğru kurumsal performans ile ilgili olarak ölçme, açıklama yapma, iç ve dış paydaşlara karşı sorumluluğun uygulanmasını sağlayan raporlamadır. Sürdürülebilirlik raporları, raporlama dönemi esnasında kurumun taahhütleri,

stratejisi ve yönetim yaklaşımı sonucunda ortaya çıkmış neticeleri ve sonuçları kapsamaktadır (Sürdürülebilirlik raporlama standartları). Sürdürülebilirlik raporu, işletmelerin faaliyetlerinin, ürünlerinin ve hizmetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal yönlerinin açıklandığı, sadece finansal raporlama standartlarını değil, aynı zamanda finansal olmayan raporlama standartlarını da içeren rapordur (Gençoğlu ve Erdoğan, 2008, s.35).

2.2. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Literatür Araştırması

Dünya’da ve Türkiye’de maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarla ilgili aşağıda kısaca bilgi verilmiştir (Yalama, 2006, s.39-42):

Joe Peppard ve Anna Rylender, 2001 yılında yapmış oldukları çalışmalarında bir telekomünikasyon yazılım şirketi olan APİON’un maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye odaklanarak hissedarların nasıl daha fazla değere sahip olduğunu ortaya koymuşlardır (Peppard ve Rylender, 2001, s.510).

Bernard Marr, Dina Gray ve Andy Neely, 2003 yılında yapmış oldukları çalışmada maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin neden ölçümüne gerek duyulduğuya ilgilenmişler ve entelektüel varlıkların ölçülmesinin firmaya ciddi katkılar sağlayacağını vurgulamışlardır (Marr vd., 2003, s.441).

Saverio Bozzolan, Francesco Favotto, Federica Ricceri, 2003 yılında yapmış oldukları çalışmada İtalyan firmalarının 2001 yılına ait finansal raporlarını inceleyerek entelektüel sermaye rakamlarını test etmişlerdir (Bozzolan vd., 2003, s.543).

James Guthrie ve Federica Ricceri, 2003 yılında yapmış oldukları çalışmada entelektüel sermayenin raporlanmasında içerik analizinin (content analysis) kullanımını incelemişler ve metodun pratik yararları üzerine bazı gözlemler sunmuşlardır (Guthrie ve Ricceri, 2003, s.2).

Indra Abeysekera ve James Guthrie, 2004 yılında yapmış oldukları çalışmada Kolombo’daki hisse senedi piyasasına kote ilk 30’daki firmaların 1998-1999’dan

1999-2000 yıllarına ilişkin finansal tabloları içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz etmişlerdir (Abeyskara ve Guthrie, 2004, s.151).

James Guthrie, Richard Petty ve Kittiya Yongvanich, 2004 yılında yapmış oldukları çalışmada, entelektüel sermayenin raporlanmasını içerik analizi yöntemi kullanarak açıklamışlardır. İçerik analizi kullanarak değerlendirme yaparken araştırmacılar şirketlerin yıllık raporlarında açıklanan bilgilerin miktarını açıklamaya çalışmışlardır. Bu makale içerik analizini entelektüel sermaye raporlamasını anlamada ve yöntemin faydasını sunmada araştırma yöntemi olarak incelemektedir. Çalışmalar şirketlerin entelektüel sermayelerini açıklamalarında şirketlerin boyut ve sanayi etkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Entelektüel sermayeyi sınıflandırmak ve kaydetmek üzere birçok kavramsal yapı mevcuttur. Entelektüel sermaye elementleri, üç kategori ve 18 öğeyle açıklanmıştır. İç sermaye, piyasa gereksinimlerini karşılamak üzere geliştirilen sistemleri, politikaları, kültürü ve diğer “kurumsal becerileri” kapsamaktadır. Dış sermaye, şirketin dışındaki kişilerin sahip olduğu bağlantıları içermekteyken; insan kaynakları ise çalışanların uzmanlığını, becerilerini, yeteneklerini ve ihtisaslarını içermektedir. İçerik analizinde yıllık raporlar kullanılmış ve veri elde etme tekniği olarak daha önce belirlenmiş olan kategoriler kullanılmıştır (Guthrie vd., 2004, s.287).

Jan Mauritsen ve Stefan Thorbjornsen, 2004 yılında yapmış oldukları çalışmada kamu sektörü organizasyonlarında, bilgi yönetimi ve entelektüel sermayenin mali tablolarla nasıl raporlanabileceği araştırılmış ve çalışmada 2001-2002 yıllarına ait Danimarka’daki 26 kamu sektörü enstitüsünün deneyime dayalı entelektüel sermayeleri yapılandırılmıştır (Marutsen ve Thorbjornsen, 2004, s.380).

Pek Chen Goh ve Kwee Pheng Lim, 2004 yılında yaptıkları çalışmada Malezya’da en fazla kar elde eden zirvedeki 20 halka açık firmanın 2001 yılına ilişkin mali tabloları nitel ve nicel olarak incelemiştir. Şirketlerin 2001 yılı yıllık raporlarına içerik analizi uygulanmıştır. Çalışmada Karl Erik Sveiby’nin yapmış olduğu dışsal sermaye, içsel sermaye ve çalışanların becerisi olarak ayrılan entelektüel sermaye tanımı kullanılmıştır. Araştırma entelektüel sermayeyi firmaların yıllık tabloları üzerinden rakamsal olarak ifade edemediğinden sadece yorumlayıcı bir sonuca ulaşmıştır (Goh ve Lim, 2004, s.500).

Kurt April, Paul Bomsa ve Dave Deglon tarafından 2004 yılında yapılan araştırma kapsamında geniş çaplı bir literatür araştırması da yapılmıştır. Güney Afrika'daki madencilik sektöründeki en büyük 20 şirketin yıllık tabloları analiz edilmiş ve entelektüel sermayenin ölçümü, raporlanması ve yönetilmesi incelenmiştir. Bu çalışmada firmalara ilişkin içsel, dışsal, insan sermayesini gösteren 24 değişken kullanılmış ve sonuç olarak madencilik sektörünün diğer sektörlerle göre daha az entelektüel sermaye bileşenlerine sahip olduğu ortaya çıkmıştır (April vd., 2004, s.165).

James Guthrie, Richard Petty ve Federica Ricceri'nin 2004 yılında yapmış oldukları çalışmada, birinci aşamada 1998'de 20 en büyük Avustralya şirketi ele alınmıştır. İkinci aşama ise 2002'de yürütüldü, bu aşama birinciye göre daha kapsamlıydı. Hong-Kong'dan 100, Avustralya'dan ise 50 kuruluş incelendi. Şirketin büyüklüğünün entelektüel sermayenin kamuya açıklanması üzerine etkisi test edildi. Bu çalışma şirketlerin entelektüel sermayelerini kamuya açıklamaları konusunda seviyelerinin düşük olduğunu ve kamuya bilgi verme ve şirketin büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Büyük Avustralya şirketlerinin entelektüel sermaye bilgisini sunması küçük şirketlerden daha yüksek seviyededir ve Hong-Kong'daki şirketlerde aynı davranışı sergilemişlerdir (Guthrie vd, 2004, s.28).

James Guthrie ve Kittiya Yongvanich 2004 yılında yapmış oldukları çalışmada, geleneksel finansal raporlamanın işletmelerin ekonomik aktivitelerini göstermekte yetersiz kaldığını göstermekte ve bu durumda entelektüel sermaye alanında yapılan çalışmaların önemini arttırmaktadır. Ancak bu çalışma entelektüel sermayenin hala geleneksel raporlamanın sınırlarını taşımakta ve entelektüel sermaye ekonomik performansı göstermeye odaklanmaktadır (Guthrie ve Yongvanich, 2004, s.3).

James Guthrie, Christina Boedker ve Suresh Cuganesan, 2005 yılında yapmış oldukları çalışmada Avustralya'da kamu sektörü organizasyonlarının yıllık raporlarında entelektüel sermaye bilgisinin, özellikle insan sermayesi bilgisinin açıklanmasını ele almaktadırlar (Guthrie vd, 2005, s.3).

Indra Abeyskara, 2005 yılında yapmış olduğu çalışmasında, entelektüel sermaye ölçümü ve raporu üzerinde durmuş ve bununla ilgili çalışmaları incelemiştir.

Bu çalışmanın sonucunda entelektüel sermayenin gösterilmesinde şirketlerin ortak tanımlar yapmaları gerektiği ve böylece entelektüel sermayenin gösterilmesinde güvenilirliğin artacağına işaret etmektedir. İkinci olarak, yıllık raporları analiz etmede kullanılan kodlama yapısının analiz edilmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve son olarak entelektüel sermayenin açıklanmasının kuramsal olarak desteklenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Abyskara, 2005, s.17).

Tyrone Carlin, Guy Ford ve Richard Petty, Hong-Kong şirketleri üzerine yapmış oldukları çalışmada 1992-1998 ve 2002 yıllarına ait finansal tabloları incelemişlerdir. Çalışmada entelektüel sermaye yapısının öğeleri yapısal sermaye ve içsel sermaye olarak tanımlanmış ve patentler, telif hakkı, ticari markalar, yönetim felsefesi, şirket kültürü, yönetim süreçleri, bilgi sistemleri, ağ oluşturma sistemleri, finansal ilişkiler içsel sermaye kategorisi altında ele alınmıştır. Müşteri Sermayesi ise dışsal sermaye olarak tanımlanmış ve onaylanan markalar, müşteriler, müşteri bağlılığı, şirket isimleri, dağıtım kanalları, iş birlikleri, belgelendirme anlaşmaları, tercih edilen sözleşmeler, imtiyaz anlaşmaları dış sermaye kategorisi altında ele alınmıştır. İnsan kaynakları kategorisi altında ise; yöntem bilgisi, eğitim, mesleki kalite, işle ilgili bilgi, işle ilgili yeterlilikler, girişimci ruh, yenilikçilik, beceriler, değişebilirlik yer almıştır. Çalışmanın sonucunda diğer ülkelerde yapılan çalışmalarla kıyaslandığında Hong- Kong şirketlerinin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerini gösterme seviyelerinin düşük düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Yine büyük şirketlerin küçük şirketlere nazaran maddi olmayan varlıklarını gösterme seviyelerinin yüksek olduğu yani entelektüel sermaye atıflarını rapor etme ile büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (Tyrone vd., 2006).

James Guthrie, Leanne Ward ve Suresh Cuganesan 2008 yılında yapmış oldukları araştırmada, Avustralya'da gıda işletmeleri tarafından raporlanan entelektüel sermayeyi incelemek için içerik analizini kullanmışlardır. Bu çalışma harici raporlama üzerine odaklanmıştır. Örnek alınan şirketlerin harici raporlamasının düşük düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Şirketlerin kurumsal web siteleri entelektüel sermaye raporu bilgisini yıllık raporlara göre daha az rapor etmektedirler. Buna göre, Avustralya'daki gıda şirketleri tam olarak entelektüel

sermaye bilgisini vermede web sitelerinin faydalarının farkında değildirler (Guthrie vd, 2008, s.1).

Türkiye’de ise maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasına yönelik yapılan çalışmalardan aşağıda bahsedilmiştir.

Murat Ertuğrul, 2002 yılında “Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi ve Raporlanması” adlı çalışmasında entelektüel sermayenin ölçülüp raporlanmasında kullanılan yöntemleri tanıtmıştır.

Mustafa Çıkrıkçı ve Abdülkerim Daştan, 2002 yılında “Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması” adlı çalışmalarında entelektüel sermaye unsurlarına ve geleneksel ölçüm yöntemlerine yer verdikten sonra firmaların entelektüel sermayeyi finansal tablolarında yer vermeleri gerektiğini vurgulamışlar ve muhasebeleştirilmesi yönünde bir öneride bulunmuşlardır.

Murat Ertuğrul, 2002 yılında yapmış olduğu “ Entelektüel Sermayenin Firma Piyasa Değeri Üzerine Etkisi” adlı çalışmasında; kamu ve özel sektörün rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için etkin bir entelektüel sermaye yönetimi uygulaması, entelektüel sermayeyi bulması, geliştirmesi, ölçmesi ve raporlaması gerektiğini vurgulamıştır.

Tunç Bozbura, 2004 yılında yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de bulunan işletmelerin entelektüel sermayelerinin hangi kriterlerden oluştuğunu belirlemeye çalışmış ve bu kriterlere bağlı olarak ölçümlenen entelektüel sermayenin pazar değerleri ile arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırmada Likert-tipi ölçeğe bağlı olarak anket ve mülakat teknikleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda; bilimsel olarak işletmelerin pazar değerini, işletmenin entelektüel sermayesinin de etkilediği ortaya çıkmıştır. İşletmelerin çevre ile olan ilişkilerinin (hisse senetleri sahipleri, potansiyel hisse senedi müşterileri ve toplum) zayıf olduğu ve işletmeyle ilgili bilgilerin sadece maddi varlıklar ile ilgili olduğu ve güncel olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ayşe N. Yereli ve Gülşen Gerşil, 2005 yılında yapmış oldukları “Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri” çalışmasında entelektüel sermaye unsurlarına, entelektüel sermayeyi ölçmeye yönelik yaklaşımlara ve entelektüel

sermaye raporlanmasına yer vermişlerdir. Entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanmasının işletme açısından önemi vurgulanmıştır.

Hakan Erkuş, 2004 yılında yapmış olduğu “Geleneksel Raporlama Yöntemlerinin Yeni Ekonomi Karşısındaki Durumunun İrdelenmesi ve Entelektüel Sermaye'nin Raporlanması” adlı çalışmasında entelektüel sermaye raporlama yöntemleri üzerinde durmuştur.

Zekeriya Erkal, 2005 yılında yapmış olduğu doktora tezinde, 9 teknoloji şirketinin entelektüel sermaye ölçmesi ve raporlaması çalışmasını yapmıştır. Çalışma yaptığı şirketler, bilişim sektöründe, Alcatel Teletaş, Arena Bilgisayar, Escort Computer, İndex Bilgisayar, Link Bilgisayar, Logo Yazılım ve Netaş Telekom; savunma sanayi sektöründe; Aselsan ve haberleşme sektöründe ise Turkcell Şirketi'dir. Araştırma verilerinin elde edilmesinde yüz yüze anket yönteminden yararlanılmış ve cevaplar SPSS for Windows 11.5 istatistik paket programı ile analiz edilip sonuçları değerlendirilmiştir (Erkal, 2005, s.180).

Zekeriya Erkal, yapmış olduğu çalışmanın sonucunda, teknoloji şirketlerinde yöneticilerin, entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi konularında bilgi sahibi oldukları ve bu konularla ilgilendikleri sonucuna varmıştır (Erkal, 2005, s.210).

Entelektüel sermayenin ölçülmesi açısından, teknoloji şirketlerinin çok azının ölçüm yaptığı görülmüştür. Entelektüel sermayeyi ölçen şirketler, ölçüm çalışmalarına 2000 ve 2001 yılında başlamıştır. Ölçümü üç düzeyde yaptıklarını belirtmişlerdir. Birincisi entelektüel sermayenin bileşenleri düzeyinde (insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi), şirket düzeyinde ve her iki düzeyde ölçümdür (Erkal, 2005, s.210).

Entelektüel sermayeyi ölçen şirketler, üç yöntemi kullanmışlardır. Dengeli puan kartı yöntemi, ekonomik katma değer yöntemi ve piyasa değeri - defter değerinin farkı ve oranı yöntemidir. Şirketlerin entelektüel sermayeyi ölçme amaçları 5 tanedir. Entelektüel sermaye potansiyelini belirlemek, yöneticilerin şirkette değer yaratan unsurları anlamalarını kolaylaştırmak, entelektüel sermayeyi yönetmek, gelecekteki finansal sorunları belirlemek ve maddi olmayan varlıkların değerini tam olarak belirlemektir (Erkal, 2005, s.210).

Şirketlerin entelektüel sermayeyi ölçmeme nedenleri ise entelektüel sermayenin şirketlere katkısı açısından somut bir kavram olmaması ve etkilerinin net olarak bilinmemesi, entelektüel sermaye kavramının Türkiye açısından oldukça yeni olması, entelektüel sermayenin ölçümüyle ilgili Avrupa’da görülen ölçüm modellerinin henüz ülkemizde oluşturulamamış olmasıdır (Erkal, 2005, s.210).

Entelektüel sermayeyi raporlayan şirketler, işletme içine ve işletme dışına raporlama yapmaktadırlar. Şirketlerin entelektüel sermayeyi raporlama amaçları; finansal sonuçlarla entelektüel sermaye arasında bağ kurmak, nitelikli işgücü için işletmeyi cazip hale getirmek, yatırımcılara ve sermaye piyasalarına şirketin entelektüel varlıklarıyla ilgili bilgi vermektir. Şirket yöneticileri; entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanmasının şirketin değerini yansıttığını, şirketler için önemli ve gerekli olduğunu, mevcut muhasebe sisteminin entelektüel sermayeyi ölçme ve raporlamada yeterli olmadığını, entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanmasıyla ilgili verilerin karar almada kullanıldığını belirtmişlerdir (Erkal, 2005, s.210).

Şirket yöneticileri, entelektüel sermayenin ölçülmesi ve raporlanmasında mevcut muhasebe sisteminin yeterli olabilmesi için, maddi olmayan varlıkların muhasebeleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmasını, finansal tabloların şeklinde değişiklik yapılmasını, muhasebe standartlarında ve muhasebe sisteminde değişiklik yapılmasını önermişlerdir. Şirket yöneticileri, entelektüel sermayenin ölçümü ve raporlanmasını yapan birimlerin muhasebe bölümü ve üst yönetim olduğunu belirtmişlerdir (Erkal, 2005, s.210).

Özgür Arslan, 2005 yılında yapmış olduğu “Entelektüel Sermaye’nin Türkiye’deki Raporlanma Şeklinin İncelenmesi” adlı çalışmada İMKB Hisse Senetleri Piyasası Endeksleri’nde 01.04.2004 tarihi itibarıyla ilk 30 arasında yer alan firmaların 2003 yılına ait yıllık raporlarını incelemiştir. Türkiye firmalarının entelektüel sermaye kavramını ne şekilde belirttiklerini ve entelektüel sermaye kavramının hangi unsurlarına öncelik vermekte oldukları ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada 30 şirketin 2003 yılına ait yıllık raporlarına içerik analizi uygulanmıştır. Yıllık raporlarda yer alan ve önceden belirlenmiş olan entelektüel sermaye unsurlarını saymak için semantik içerik analizi uygulanmıştır. Bu çalışmada

entelektüel sermaye içsel sermaye, dışsal sermaye ve insan kaynakları sermayesi olarak üç kategoride incelenmiş ve her bir kategori kendi içinde alt sınıflara ayrılmıştır. İçsel sermaye kategorisinde süreçler, sistemler, felsefe, kültür, entelektüel mülkiyet ve finansal ilişkilerdir. Süreçler içerisinde yer alan alt gruplar yönetsel süreçler ve teknolojik süreçlerdir. Sistemler içerisindeki alt gruplar ise bilgi sistemleri ve bağlantı (network) sistemleridir (Arslan, 2005, s.82).

İnsan kaynakları sermayesinin alt kategorileri ise eğitim-geliştirme, girişimsel yetenekler, çalışanların kardan aldıkları pay, çalışanların güvenliği, çalışanlarla ilişkiler ve çalışanlara ilişkin ölçütlerdir. Eğitim-geliştirme kategorisi altında know-how, kariyer, geliştirme, eğitim programlarıdır. Çalışanlarla ilişkiler kategorisi altında sendika aktiviteleri, yıllık raporlarda yer verilen çalışanlar, çalışanların yönetime katılımıdır (Arslan, 2005, s.83).

Dışsal sermaye beş alt gruptan oluşmaktadır. Marka oluşumu, kurumsal imaj oluşumu, iş ortaklığı, dağıtım kanalları ve piyasa payıdır. Marka oluşumu üç kategoriden oluşmakta ve bunlar da firmanın markası, müşteri memnuniyeti ve kalite standartlarıdır. İş ortaklığı alt grubunda ise lisanslama anlaşmaları ve franchising anlaşmaları yer almaktadır (Arslan, 2005, s.83).

Çalışma sonucunda firmaların yıllık raporlarında en yüksek seviyede rastlanılan sermayenin dışsal sermaye olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci sırada en çok rastlanılan ise insan kaynakları sermayesidir. En düşük düzeyde belirtilen sermaye ise içsel sermayedir (Arslan,2005, s.83).

2.3. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Yaklaşımlar Ve Maddi Olmayan Varlıkları Raporlama Yolları

Bilişim çağında sadece maddi varlıklardan meydana gelen bilançoların, günümüzde daha fazla değer ifade eden bilgiyi ortaya koymada yetersiz kalması nedeniyle maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye bilgileri de finansal tablolarda yer almalıdır. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye bilgilerinin finansal tablolarda sunulması, muhasebenin temel kavramlarından sosyal sorumluluk, dönemsellik, önemlilik ve tam açıklama kavramları açısından da gerekli olacaktır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.174).

2.3.1. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması İle İlgili Yaklaşımlar

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması konusunda üç farklı yaklaşım vardır:

Birinci yaklaşım; maddi olmayan varlıkların işletmenin sahip olduğu diğer varlıklar gibi bilançoya dahil edildiği “Bilançoda Maddi Olmayan Varlık Olarak Raporlanması Yaklaşımı”dır (Erkuş, 2004, s.313).

İkinci yaklaşım; işletmenin maddi olmayan varlıklarına ilişkin bilgilerin işletmenin geleneksel finansal tablolarına ek olarak yayınlanacak olan entelektüel sermaye tabloları ile sunulan “Bağımsız Raporlama Yaklaşımı (Performans Raporlama Yaklaşımı)”dır.

Üçüncü yaklaşım ise bazı maddi olmayan varlık öğelerinin muhasebe sistemine dahil edilmesi, bazı maddi olmayan varlık öğelerinin ayrı raporlar halinde raporlanması esasına dayanan Karma Yaklaşım’dır.

Dünyada bağımsız raporlama yaklaşımının kullanıldığını, geleneksel finansal raporlama yöntemlerinin aynen devam ettirildiğini ve entelektüel sermaye ile ilgili bilgilerin finansal tabloların ekinde “Entelektüel Sermaye Tabloları” adı altında yayınlandığı görülmektedir (Erkuş, 2004, s.314).

2.3.2. Maddi Olmayan Varlıkları Raporlama Yolları

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlamasında en fazla kullanılan yollar 3 tanedir. Birinci yol maddi olmayan varlık göstergesidir. Maddi olmayan varlık göstergesi ile işletme, mali tablolarına özellikle bilançosuna ek olarak maddi olmayan varlık kaynaklarını ve değerlerini tablolar halinde göstermektedir. İlk olarak 1980’li yıllarda İsveç’te Konrad adlı grup, işletme bilançosuna ek olarak finansal olmayan 35 adet entelektüel sermaye göstergeleri ve değerlerinin yer aldığı “Görünmeyen Bilanço” adlı tabloyu hazırlamıştır (Yereli ve Gerşil, 2005, s.25). Görünmeyen Bilançoda, muhasebe sisteminin, finansal olmayan bilgi sistemi ve maddi olmayan varlıklar için yeni göstergeler kullanılmasına imkân vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece hem maddi olmayan varlıkları ölçmek için finansal olmayan ölçüler hem de maddi varlıkları ölçmek için finansal ölçüler dikkate

alınacak ve komple bir finansal başarı ve ortaklık değeri göstergesi sağlanacaktır (Erkuş, 2004, s.318).

İkinci yol ise Balanced Scorecard (Dengeli Sonuç Kartı)'dır. Balanced Scorecard, 1990'lı yıllarda Kaplan ve Norton tarafından uygulanmıştır. Bu uygulamanın amacı, performans yönetim sistemi ve stratejik uygulamaları işletme içerisinde etkili kılabilmeyi sağlayacak entelektüel sermaye perspektiflerini raporlayabilmektir. Bu perspektifler; finansal, müşteri, işletme içi süreçler ve öğrenme-gelişme'dir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.25). Finansal boyut, müşteri boyutu ve içsel iş süreci boyutu, yöneticilere organizasyonun nerede bulunduğunu ve gelecekte nerede olacağını gösterirken; öğrenme ve gelişme boyutu ise gelecekteki noktaya nasıl ulaşılabileceğini belirler (Erkuş, 2004, s.321).

Üçüncü yol olan Skandia Klavuzu, 1995 yılında Skandia şirketler grubu tarafından hazırlanmıştır ve entelektüel sermaye bileşenlerinin raporlanmasında en çok üzerinde durulan modeldir. Bu modeldeki entelektüel sermaye bileşenleri ise finansal, müşteri, insan, süreç, yenileme ve geliştirmedir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.26). Finansal boyut, anahtar performans rasyoları, bilanço ve gelir tablosu oranlarını içerir. Müşteri boyutu, pazara nüfuz edebilme kabiliyetine göre değerlendirilir. İnsan boyutu, personelin eğitim seviyesini, liderlerin gelişmesini ve ekip ruhunu esas almaktadır. Süreç boyutu, kullanılan faaliyet yöntemlerini ve bilgi teknolojileri destek seviyesine dayanmaktadır. Yenileme ve geliştirme boyutu ise, kaynakların geleceğin iş şekillerine ve yöntemlerine doğru yönlendirilip yönlendirilmediğini ölçmektedir (Erkuş, 2004, s.315).

2.4. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Tanımı, Özellikleri Ve Finansal Raporlardan Farklı Yönleri

Bu kısımda, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporunun tanımı ve özellikleri üzerinde durulmuş, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlarının finansal raporlardan farklı yönleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

2.4.1. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Tanımı ve Özellikleri

Finansal bilgi elde etmek isteyen ilgililerin fayda elde edebilmeleri için, kamuoyuna iletilen bilgilerin doğru, güvenilir, gerçekçi ve yararlı olması gerekmektedir. Günümüzde bilginin öneminin giderek arttırması ve sabit varlıklardan daha çok bilginin değer ifade etmesi, maddi varlıklara dayalı oluşturulan bilançoların bilginin değerini ortaya çıkartmada yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, entelektüel sermaye bilgilerinin de finansal tablolarda sunulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bilgilerin sunulması da entelektüel sermaye raporu ile mümkün olmaktadır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.174).

Entelektüel sermaye raporu, belirli kaynakların kullanılmasına ve gelişmesine imkan veren; amaçlar için, yönetim kontrolü ve müdahalesi için, bilgi yönetimi etkinliklerinden meydana gelen yeterlilikler dizisidir. Yani entelektüel sermaye raporları, bir firmanın bilgi yönetimi etkinliklerini gösteren raporlardır. Başka bir ifadeyle, organizasyonun faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlayan geniş bilgi kaynaklarının bir birleşimidir (Şamiloğlu, 2002, s.222). Entelektüel sermaye raporu, maddi olmayan varlıklara parasal bir değer biçmeyi sağlar (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.173).

Entelektüel sermaye raporu, organizasyonları bilanço kalemlerinde gösterilemeyen ve gelecekteki kazanç potansiyellerine ışık tutan ve değer üreten kaynaklardır. Entelektüel sermaye bilgi çağının yönetim becerisi sayesinde mal ve hizmete dönüştürülebilir (Doğan, 2004, s.17).

Entelektüel sermaye raporları işletmelere hangi maddi olmayan varlıklara sahip olduklarını, satın aldıklarının neler olduğunu ve bunların ilgili tarihteki değerlerinin ne olduğunu görme fırsatı sunmaktadır. Raporlarda yer alan maddi olmayan varlıklar markalar, patentler, müşteri veri tabanları, tarif ve formüller, bilgi ve yazılım sistemleri ve dağıtım ağlarıdır (Erkal, 2005, s.136).

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporunun özellikleri şunlardır:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporu, işletmenin bir bütün olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporu, entelektüel varlıkların kayıtlara alınmasını sağlamaktadır (Erkuş, 2004, s.309).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporları, işletmeye şu an ve gelecekte fayda getirecek katma değer unsurlarını içermektedir.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlarında yer alan varlıkların değeri düşmez, tersine yeni bilgileri beraberinde getirir ve geliştirir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.25).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporları, finansal olmayan ölçütlere yer vermektedir. Finansal ölçütlere yer vermesinin yanında çoğunlukla ölçütleri finansal olmayan ölçütlerdir (Erkal, 2005, s.136).

2.4.2. Maddi Olmayan Varlık (Entelektüel Sermaye) Raporunun Finansal Raporlardan Farklı Yönleri

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporu, birtakım özelliklerinden dolayı finansal raporlardan farklıdır. Farklı olan yönlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporu, finansal tabloların okunmasından farklıdır. Entelektüel sermaye raporları, finansal raporlardaki gibi kesin bir okuma geleneğine sahip değildir.
- Finansal raporlar, firmayla ilgili getiri ve çıktıların sayısal bir ifadesidir. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporları ise, işletmelerin çalışanları, müşteri ilişkileri, süreçler ve teknoloji ile ilgili raporlardır.
- Finansal raporlar, işletmenin en önemli yapı taşları olan insan sermayesi, yapısal sermaye ve ilişki sermayesini ölçmekte ve ifade etmekte başarısızdırlar.
- Finansal raporlarda performans hem girdiler hem de çıktılar göz önüne alınarak bu ikisi arasındaki oran aracılığıyla ölçülür. Ancak entelektüel

sermayeyi ölçmede bu oranlar uygunsuzdur ve bilgi yoğun bir şirketin nasıl değerlendirileceği ve nasıl yönetileceğini göstermede yetersizdir (Şamiloğlu, 2002, s.219-226).

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlanmasında insan becerisine, bilgi temeline ve teknolojik kapasiteye yapılan yatırımları yönetmek için daha iyi araçlara ihtiyaç vardır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.179).
- Tarihi maliyet esasına göre düzenlenen finansal tablolar işletmenin ileride sağlayacağı nakit akışlarını göstermemektedirler (Erkuş, 2004, s.310).
- Finansal raporlar, entelektüel sermayenin firmaya kattığı değeri gösteremez ve anlamlı bir şekilde raporlayamaz (Güçlü).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporları geleceği hedef almaktadır. Finansal raporlar ise geçmişi açıklamaktadır (Erkal, 2005, s.140).

2.5. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Olası Sebepleri

İşletmelerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlanmasına duydukları ihtiyacın nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin işletme faaliyetlerindeki başarıda önemli unsur haline gelmesi,
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasının, maddi olmayan varlıkların hesaplanması ve maddi olmayan varlıklarla ilgili diğer sorunların çözümünü tetikleyerek bu yönde bir gelişmeye katkı sağlaması (Otlu ve Çukacı, 2007, s.115-116),
- Bankalardan borç elde etmeyi sağlaması,
- Yatırımcılara işletmeye yatırım yapma konusunda itici güç oluşturması,
- İşletme stratejilerinde önemli destek aracı olması,
- İşletmenin insan kaynaklarıyla ilgili durumunu göstermesi,

- İşletmedeki yenilikleri göstermesi,
- Yenilikçi faaliyetlerin geliştirilmesini sağlaması,
- Müşteri ve satıcı ilişkilerini düzenlemesi,
- İşletmeye iş başvurusunda bulunacak kişileri cezp etmesi,
- Çalışanların eğitim durumlarını göstermesi,
- Çalışanların işletmeden ayrılmasına engel olabilmesi,
- Stratejik planlamada daha iyiye gidilmesini sağlaması (Uluslan, 2005, s.96),
- Maddi olmayan varlıkların raporlanmasıyla, bilançolarda görünmeyen varlıkların ortaya çıkartılabilmesi,
- İşletmenin neye sahip olduğunu bulması ve onu kullanmasının işletmenin en önemli rekabet aracı olarak kabul edilmesi (Şişman ve Şişman, 2004, s.2),
- Karar alıcıların doğru kararlar vermelerine yardımcı olması,
- Mali tabloların gerçeği yansıtmasını sağlaması (Acar ve Dağlar, 2005, s.37).

2.6. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Avantajları Ve Dezavantajları

Maddi olmayan varlıkların avantajları ve dezavantajları aşağıda ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

2.6.1. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Avantajları

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasının işletmeye sağlayacağı avantajlar şöyle sıralanabilir:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasıyla, tüm çalışanlardan başlayarak işletmenin performansı artırılabilir ve yönetsel kontrol sistemi güvenilir hale getirilebilir. Böylece işletmeler, diğer

işletmelerden daha başarılı ya da başarısız kaldıkları alanları belirleyebilirler.

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye kalemlerinin raporlanması işletmenin uzun dönemli amaçlarını karşılamasına yardımcı olacaktır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasıyla işletme içi ve işletme dışı tüm bilgi kullanıcıları fayda sağlamaktadır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması işletmenin kredi değerini arttıracak ve işletme kredi alma durumunda maddi olmayan değerlerini teminat olarak gösterebilecektir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.22).
- Halka açık olan ya da açılmayı planlayan işletmelerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerini ve bu varlıkların sağlayabileceği gelir potansiyelini göstermeleri, hisse senetlerinin piyasa performansını olumlu yönde etkileyecektir.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, yüksek piyasa değerine sahip işletmelerin, satın alma, birleşme gibi özel finansal durumlarda bu yüksek değerlerinin kaynağını yatırımcılara gösterebilme olanağı sağlamaktadır (Acar ve Dağlar, 2005, s.33).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, varlıkların daha açık bir şekilde tanınmasını sağlar ve kaynak tahsisinin etkinliğini artırır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, çalışan katkılarını karlarla ilişkilendirmeye imkan tanımaktadır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, işletmelere çalışanların bilgisini, müşteri memnuniyetini ve sadakatini arttırmak için politikalar üretmesine yardımcı olur.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin ölçülmesi, kayda alınması ve raporlanması, muhasebecilere deneyimlerinden yararlanma, yeteneklerini ortaya çıkarma ve geleceği şekillendirmede fırsatlar sunmaktadır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.173-175).

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasıyla işletmelerin değerleri ve gelecekte nakit elde etme güçleri doğru olarak elde edilmekte ve bundan dolayı hisse senetlerindeki aşırı dalgalanmalar engellenebilmektedir (Erkuş, 2004, s.33).
- Şeffaflığı arttırarak sermaye maliyetinin daha düşük olmasına ve böylece hisse senedi fiyatının daha yüksek olmasına neden olur.
- İşgücü ve diğer önemli menfaat grupları arasında güven duygusu uyanmasına yardımcı olur.
- Pazarlama aracı olarak kullanılabilir (Uluslan, 2005, s.81).

2.6.2. Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanmasının Dezavantajları

Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasının avantajları olduğu gibi bir takım dezavantajları da vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin gözle görülemeyip elle tutulamaması raporlara alınmasını zorlaştırabilmektedir (Yereli ve Gerşil, 2005, s.22).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, enformasyon manipülasyonuna ortam yaratabilecektir.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması rekabet açısından önemli bilgilerin herkes tarafından öğrenilebilmesine neden olacaktır.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasıyla geçerliliğinin kanıtlanması mümkün olmayan gelecekle ilgili bilgiler sunularak kullanıcı riski ortaya çıkabilecektir.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değeri subjektiftir. Bundan dolayı, bir gecede kaybolabilir ve bunun sonucu olarak da belirsizlik artabilir (Şamiloğlu, 2002, s.220).

- Geleneksel muhasebe modelleri maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin değerini elde etmede yetersiz kaldığı için kesin ve anlamlı bir şekilde gösterilemezler.
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayeye ilişkin ölçülerin tasarımılanması, neyin ölçüleceği ve sonuçların yorumlanması zordur (Önce, 1999, s.65,77).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlamak yani parasal değer biçmek suiistimallere neden olabilir. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye, hesapları denetleme işlemi ve onaylanmış ölçüm yöntemlerini içeren bir standardizasyona henüz sahip değildir (Alagöz ve Özpeynirci, 2007, s.173).
- Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması, yeni kurallar ve bürokrasi sonucunda işlem maliyetini arttırır (Uluslan, 2005, s.81).

2.7. Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi Ve Türkiye Muhasebe – Finansal Raporlama Standartları'nın Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi

Aşağıda öncelikle Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi'ne ve daha sonra ise Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartlarına göre maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlanması incelenmiştir.

2.7.1. Türk Tekdüzen Muhasebe Sistemi'nin Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi

Türk Tekdüzen Hesap Planı, 1994 yılında Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile yürürlüğe girmiştir. Tekdüzen Hesap Planı'nda maddi olmayan duran varlıklar aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

26 Maddi Olmayan Duran Varlıklar

260 Haklar Hesabı

261 Şerefiye Hesabı

262 Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri

263 Araştırma ve Geliştirme Giderleri Hesabı

264 Özel Maliyetler Hesabı

Belirlenen hesaplar, işletmenin entelektüel varlıklarının tamamının bilançoda gösterilmesine imkan tanımamakta, yukarıda saymış olduğumuz varlık unsurları bir bedel karşılığında dışarıdan satın alınan kıymetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlar arasında işletmenin kendi bünyesinde bilgi ve tecrübe gibi değerlere dayanak oluşturacak unsurlar bulunmamaktadır. Tekdüzen muhasebe sisteminin temel mantığı vergicilik açısından ilgili varlık için ödenen bedelin birden fazla yıllarda gidere dönüştürülmesidir. Sahip olunan entelektüel varlıkların izlenmesine cevap vermede yetersiz kalmaktadır (Güçlü).

Maddi olmayan duran varlıkların envanteri kayıtlar üzerinden yapılır. Maddi olmayan duran varlıklara ilişkin ayrılan amortismanlar bilanço aktifinde negatif değer olarak gösterilir. Böylece maddi olmayan duran varlıklar net değerleri ile bilançoda yer almış olurlar (Öğredik, 2005, s.147).

Haklar: Hak, belli konuda hukuki olarak kullanım ve yararlanma özerkliğinin sağlanmasıdır. Haklara örnek olarak marka, ticaret ünvanı, know-how, telif hakkı, ihtira beratı, lisans, royalty, imtiyaz, franchising verilebilir. Haklar satın alma ya da ortaya çıkarmak yoluyla elde edilir. Bilanço aktifine kayıtlı haklar, mukayyet değeri ile değerlendirilir. Genel esaslara göre amortismanına tabi tutulur (Öğredik, 2005, s.147-148).

Şerefiye: Devralınan bir işletmenin varlığının satın alma değeri ile piyasa değeri arasındaki farktır. Bu fark olumlu ya da olumsuz olabilir. Fark olumsuz olduğunda bunun adı negatif şerefiye olmaktadır ve negatif şerefiye zarar kaydedilerek kayıtlardan silinmelidir (Otlu ve Çukacı, 2007, s.119,122). Şerefiye, isim hakkı karşılığıdır. Vergi Usul Kanunu'na göre belirlenen haddi aşan şerefiyenin aktifleştirilmesi zorunludur. Şerefiye maliyet bedeli ile değerlendirilir ve genel esaslara göre amortismanına tabi tutulur (Öğredik, 2005, s.148).

Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri: Bir şirketin kurulması, yeni bir şubenin açılması ya da işlerin sürekli olarak genişletilmesi için yapılan ve karşılığında maddi

bir değer elde edilmeyen giderlerin aktifleştirildiğinde izlendiği hesaptır (Sevilengöl, 2007, s.467). Bu işlemlere özgü giderler bir defada gider yazılabileceği gibi aktifleştirilerek amortisman yoluyla da giderleştirilebilir. Mükellefe bu konuda tercih hakkı verilmiştir. Kuruluş ve örgütlenme giderlerinde değerleme mukayyet değer ile yapılır. Amortisman genel esaslara göre uygulanır (Öğredik, 2005, s.148).

Ar-Ge Giderleri: Ar-Ge giderleri yeni bir ürün veya ileri bir teknoloji geliştirmek amacıyla yapılan araştırma giderleri ile araştırma sonuçlarının yeni ürünler, varlıklar, üretim yöntemleri, sistemler veya hizmetler için projeye dönüştürülmesinde katlanılan geliştirme giderlerinden meydana gelir (Öğredik, 2005, s.148). Araştırma safhasında yapılan harcamanın gelecekte ekonomik fayda sağlayıp sağlamayacağının belirlenmesi mümkün olmadığından dolayı, yapılan araştırmaya ilişkin harcamalar aktifleştirilmez ve geręekleřtięi anda gider yazılır. Geliştirme safhasındaki giderler ise, eğer gelecekte bir yarar sağlanacaksa ve bu ekonomik yarar belirlenebiliyorsa aktifleştirilir (Sevilengöl, 2007, s.467). Aktifleştirme maliyet bedeli üzerinden yapılır ve genel esaslara göre amortisman ayrılır (Öğredik, 2005, s.148).

Özel Maliyetler: Kiralanan gayrimenkullerle ilgili olarak işletmeler tarafından yapılan değer arttırıcı veya gayrimenkulü genişletici nitelikteki giderlerdir. Kira süresi sonunda kiralaayan da bırakılacak olan giderler doğrudan gider yazılmazlar, aktifleştirilirler. Özel maliyetler maliyet değeri ile değerlenir (Öğredik, 2005, s.148).

2.7.2. Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartları'nın Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Açısından İncelenmesi

Türkiye Muhasebe - Finansal Raporlama Standartları'ndan IAS-38, maddi olmayan varlıklar kapsamına nelerin gireceğini veya girmeyeceğini, bunların ne zaman ve hangi değerler ile bilançonun aktifine alınacaklarını, aktife alındıktan sonraki dönemlerde değerlemelerinin nasıl yapılacağını ve finansal tablo dipnotlarında nelerin açıklanacağını kurala bağlamıştır.

IAS-38, maddi olmayan duran varlıkları şu şekilde tanımlamıştır: "Fiziki bir unsuru olmamakla birlikte, fayda yaratma potansiyeli, diğerlerinden ayrıştırılabilir ve tanımlanabilir özelliği olan, malların üretilmesinde, hizmetlerin yerine getirilmesinde

kullanılabilen, üçüncü kişilerin faydalanmasına bırakılabilen veya sahibi tarafından kullanılabilmesi mümkün olan varlıklardır.”

Tanıma uygun olan maddi olmayan duran varlıklar şunlardır (Örten vd., 2009, s.590):

- Haklar,
- Patentler,
- Lisanslar,
- Marka,
- İsim hakkı veya ünvanı,
- Telif hakkı,
- İhraç kotası, ithal kotası, üretim kotası gibi kota hakları,
- Franchising peşin ödemeleri,
- Bilgisayar programları,
- Filmler, sanat eserleri,
- Geliştirme giderleri.

Tanıma uygun olmayan yani maddi olmayan varlık kapsamına alınamayacak olanlar ise şunlardır (Örten vd, 2009, s.590):

- Araştırma giderleri,
- Kuruluş ve örgütlenme giderleri,
- Şerefiye (işletme birleşmeleri kapsamında doğan veya işletme içinde yaratılan şerefiye),
- Reklam harcamaları,
- Eğitim harcamaları.

Bir varlığın maddi olmayan varlık kapsamına alınabilmesi için bir takım kriterleri sağlamış olması gerekmektedir. Bu kriterler şunlardır (Gider, 2008, s.112):

Belirlenebilirlik; diğer varlıklardan ayrılabilir olması, başka bir deyişle işletmeden ayrılabilme ya da bölünebilme özelliğine sahip ve bireysel olarak ya da ilgili sözleşme, varlık ya da borçla beraber satılabilir, devredilebilir, lisans altına alınabilir, kiralanabilir ya da takas edilebilir olmalıdır (Gider, 2008, s.113).

Kontrol edilebilirlik; bir varlığın başkaları tarafından kullanımının engellenebilmesi kontrol edilebilir olduğunu göstermektedir (Örten vd., 2009, s.592). Bir maddi olmayan duran varlığın kontrol edilebilmesi, yasal haklarla sağlanabilir (Gider, 2008, s.113).

Gelecekte ekonomik yarar sağlayabilmesi; bir varlığın maddi olmayan varlık olarak kabul edilebilmesi için bu varlığın gelecekte ekonomik yarar sağlayabilme potansiyeline sahip olması gerekir (Gider, 2008, s.113). Gelecekte sağlanacak fayda, maliyet tasarrufu veya üretilen mal ve hizmetlerden sağlanacak hasılatı arttırması ile ölçülebilir. Ekonomik faydaların şüpheye meydan vermeyecek kadar açık olması gerekir (Örten vd., 2009, s.592).

Bu kriterlere ek olarak maddi olmayan varlıkların bilançoya alınabilme koşullarını da sağlaması gerekir (Örten vd., 2009, s.592).

Haklar: İşletme eğer hakları dışarıdan bir bedel ödemek suretiyle satın almış ise ödenilen bedel edinilen hakkın maliyeti veya gerçeğe uygun değeri kabul edilir. Hakları eğer işletme kendi üretmiş ise bunlardan faydalanma ve derecesinin tespiti zor olmasından dolayı aktifleştirilmesi engellenmektedir (Örten vd., 2009, s.593).

Araştırma ve Geliştirme Giderleri: IAS 38, Araştırma ve geliştirmeyi ayrı ayrı tanımlamıştır. Araştırma, bilimsel ve teknik açıdan değeri olan yeni bir bilgiye ulaşmak amacıyla diğerlerinden ayrı ve planlı bir şekilde yapılan arama faaliyetidir. Geliştirme, arama sonunda bulunan bilginin üretim veya diğer satış planlarında kullanılabilir hale getirilmesi için “ticari üretim veya kullanıma başlamadan önce, yeni veya önemli ölçüde geliştirilmiş malzeme, aygıt, ürün, süreç, sistem ya da hizmetlerin üretim planı veya tasarımında araştırma sonuçları ya da diğer bilgilerin uygulanmasıdır.” Araştırma giderleri ve geliştirme giderleri birbirlerinden ayrılabilir ise, araştırma giderleri aktifleştirilemez, geliştirme giderleri

aktifleştirilebilir. Çünkü araştırma giderleri faaliyetlerinin sonuçları belirsizdir, geliştirme giderlerinde ise sonuç bellidir (Örten vd., 2009, s.594).

Bilgisayar Programları: Bilgisayar programlarında masraflar ayrıştırılabilir ve amortismanına tabi tutulabilir (Örten vd., 2009, s.596).

Film, video ve slayt kayıtları: Filmler eğer işletmeye kanıtlanabilir bir fayda sağlıyorsa ve işletme yönetiminin buna ilişkin bir tahmini varsa aktifleştirilirler. Filmlerin pazarlanabilir bir özelliği yoksa aktifleştirilmesi mümkün değildir (Örten vd., 2009, s.597).

Reklam Harcamaları: Reklam harcamalarının maliyeti güvenilir bir şekilde tespit edilmesine rağmen, diğer varlıklardan ayrıştırılabilme niteliği yoktur ve ileride sağlayacağı fayda belirsizdir. Bu nedenle aktife alınmazlar (Örten vd., 2009, s.597).

Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri: Kuruluş ve Örgütlenme giderlerine yapılan harcamalar sonucunda somut bir varlık elde edilememekte, satış veya işletmeye nakit sağlama özelliği bulunmamaktadır. Bu nedenle aktife alınmazlar ve maddi olmayan varlıklar içinde gösterilmelerine izin verilmez (Örten vd., 2009, s.597).

Eğitim Harcamaları: İşletmeler, personellerini eğitimlere almakta, onların daha yararlı hale gelmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda öğrencilere burs verilmekte ve öğrencilerin yurt dışında okumaları finanse edilmektedir. Bu finansman karşılığında öğrencilerin belirli bir süre işletmede çalışmaları taahhüt altına alınmaktadır. Ancak, personelin çalışma garantisi olmadığı ve çalıştığında sağlayacağı faydanın ölçülememesi nedeniyle aktife alınmalarına izin verilmemektedir. Maddi olmayan varlıklar içinde raporlanamazlar (Örten vd., 2009, s.598).

Şerefiye: Diğer varlıklardan ayrıştırılabilir ve tanımlanabilir değildir. Diğer varlıklardan ayrı satılamaz, somut bir mal üretiminde kullanılamaz, değerlendirilemez niteliğe sahiptir. İster bir bedel ödenerek satın alınmış olsun, ister işletmede kendiliğinden üretilmiş olsun uluslar arası finansal raporlama standartlarına uygun bilançolarda şerefiye maddi olmayan duran varlıklar içinde sınıflanmaz (Örten vd., 2009, s.598).

2.8. Uluslararası Büyük Şirketlerde Maddi Olmayan Varlıkların Raporlanması Uygulamaları

Uluslararası büyük şirketlerde, maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanması uygulamalarında İsveç Finansal Hizmetler Şirketi Scandia AFS, sahip olduğu gayri maddi varlıklar ile ilgili olarak bir ölçüm çalışması başlatmış ve bu çalışmanın sonuçlarını yıllık raporlarında yayımlamıştır. Scandia'nın söz konusu çalışmaları Leif Edvinsson tarafından gerçekleştirilmiştir (Kaya, 2006, s.115).

Uluslararası şirketlerde maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayenin raporlanmasının kötü sonuçlara da yol açabileceği vurgulanmıştır.

Nokia Şirketi'nin 1999 yılı sonu itibariyle aktif tutarı 11 milyar \$, borç tutarı 5.3 milyar \$, net defter değeri ise yaklaşık 5.7 milyar \$'dır. Şirketin 21.08.2000 tarihi itibariyle piyasa değeri 190 milyar \$'dır. Piyasa değeri ile net defter değeri arasındaki 183 milyar dolarlık fark maddi olmayan varlıklar olarak atfedilerek bu değer in aktife alınması gerekecektir. Oysa bir yıl sonra Nokia'nın piyasa değeri 97 milyar \$'a düşmüştür ve aktife alınmış olan maddi olmayan varlık değerinin düşmüş olması şirketin 86 milyar \$ zarar etmiş olduğunu gösterecekti. Normalde böyle bir şirketin yok olması gerekirken, Nokia pazar liderliğini korumuştur (Kaya, 2006, s.117-118).

Roll- Royce Şirketi'de 1967 yılında, yüksek Ar-Ge giderleri yüzünden kar edememiştir. Kar gösterebilmek için Ar - Ge giderlerini maddi olmayan varlıkları arasına almıştır. Bunun sonucu olarak da ortaya çıkan kardan yapılan vergi ve kar payı ödemeleri şirketin borçlanma gerekliliğini arttırmıştır. Ancak daha fazla kaynağını Ar-Ge çalışmalarına aktarması ve borç verenlerde nakit üretmediği şeklinde bir algının oluşmaya başlaması şirketin mali durumunu sıkıntıya sokmuştur (Kaya, 2007, s.119).

Bunların yanı sıra maddi olmayan varlıklarını raporlayan şirketlerin olumlu yönde etkilenmeleri de söz konusudur. Yıllık mali tablolarına ek olarak entelektüel sermaye raporunu ekleyen ilk işletme Scandia Şirketi'dir. Scandia Şirketi'nin hisse senedi fiyatı, bu raporu izleyen yılda yaklaşık %40 oranında yükselmiştir. Şirketin entelektüel sermaye yöneticisi olan Leif Edvinsson bu yükselmenin %25'inin

entelektüel sermaye raporu ile ilgili olduğunu düşünmektedir (Yıldız ve Tenekecioğlu, s.582).

Systematic Yazılım Mühendislik Limited Şirketi 1999 yılında entelektüel sermaye raporu yayınlamıştır. Bu rapora göre, şirketin %33 insan sermayesi, %25 müşteri sermayesi ve %42 organizasyonel (yapısal sermaye)'ye sahip olduğu görülmüştür. 2000 yılında yayınladığı raporda ise %40 insan sermayesi, %24 müşteri sermayesi ve %33 organizasyonel (yapısal sermaye) olduğu görülmektedir (Şamiloğlu, 2002, s.232).

Carl Bro Şirketi, Uluslararası Mühendislik Danışmanlığı hizmeti veren bir şirket olup Danimarka'da kurulmuştur. İnşaat, enerji, sanayi, tarım, taşımacılık, denizcilik ve telekomünikasyon alanlarında faaliyet göstermektedir. Şirket 1996 yılında, "Misyona, Vizyon ve Değerler" tablosunu yayınlamıştır. Bu tablo hem şirket gelişimi hem de entelektüel sermaye tablolarıyla ilgili çalışmalar için temel oluşturmuştur. Şirketin entelektüel sermaye tablosu ve raporları konusundaki çalışmalarının nedeni finansal raporların, şirket ve onun gelecek potansiyeli hakkında ayrıntılı bakış açısı sağlayamamasıdır (Erkal, 2005, s.161).

Dator Şirketi yine Danimarka'da kurulmuş bir şirkettir. Şirket yönetim projeleri için yazılımlar geliştirip uygulamaktadır. Dator Şirketi'nin yayınlamış olduğu Entelektüel Sermaye tablosunda ölçütler, sadece çalışanları esas alacak şekilde oluşturulmuştur. Çalışanlar, şirket kültüründe stratejik ortak olarak düşünülmektedirler ve şirket hisselerinden belli bir orana sahip bulunmaktadır (Erkal, 2005, s.163).

Navision Şirketi, 1984 yılında Danimarka'da kurulmuştur. Entelektüel sermaye tablolarında çalışanlar, müşteriler, süreçler ve teknoloji ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Bu bilgilerin verilmesindeki amaç, şirketin sermaye piyasasındaki gerçek değerinin potansiyel yatırımcılar tarafından bilinmesini sağlamaktır. Çalışanlar içinde yer alan bilgi teknolojisi uzmanları, programlar ve mühendisler şirket için kritik bir başarı unsurudur (Erkal, 2005, s.165).

ABB Şirketi, İsveç'teki en büyük sanayi şirkettir. Şirket, 1980'li yılların sonunda T50 olarak adlandırılan bir projeye entelektüel sermaye ile ilgili

alışmalarına başlamıştır. Bu projeyle, şirketin yeniden yapılanması, etkinliğinin arttırılması, üretim ve yönetimde bilgi teknolojilerine yatırım yapılması konuları üzerinde durulmuştur. Bu projenin amacı, şirket içindeki faaliyetler esnasında harcanan süreyi azaltarak verimliliğin arttırılmasını sağlamaktır. Entelektüel sermaye tablosundaki ölçütler; çalışanların tatmini ve insan kaynakları yönetimi konularına odaklanmıştır (Erkal, 2005, s.167).

Indra şirketi, İspanya'da kurulmuştur. Bilgi ve kontrol sistemlerinin tasarımı, geliştirilmesi, uygulanması ve sorunlarının çözümü gibi konularda faaliyet göstermektedir. şirketin entelektüel sermaye raporları, çalışanlarına ve müşterilerine verdiği önemi göstermektedir (Erkal, 2005, s.169).

Celemi, İsveç şirketidir. 1995 yılından itibaren maddi olmayan varlıklarını raporlamıştır. Raporlamada, maddi olmayan varlıklar göstergesi yöntemini kullanmaktadır (Erkal, 2005, s.171).

3. HALKA AÇIK ŞİRKETLERDE MADDİ OLMAYAN VARLIKLARIN RAPORLANMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, İMKB Hisse Senetleri Piyasası'na kayıtlı 10 teknoloji şirketinin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerini finansal raporlar ve internet sitelerinde ne düzeyde raporladıklarını ortaya koymaktır. Şirketlerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerini raporlama düzeylerini tespit etmek amacıyla şirketlerin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet sitelerinde raporladıkları maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle, 10 şirketin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet siteleri incelenerek buralarda raporlanan maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye göstergeleri belirlenmiştir. Her şirket için ayrı ayrı tablolar oluşturularak son beş yıllık tablolarında toplam kaç tane göstergeye yer verildiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tyrone M. Carlin, Guy Ford ve Richard M. Petty Hong- Kong şirketleri üzerinde yapmış oldukları çalışmada İçerik analizi yöntemini kullanmışlardır. Özgür Arslan Türkiye'de 30 şirket üzerinde yapmış olduğu çalışmada içerik analizi yöntemini kullanmıştır.

İçerik analizi psikoloji, sosyoloji, tarih, edebiyat, gazetecilik, sosyal bilimler gibi değişik alanlarda ve farklı amaçlarla kullanılabilen bir araştırma yöntemidir (Öğülmüş, s.213). İçerik analizinin birçok tanımı bulunmaktadır. Günümüzde kabul edilen en iyi tanım ise Carl Roberts'ın, sosyal bilimler amaçlı olarak bir metne veya diğer bir sembolik materyale uygulanan herhangi bir metodolojik ölçmelerdir şeklindeki tanımıdır (Hepkul, 2002, s.3). Metodolojik ölçmede kullanılan araç ve

teknikler kontrollu bir yorum çabası olarak ve genelde tündengeline dayalı bir “okuma” aracı olarak nitelendirilebilirler. Söz konusu okuma, sınırları belirlenmiş söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanmaktadır. İçerik analizi tekniklerinin hepsi, mesajlarda gözlenen ve betimlenen öğelerden hareketle bir yorum getirme amacını taşırlar (Bilgin, 2006, s.1). İçerik analizi, yayınlanmış bilgileri sistemli, nesnel ve güvenilir bir şekilde analiz etmeyi amaçlar (Gurhrie vd., 2004, s.287).

3.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamında İMKB'nin Ulusal Teknoloji endeksinde yer alan 10 şirket bulunmaktadır. Teknoloji şirketlerinin araştırma kapsamına alınmasının nedeni, maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermayeye diğer şirketlere oranla daha fazla sahip olmalarıdır. Şirketlerin 7 tanesi bilişim sektöründe, 1 tanesi enerji sektöründe ve 2 tanesi iletişim sektöründe faaliyet göstermektedir. Şirketlerin 2005 - 2009 yıllarını kapsayan 5 yıllık faaliyet raporları ve finansal tabloları incelenmiştir. Gerekli veriler İMKB 100 endeksi içinde yer alan firmaların kendi web sitelerinden elde edilmiştir. Logo Şirketi'nin ise 2004-2009 yılları arasındaki finansal tabloları ve faaliyet raporları incelenmiş, internet sitesine ise ulaşılamamıştır.

Araştırma Kapsamındaki Şirketler

Bilişim Sektörü: Arena A.Ş., Datagate A.Ş., İndex A.Ş., Karel A.Ş., Koç A.Ş., Logo A.Ş., Link A.Ş.

Enerji Sektörü: Zorlu A.Ş.

İletişim Sektörü: Plastikkart AŞ., Nortel A.Ş.

Arena Bilgisayar ve Sanayi A.Ş.: Arena Bilgisayar A.Ş. Teknoloji ürünlerinin tüketiciye ulaştırılması için satış, pazarlama ve lojistik hizmetler sunan bir dağıtım şirkettir. 400'den fazla dünya markası ürünlerini 7.500'den fazla müşterileri aracılığıyla tüketiciye ulaştırmaktadır. Arena, 1991 yılında kurulmuştur. Merkezi İstanbul'dadır. Arena hisseleri Kasım 2000'den beri İMKB'de işlem görmektedir. Şirketin 235 çalışanı vardır. 2009 yılında 451 milyon dolar satış geliri elde etmiştir.

İzmir ve Ankara'da şubeleri bulunmaktadır. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 32.000.000 TL

Piyasa Değeri: 85.760.000 TL

Satışlar: 451 milyon dolar

Cari Oran: 1.46

Brüt Kar Marjı: %7.75

Faaliyet Kar Marjı: %4.07

Net Kar Marjı: %2.51

Özsermaye Karlılığı: %29.45

Aktif Karlılığı: %10.27

Banka Kredileri ve Ticari Borçlar / Kaynaklar: %58

Özkaynaklar / Kaynaklar: %35

Datagate Bilgisayar Malzemeleri Ticaret A.Ş.: 1992 yılında İstanbul'da C-Gate Bilgisayar Malzemeleri Limited Şirketi olarak kurulmuştur. 3.11.2000 tarihinde Datagate Bilgisayar Malzemeleri Ltd.Şti olarak değiştirilmiştir. 2001 yılında Index Bilgisayar Sistemleri Mühendislik Sanayi ve Ticaret A.Ş ile ortaklık kurmuştur. 2006 yılında şirketin %30.30 hissesi halka arz edilmiştir. Şirketin satışları 2005 yılında 146,5 milyon dolar, 2006 yılında 154,5 milyon dolar, 2007 yılında 195,9 milyon dolar, 2008 yılında 162,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 10.000.000 TL

Piyasa Değeri: 53.000.000 TL

Satışlar: 162.8 milyon dolar

Cari Oran: 1.44

Brüt Kar Marjı: %3,5

Faaliyet Kar Marjı: %2,5

Net Kar Marjı: %1,4

Özkaynaklar / Pasif Toplamı: %30.5

Kısa Süreli Borçlar / Pasif Toplamı: %69.4

Uzun Süreli Borçlar / Pasif Toplamı: %0.1

İndex Bilgisayar Sistemleri Mühendislik Sanayi ve Ticaret A.Ş.: 1989 tarihinde kurulmuştur. Bilgisayar firmalarına ihtiyaç duydukları ürünleri pazarlamaktadırlar. 200'den fazla dünya markası dağıtımını yapmaktadır. Şirket 306 personele ve 7.500'den fazla iş ortağına sahiptir. Holding kuruluşu olan İndex, farklı teknoloji alanlarında faaliyet göstermekte olan 6 büyük şirketi (Datagate, Neteks, Neotech, Teklos, Despec ve Lifecy) bünyesinde barındırmaktadır. İndex Bilgisayar A.Ş. Hisseleri Haziran 2004'den itibaren, bağlı ortağı olan Datagate Bilgisayar ise Şubat 2006'dan itibaren İMKB'de işlem görmektedir. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 56.000.000 TL

Piyasa Değeri: 127.680.000 TL

Satışlar: 1.087.422.382 TL

Cari Oran: 1.30

Brüt Kar: 64.305.184 TL

Faaliyet Karı: 39.769.341 TL

Özkaynaklar / Pasif toplamı: %26

Kısa Süreli Borçlar / Pasif Toplamı: %71

Uzun Süreli Borçlar / Pasif Toplamı: %3

Karel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.: 1986 yılında kurulmuştur. Karel, ana faaliyeti olan telekomünikasyon konusunda çeşitli teknoloji, özellik ve kapasitelerde kablolu ve kablosuz haberleşme sistemleri geliştirmekte, üretmekte ve bu ürünleri yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda satmakta ve satış sonrası organizasyonlarını

gerçekleştirmektedir. Şirketin, İstanbul'da genel müdürlük, Ankara'da üretim tesisleri ve Ar-Ge merkezi, İzmir, Antalya, Van ve Bursa bölge müdürlükleri bulunmaktadır. Şirket bünyesinde toplam 868 kişi çalışmaktadır. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 30.000.000 TL

Piyasa Değeri: 90.000.000 TL

Satışlar: 80.538.901 TL

Cari Oran: 0,95

Brüt Kar: 28.012.000 TL

Faaliyet Karı: 12.814.000 TL

Özkaynaklar / Pasif Toplamı: %64,5

Borçlar / Pasif Toplamı: %35,5

Koç Holding A.Ş.: Koç Ticaret A.Ş. 1938 yılında kurulmuştur. 1948'de General Elektrik ile işbirliği yapılarak Koç Topluluğunun ilk endüstriyel girişimi ampul fabrikası ve 1960'lı yıllarda uluslararası şirketlerle ortaklık ve işbirliği yapılarak çeşitli sanayi tesisleri kurulmuştur. İlk otomobil, ilk traktör, ilk buzdolabı, ilk çamaşır makinesi, ilk tüplü LPG ürünleri Koç Topluluğu tarafından üretilmiştir. Fiat ve Tofaş ortaklığı kurulmuştur. Koç Topluluğu, otomotivden beyaz eşyaya, zirai aletlerden mensucata, likit petrol gazından ısıtma teçhizatına, gıda sanayi ve perakendeciliğinden turizm, finans ve sigortacılık hizmetlerine kadar pek çok alanda çalışmaktadır. 1963'de Koç Holding AŞ. kurulmuştur. İlk yönetim kurulu başkanı Vehbi Koç'tur. Koç Holding, 1970'de halka arz edilmiştir. 1986 yılında American Express Company ortaklığıyla kurulan Koç- Amerikan Bank, 1992 yılında tamamen Koç Holding bünyesine katılarak Koçbank olarak değişmiştir. 2005-2006 döneminde Tüpraş'ı ve Yapı Kredi Bankası'nı bünyesine katmıştır. 2006 yılında Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler sözleşmesini imzalayarak resmi bir politika olarak uluslararası boyuta taşınmıştır. Koç Holding bugün dünyanın 172. büyük şirketidir. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri şunlardır:

Ödenmiş Sermayesi: 2.415.141.000 TL

Piyasa Değeri: 13.524.789.600 TL

Satışlar: 55.631.000.000 TL

Cari Oran: 0,88

Aktiflerin Getirisi: %3

Faaliyet Karı Marjı: %7

Özsermaye Getirisi: %14

Toplam Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler: %57

Toplam Kısa Vadeli Borçlar / Toplam Özsermaye: %16

Link Bilgisayar Sistemleri Yazılımı ve Donanımı Sanayi ve Ticaret A.Ş.:

1984 yılında mühendis grubu tarafından kurulmuştur. İstanbul merkez olmak üzere Ankara'da bulunan bölge ofisiyle Türkiye çapında pazarlama, satış, danışmanlık ve eğitim faaliyetlerini yürütmektedir. Link bilgisayarın dünyadaki en son teknolojileri kullanarak geliştirmeye devam ettiği yazılım paketleri, yaklaşık 64.000 şirket tarafından lisanslı olarak kullanılmaktadır. Şirket 2000 yılında halka arz edilmiştir. Şirketin 2009 yılına ait finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 5.500.000 TL.

Piyasa Değeri: 26.840.000 TL

Satışlar: 2.742.996 TL

Cari Oran: 3,11

Brüt Kar Marjı: - 0,76

Net Dönem Karı / Özsermaye: - %15

Net Dönem Karı / Aktif Toplamı: - %13

Toplam Borçlar / Özsermaye: %15

Kısa Vadeli Borçlar/ Aktif Toplamı: %11

Uzun Vadeli Borçlar/ Aktif Toplamı: %015

Logo Yazılım Sanayi ve Ticaret A.Ş.: 1984 yılında kurulmuştur. Merkez adresi Kocaeli'dir. Teknoloji - Bilişim sektöründe hizmet vermektedir. Faaliyet konusu, her türlü bilgisayar donanımı içine işlenmiş yazılımların, işletim sistemi yazılımlarının, uygulama yazılımlarının, veri tabanı verimlilik arttıran yazılımların, multimedya (çoklu ortam) yazılım ürününü ve benzeri her türlü yazılımın üretiminin geliştirilmesi, işlenmesi, çoğaltılması her türlü fiziki ve elektronik ortamda yayılmasıdır. LOGO, 2.000 iş ortağı ve bir milyonun üzerindeki kullanıcısı ile Türkiye pazarının lideri konumundadır. Almanya, Rusya, Azerbeycan, Bulgaristan, Romanya, İngiltere ve İran'da faaliyet göstermektedir. LOGO aynı zamanda IBM'in EMEA bölgesindeki 40 stratejik iş ortağından biridir. 2000 yılında halka açılmıştır. 2008 yılı finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 25.000 TL.

Piyasa Değeri: 55.750.000 TL

Satışlar: 21.965.352 TL

Cari Oran: 3,24

Brüt Kar Marjı: %95

Net Dönem Karı/ Özsermaye: -% 3

Net Dönem Karı / Aktif Toplamı: -% 2

Faaliyet Kar Marjı: - % 5

Kısa Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %10

Uzun Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %3

Nortel Networks Netaş Telekomünikasyon A.Ş.: Servis sağlayıcı ve kurumların ses, veri ve görüntü iletişimine yönelik entegre iletişim ağlarını ve altyapılarını kurmuştur. Nortel Netaş, 1967'de Türkiye'nin iletişim gereksinimini yerli üretimle karşılamak amacıyla PTT ve Kanada'nın Northern Elektrik Company Limited ortaklığı ile kurulmuştur. 1973 yılında Ar - Ge birimi kurulmuştur. Şirket çalışanlarının %90'ı teknoloji grubunda görev almaktadır. Ar - Ge birimi, 1994

yılından bu yana 4.000 metrekarelik binasında hizmet vermektedir. Şirketin 2009 yılı finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 6.486.480 TL

Piyasa Değeri: 330.810.480 TL

Satışlar: 211.878.189 TL

Cari Oran: 2.08

Brüt Kar Marjı: %12

Net Dönem Karı / Özsermaye: %10

Net Dönem Karı / Aktif Toplamı: %6

Toplam Borçlar / Özsermaye: %65

Kısa Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %36

Uzun Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %3

Plastikkart Akıllı Kart İletişim Sistemleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.: Silivri İstanbul'da 6.000 metrekare alana kurulmuştur. Plastikkart, akıllı kart teknolojileri alanında faaliyet göstermektedir. 2000 yılında kurulmuştur. Yıllık kart üretim kapasitesi 70 milyon adet, kodlama kapasitesi ise 5 milyon adedin üzerindedir. Son 5 yıl içerisinde 100 milyon adedi aşan akıllı kart üretim ve kodlaması gerçekleştirilmiştir. Irak, Suudi Arabistan ve Mısır'a ihracat gerçekleştirmektedir. Şirket, Ağustos 2004'de halka arz olmuştur. Şirket hisselerinin %48'i İMKB'de işlem görmektedir. Şirketin 2009 yılı finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 22.750.000 TL

Piyasa Değeri: 62.335.000 TL

Satışlar: 49.115.647 TL

Cari Oran: 7.2

Brüt Kar Marjı: %12

Net Dönem Karı / Özsermaye: %9

Net Dönem Karı/ Aktif Toplamı: %7

Kısa Vadeli Borçlar/ Aktif Toplamı: %9

Uzun Vadeli Borçlar/ Aktif Toplamı: %10

Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.: Zorlu Holding, 1953'de Denizli'nin Babadağ İlçesi'nde kuruldu. 1980'li yıllara kadar ev tekstil alanında faaliyet gösteren Zorlu Holding, Taç markasını yaratmış, 1994'de Vestel Elektroniği bünyesine katmıştır. 1993 yılında Zorlu Enerji ile enerji, 1997 yılında Denizbank ile finans sektörüne adım atmıştır. 2006 yılında Denizbank'ı Dexia Bank'a satarak finans sektöründen ayrılmıştır. Zorlu Holding, 60'dan fazla şirkete sahiptir. Tekstil grubunda, Türkiye, Fransa, Almanya, Güney Afrika, İngiltere, Makedonya ve ABD gibi ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin sayısı 18'dir. Tekstil grubunun 8.500 çalışanı mevcuttur ve 620 bin metrekarelik alana sahiptir. Vestel şirketler grubu elektronik, beyaz eşya ve bilgi teknolojisi alanında faaliyet göstermektedir. 13'ü yurtdışında toplam 26 şirketten meydana gelmektedir. Enerji grubu 11'i yurtiçinde olmak üzere 16 şirkete sahiptir. Zorlu enerji grubu Avrupa, Asya ve Avrupa'da hizmet vermektedir. Gayrimenkul grubu ise yurtiçinde ve yurtdışında değerli araziler üzerinde nitelikli konut, ofis, iş merkezi, alışveriş merkezi, hastane, otel ve ticari depolar geliştirmek, geliştirdiği gayrimenkuller üzerinde yatırımlar yaparak satmak, kiralamak veya işletimini gerçekleştirmek amacıyla 2006 yılında kurulmuştur. 2000 yılında %20'si halka açılan şirketin bugün %29,4 oranında hissesi İMKB'de işlem görmektedir. Şirketin 2009 yılı finansal bilgileri aşağıdadır:

Ödenmiş Sermayesi: 281.665.350 TL

Satışlar: 547.389.000 TL

Cari Oran: 0.47

Brüt Kar Marjı: %23

Net Dönem Karı / Özsermaye: %42

Net Dönem Karı / Aktif Toplamı: %4

Kısa Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %29

Uzun Vadeli Borçlar / Aktif Toplamı: %60

3.4. Araştırmanın Sınırları

Araştırma, 10 teknoloji şirketi arasında yapılmıştır. İnternet sitelerinde firmaların yayınlamış olduğu bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet sitelerinin incelenmesi araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, araştırmada, LOGO Şirketi'nin internet sitesine son üç aydır erişilemediği için internet sitesi bilgilerine yer verilememiş ve 2009 yılı faaliyet raporları ve finansal tablolarına ulaşılamamıştır. Bu nedenle, 2004-2008 yıllarındaki 5 yıllık faaliyet raporları ve finansal tabloları araştırmaya dahil edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Bu çalışmada Patricia Ordonez de Pablos'un 2003 yılında İspanya'da yapmış olduğu çalışmada yer alan göstergeler kullanılarak araştırma kapsamındaki şirketlerin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet sitelerinde maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermaye unsurlarını ne düzeyde raporladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada kullanılan maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye göstergelerinden hangilerinin 10 teknoloji şirketinin son 5 yıla ait bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet sitelerinde raporlandığı her bir yıla ait finansal rapor ve internet sitesi tek tek incelenerek tespit edilmiştir. Patricia Ordonez de Pablos'un çalışmasında yer alan göstergeleri aşağıdaki gibidir:

İnsan Sermayesi Göstergeleri:

- Toplam personel sayısı,
- Yöneticilerin sayısı,
- Araştırma personelinin yüzdesi,
- Kadın ve erkek işçi sayısı,
- Çalışanların ortalama yaşı,
- Yaş dağılımı,

- Tam zamanlı çalışan sayısı,
- Bilgi yönetim projeleri sayısı,
- İşe başlayanlar,
- İstifa edenler,
- Personel devir yüzdesi,
- Vasıfsız personel sayısı,
- Vasıflı personel sayısı,
- Büro personeli,
- Bilgi teknoloji personeli,
- Üniversite mezunu personel,
- Akademisyenler,
- Doktoralı personel,
- Ödüllerin sayısı,
- Yetenek geliştirme,
- Kariyer geliştirme planlarının sayısı,
- Uluslararası deneyim,
- Ortalama kıdemlilik,
- Cezaları olan personel yüzdesi,
- Telkin (para ödülleri, puan ödülleri),
- Terfi edilen personel / Toplam personel yüzdesi,
- Çalışma ortamından mutlu personel yüzdesi,
- Çalışan başına eğitim günleri,
- Eğitim yapılan saat / Çalışılan saat (yıllık),
- Eğitim yapma maliyeti / Ücretler (yıllık),

- Eğitim yatırımları (Çalışan/Yıl),
- Çalışan tatmin endeksi,
- Hizmet içi kabiliyet geliştirme ile ilgili tatmin,
- Hizmet içi kabiliyet geliştirme ile ilgili toplam tatmin,
- Hastalıktan dolayı işe gelmeme,
- Memurlar,
- Saat başına ödeme yapılan işçiler,
- Çalışılan saat kaybına neden olan personel,
- Önemsiz yaralanmalar.

İlişkisel Sermaye Göstergeleri

- Müşteri profili,
- Sözleşmelerin sayısı,
- Satış noktaları,
- İlk kez müşteri olan müşteriler,
- Yeni menfaat sahipleri,
- Medyaya açıklama,
- Müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri,
- Müşteri sadakat indeksi,
- Piyasa payı,
- Müşteri tatmin indeksi,
- Kendiliğinden ortaya çıkan kötü şöhret indeksi,
- Yıl boyunca en büyük 5 müşteri,
- Mevcut müşteri ilişkilerinin süresi,
- Firmamızı tavsiye edecek olan müşteri indeksi,

- Yıl boyunca yeni stratejik müşteriler,
- İlişkisel piyasa,
- Değer anlayışı,
- İstenmeden yapılan uygulama sayısı,
- Yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı,
- Analistlerin yaptığı lehte öneri sayısı,
- Hisse senedi sahipleri ile yapılan müzakere,
- Katınılan konferans sayısı,
- Verilen konferanslar,
- Telefon yoluyla yapılan faaliyetlerin sayısı,
- İşletme okullarıyla işbirliklerinin sayısı,
- Faaliyet gösterilen ülke sayısı,
- Ticari işbirliklerinin sayısı.

Yapısal Sermaye Göstergeleri

- Büro alanı (metrekare),
- Emlak, bina, eklenti ve büro teçhizat yatırımı,
- Bilgisayar teçhizatlarına yatırım,
- Çalışan başına bilgi teknolojisi gideri,
- Büro başına PC sayısı,
- E-Mail yoluyla iletişim kurulan çalışanlar,
- İşçi başına sunucu (server) sayısı,
- Günlük web sitesine erişim sayısı,
- Evde çalışma seçeneğine sahip çalışan sayısı,
- Paylaşılan bilgi veri tabanları,

- Ulusal büroların sayısı,
- Yurtdışı büroların sayısı,
- Ürünlerin / Hizmetlerin sayısı,
- Yeni ürünlerin / Hizmetlerin sayısı,
- Ürün geliştirme yatırımı,
- Süreç iyileştirme yatırımı,
- Toplam yenilik,
- Grup devir hızı yüzdesi,
- Akreditasyonlar ve sertifikalar,
- ISO 9000 sertifika sayısı,
- Kalite taahhüt sayısı,
- İyileştirme gruplarının sayısı,
- Toplam kalite bilgisine sahip çalışan sayısı,
- Dahili iyileştirme ve teknolojik yenilik proje katılan sayısı,
- İnternette en iyi uygulamaların sayısı,
- İnternette paylaşılan bilgiler,
- İnternetteki güncel bilgi belgelerinin yüzdesi,
- Firmaların kullanım hakkına sahip olduğu veri tabanlarının sayısı,
- Telefon santrallerini aramada ortalama cevap zamanı,
- Aynı gün içinde soruşturma sayısı.

Aşağıdaki tablolar araştırma kapsamındaki şirketlerin bilançoları, gelir tabloları, bilanço ve gelir tablosu dipnotları, faaliyet raporları ve internet sitelerinde raporladıkları veya bilgi verdikleri maddi olmayan varlıklar veya entelektüel sermaye unsurlarını göstermektedir.

Tablo 1.4 Arena A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasında Maddi Olmayan Varlıklarını veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI			x	x	x	x		x	x		x	x		x	x	x
YÖNETİCİLERİN SAYISI															x	x
TOPLAM			1	1	1	1		1	1		1	1		1	2	2
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI									x							
SATIŞ NOKTALARI			x		x						x	x		x	x	x
İLK KEZ MÜŞTERİ OLAN MÜŞTERİLER						x										
MEDYAYA AÇIKLAMA			x			x			x							
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ									x		x					
TOPLAM			2		1	2			3		1	2		1	1	1
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
BÜRO ALANI (metrekare)																x
ÜRÜNLERİN VE HİZMETLERİN SAYISI			x						x		x				x	
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI									x							
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			x			x			x		x				x	
TOPLAM			2			1			3			2			2	1

Tablo 1.5. Datagate A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X	X		X			X	X		X	X		X		X
YÖNETİCİLERİN SAYISI			X			X			X			X		X	X	X
TOPLAM		1	2		1	1		1	2		1	2		2	1	2
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SATIŞ NOKTALARI		X	X		X	X		X	X			X		X	X	X
MEDYAYA AÇIKLAMA			X			X			X			X			X	X
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X			X			X			X	
TOPLAM		1	3		1	3		1	3			3		1	3	2
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
BİLGİSAYAR TEÇHİZATINA YATIRIM														X		
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	X
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			X			X			X			X		X		
TOPLAM			2			2			2			2		2	1	1

Tablo 1.6 İndex A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI					X	X		X	X		X	X		X	X	
ÖDÜLLERİN SAYISI						X			X			X			X	
ÇALIŞAN TATMİN İNDEKSİ						X			X			X				
TOPLAM					1	3		1	3		1	3		1	2	
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI					X	X		X	X		X	X			X	
SATIŞ NOKTALARI		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	X
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X			X			X			X	
PİYASA PAYI			X			X			X			X				
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ			X			X			X						X	
TOPLAM		1	4		2	5		2	5		2	4		1	4	1
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
BÜRO ALANI (metrekare)			X			X			X			X				
BİLGİSAYAR TEÇHİZATINA YATIRIM											X			X		
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	X
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI						X			X			X				

ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI											X			X		
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI			X			X			X			X			X	
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			X			X			X			X			X	
TOPLAM			4			5			5		2	5		2	3	1

Tablo 1.7 Karel A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X			X						X					X
YÖNETİCİLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	
TOPLAM		1	1		1	1			1		1	1			1	1
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SATIŞ NOKTALARI																X
İLK KEZ MÜŞTERİ OLAN MÜŞTERİLER						X										
MEDYAYA AÇIKLAMA			X			X			X							
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X										
PİYASA PAYI			X			X			X			X			X	X
İLİŞKİSEL PİYASA			X			X										
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ			X			X			X							
HİSSE SENEDİ SAHİPLERİ İLE			X			X			X							

YAPILAN MÜZAKERE SAYISI																		
İŞLETME OKULLARI İLE İŞBİRLİĞİ			X			X			X									
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI			X			X			X					X		X		
TOPLAM			8			9			6					2		2	3	
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																		
BÜRO ALANI (metrekare)																	X	
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X					X		X		
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI			X														X	
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI		X	X		X	X		X	X		X	X				X	X	
AKREDİTASYONLAR VE SERTİFİKALAR			X						X									
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI																	X	
KALİTE TAAHHÜT SAYISI																	X	
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER						X			X					X		X		
TOPLAM		1	4			1	3		1	4				1	3		3	6

Tablo 1.8 Koç A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	
YÖNETİCİLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	
BİLGİ TEKNOLOJİ PERSONELİ			X			X			X			X			X	
DOKTORALI PERSONEL															X	
ÖDÜLLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	
YETENEK GELİŞTİRME PROJELERİNİN SAYISI																X
KARİYER GELİŞTİRME PLANLARININ SAYISI			X			X			X			X			X	
TOPLAM		1	5		1	5		1	5		1	5		1	6	1
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI		X	X		X	X		X	X		X	X				
SATIŞ NOKTALARI			X			X			X			X			X	X
MEDYAYA AÇIKLAMA			X			X			X			X				
MÜŞTERİLERİN FIRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X			X			X			X	
PİYASA PAYI			X			X			X			X			X	
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ			X			X			X			X			X	

KATINILAN KONFERANS SAYISI			X			X			X			X	
TEL. YOLUYLA FALİYETLERİN SAYISI			X			X			X			X	
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI			X			X			X		X	X	X
TOPLAM		1	9		1	9		1	9		1	7	2
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ													
BÜRO ALANI (metrekare)			X			X			X		X	X	X
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X			X	X
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X			X	
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI		X	X		X	X		X	X		X	X	
AKREDİTASYONLAR VE SERTİFİKALAR			X			X			X			X	
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI			X			X			X			X	
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			X			X			X			X	
TOPLAM		1	7		1	7		1	7		2	7	2

Tablo 1.9 Link A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	
YÖNETİCİLERİN SAYISI		X			X			X			X			X		
İŞE BAŞLAYANLAR			X			X			X			X			X	
İSTİFA EDENLER			X			X			X			X			X	
TOPLAM		2	3		2	3		2	3		2	3		2	3	
SÖZLEŞMELERİN SAYISI																X
SATIŞ NOKTALARI			X			X			X			X			X	
MEDYAYA AÇIKLAMA			X			X			X			X			X	
MÜŞTERİLERİN FIRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X			X			X			X	
MÜŞTERİ SADAKAT İNDEKSİ																X
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI			X			X			X			X			X	X
TOPLAM			4			4			4			4			4	3
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
BÜRO ALANI (metrekare)																X
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	X

YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI																X
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI		X	X		X	X		X	X		X	X		X	X	
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI			X			X			X			X			X	X
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			X			X			X			X			X	
TOPLAM		2	4		2	4		2	4		2	4		2	4	4

Tablo 1.10 Logo A.Ş.'nin 2004-2008 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2004			2005			2006			2007			2008			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X	X			X			X		X	X		X	X	
YÖNETİCİLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	
ARAŞTIRMA PERSONELİNİN YÜZDESİ			X			X			X			X			X	
KADIN VE ERKEK İŞÇİ SAYISI			X			X			X			X			X	
ÇALIŞANLARIN ORTALAMA YAŞI			X			X			X			X			X	
VASIFSIZ PERSONEL			X			X			X			X			X	
VASIFLI PERSONEL			X			X			X			X			X	
BİLGİ TEKNOLOJİ PERSONELİ									X							
ÜNİVERSİTE MEZUNU PERSONEL			X			X			X			X			X	
ÖDÜLLERİN SAYISI									X							
TOPLAM		1	8			8			10		1	8		1	8	
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI			X					X			X					
SATIŞ NOKTALARI			X			X			X			X				
MEDYAYA AÇIKLAMA						X			X			X			X	

MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X			X								
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ						X								
İŞLETME OKULU İLE İŞBİRLİK SAYISI													X	
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI		X	X		X	X		X	X		X	X		
TOPLAM		1	4		1	5		2	3		2	3		1
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ														
BÜRO ALANI (metrekare)			X											
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X			X			X				X	X
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI			X						X				X	
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI		X						X			X			X
AKREDİTASYONLAR VE SERTİFİKALAR			X			X								
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI			X			X			X					
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER			X			X			X				X	
TOPLAM		1	6			4		1	4		1	3		1

Tablo 1.11 Nortel A.Ş.'nin 2004-2008 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X			X	X		X	X		X	X		X		
ARAŞTIRMA PERSONELİNİN YÜZDESİ			X			X			X							X
BİLGİ TEKNOLOJİ PERSONELİ									X							
EĞİTİM YATIRIMLARI (ÇALIŞAN/YIL)			X			X			X							
TOPLAM		1	2		1	3		1	4		1	1		1		1
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI			X			X										
SATIŞ NOKTALARI												X				X
MEDYAYA AÇIKLAMA																X
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ		X			X			X	X			X			X	
MÜŞTERİ SADAKAT İNDEKSİ									X							
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ			X			X			X			X				
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI			X			X			X							
TOPLAM		1	3		1	3		1	4			3			1	2
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																

BÜRO ALANI (metrekare)			X			X									X	
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI		X				X		X	X		X	X		X	X	X
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI														X		
AKREDİTASYONLAR VE SERTİFİKALAR								X								
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER		X			X			X	X			X		X		X
TOPLAM		2	1		1	2		3	2		1	2		3	1	3

Tablo 1.12 Plastikkart A.Ş.'nin 2004-2008 Yılları Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNŞAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI												X				
İŞE BAŞLAYANLAR												X				
TOPLAM												2				
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI						X			X							
İLK KEZ MÜŞTERİ OLAN MÜŞTERİLER			X		X				X							
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ			X	X	X		X	X								
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ					X			X			X				X	
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI															X	
TOPLAM			2	1	4		1	4			1				2	
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
BÜRO ALANI (metrekare)						X			X		X				X	X
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI			X		X				X		X				X	X
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI						X			X		X					
AKREDİTASYONLAR VE SERTİFİKALAR															X	

ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI					X			X			X			X	X	
KALİTE TAAHHÜT SAYISI			X													
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER					X	X		X	X			X				
TOPLAM			2		1	5		1	5			5			4	3

Tablo 1.13 Zorlu A.Ş.'nin 2005-2009 Yılları
Arasındaki Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama
Durumu

GÖSTERGELER	2005			2006			2007			2008			2009			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGESİ	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	Bilanço ve gelir tablosu	Bilanço dipnotları	Faaliyet raporları	İnternet sitesi
TOPLAM PERSONEL SAYISI		X	X		X	X			X			X		X	X	X
YÖNETİCİLERİN SAYISI			X			X			X			X			X	
YAŞ DAĞILIMI																X
ÜNİVERSİTE MEZUNU PERSONEL												X			X	X
DOKTORALI PERSONEL																X
TOPLAM		1	2		1	2			2			3		1	3	4
İLİŞKİSEL SERMAYE GÖSTERGELERİ																
SÖZLEŞMELERİN SAYISI														X	X	
SATIŞ NOKTALARI			X													
MEDYAYA AÇIKLAMA									X							
MÜŞTERİLERİN FİRMA İLE İLGİLİ İZLENİMLERİ															X	
YATIRIMCI VE ANALİST İLE KURULAN İLİŞKİ						X			X			X			X	
KATINILAN KONFERANS SAYISI															X	
FAALİYET GÖSTERİLEN ÜLKE SAYISI						X			X			X	X		X	X

TOPLAM			1			2			3			2	1	1	5	1	
YAPISAL SERMAYE GÖSTERGELERİ																	
ÜRÜNLERİN /HİZMETLERİN SAYISI						X		X	X			X	X			X	X
YENİ ÜRÜNLERİN/ HİZMETLERİN SAYISI						X		X				X	X			X	
ÜRÜN GELİŞTİRME YATIRIMI												X		X	X	X	
ISO 9000 SERTİFİKA SAYISI						X			X			X				X	
İNTERNETTE PAYLAŞILAN BİLGİLER						X			X			X				X	
TOPLAM						4		2	3			2	4	2	1	5	1

Tablo 1.14 Şirketlerin 2009 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LİNK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	5	13	5	13	3	8	2	5	8	21	5	13			2	5	0	0	8	21
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	11	6	22	6	22	5	19	10	37	7	26			3	11	2	7	8	30
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	10	4	13	6	20	9	33	11	37	10	33			7	23	7	23	9	30
TOPLAM	11		15		15		16		29		22				12		9		25	

Tablo 1.15 Şirketlerin 2008 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LINK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	2	5	3	8	4	10	2	5	6	15	5	13	9	23	2	5	2	5	3	8
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	11	3	11	6	22	2	7	10	37	4	15	4	15	3	11	1	4	2	7
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	2	7	2	7	7	23	4	13	8	27	6	20	4	13	3	10	5	17	6	20
TOPLAM	7		8		17		8		24		15		17		8		8		11	

Tablo 1.16 Şirketlerin 2007 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LİNK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	2	5	3	8	4	10	1	3	6	15	5	13	9	23	5	13	0	0	2	5
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	11	4	15	7	26	6	22	10	37	4	15	5	19	5	19	5	19	3	11
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	10	2	7	5	17	5	17	8	27	6	20	4	13	5	17	6	20	5	17
TOPLAM	8		9		16		12		24		15		18		15		11		10	

Tablo 1.17 Şirketlerin 2006 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LİNK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	8	2	5	4	10	2	5	6	15	5	13	10	26	4	10	0	0	3	8
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	3	11	4	15	7	26	9	33	10	37	4	15	5	19	4	15	5	19	2	7
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	1	3	2	7	5	17	4	13	8	27	6	20	5	17	3	10	6	20	4	13
TOPLAM	7		8		16		15		24		15		20		11		11		9	

Tablo 1.18 Şirketlerin 2005 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LİNK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	1	3	3	8	0	0	2	5	6	15	5	13	8	21	3	8	0	0	3	8
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	2	7	4	15	5	19	8	29	10	37	4	15	6	22	4	15	2	7	1	4
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ	2	7	2	7	4	13	5	17	8	27	6	20	4	13	3	10	2	7	0	0
TOPLAM	5		9		9		15		24		15		18		10		4		4	

Tablo 1.19 Şirketlerin 2004 Yılı Maddi Olmayan Varlık veya Entelektüel Sermayelerini Raporlama Yüzdeleri

UNSURLAR	ARENA		DATAGATE		İNDEX		KAREL		KOÇ		LİNK		LOGO		NORTEL		PLASTİKKART		ZORLU	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
İNSAN SERMAYESİ GÖSTERGELERİ													9	23						
İLİŞKİSEL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ													5	19						
YAPISAL SERMAYESİ GÖSTERGELERİ													7	23						
TOPLAM													21							

3.6. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Aşağıda 10 şirketin 5 yıllık raporlarında yer verdikleri toplam gösterge sayıları yer almaktadır.

ARENA:	İnsan Sermayesi:	13
	İlişkisel Sermaye:	14
	Yapısal Sermaye:	11
	TOPLAM:	38
LİNK:	İnsan Sermayesi:	25
	İlişkisel Sermaye:	23
	Yapısal Sermaye:	34
	TOPLAM:	82
DATAGATE:	İnsan Sermayesi:	16
	İlişkisel Sermaye:	21
	Yapısal Sermaye:	12
	TOPLAM:	49
LOGO:	İnsan Sermayesi:	45
	İlişkisel Sermaye:	25
	Yapısal Sermaye:	24
	TOPLAM:	94
İNDEX:	İnsan Sermayesi:	15
	İlişkisel Sermaye:	31
	Yapısal Sermaye:	27
	TOPLAM:	73
NORTEL:	İnsan Sermayesi:	16
	İlişkisel Sermaye:	19

	Yapısal Sermaye:	21
	TOPLAM:	56
KAREL:	İnsan Sermayesi:	9
	İlişkisel Sermaye:	30
	Yapısal Sermaye:	27
	TOPLAM:	66
PLASTİKKART:	İnsan Sermayesi:	2
	İlişkisel Sermaye:	15
	Yapısal Sermaye:	26
	TOPLAM:	43
KOÇ:	İnsan Sermayesi:	32
	İlişkisel Sermaye:	50
	Yapısal Sermaye:	43
	TOPLAM:	125
ZORLU:	İnsan Sermayesi:	19
	İlişkisel Sermaye:	16
	Yapısal Sermaye:	24
	TOPLAM:	59

Arena Şirketi'nin 5 yıllık finansal raporları ve internet siteleri incelendiğinde oranları birbirlerine çok yakın olmasına rağmen 5 yıl toplamında en fazla raporlanan göstergenin ilişkisel sermaye, ikinci olarak insan sermayesi ve en son yapısal sermaye olduğu ortaya çıkmıştır.

Datagate Şirketi'nde Arena Şirketi'nde olduğu gibi en fazla raporlanan gösterge ilişkisel sermaye unsurları, ikincisi insan sermayesi ve en son olarak da yapısal sermaye unsurları raporlanmıştır.

İndex Şirketi'nde 5 yıllık finansal raporları ve internet sitelerine bakıldığında ilişkisel sermaye yine en fazla gösterilen unsur olmuştur. Ancak yapısal sermaye ikinci sırada yer alırken insan sermayesi en az raporlanan unsur olarak yer almıştır.

Karel Şirketi'nde 5 yıllık finansal raporlarında ve internet sitelerinde ilişkisel sermaye en fazla gösterilen unsur iken ikinci sırada yapısal sermaye unsurları ve üçüncü sırada ise insan sermayesi unsurları yer almıştır.

Koç Şirketi'nde 5 yıllık finansal raporlarında ve internet sitelerinde ilişkisel sermaye en fazla raporlanan unsur, ikincisi yapısal sermaye unsurları ve en az gösterilen unsur ise insan sermayesi unsurudur.

Link Şirketi'nin birinci sırada yapısal sermaye unsurlarına, ikinci sırada insan sermayesi unsurlarına ve üçüncü sırada ise ilişkisel sermaye unsurlarına finansal raporları ve internet sitelerinde yer verdiği görülmektedir.

Logo Şirketi'nde diğer şirketlerin tam tersine insan sermayesi unsuru birinci sırada, ikinci sırada ilişkisel sermaye ve üçüncü sırada ise yapısal sermaye unsurları yer almıştır. Şirketin insan sermayesi unsurlarının birinci sırada yer almasının sebebinin şirketin yazılım şirketi olmasından dolayı çalışanlarına daha fazla özen göstermesi gerektiği ve çalışanların şirket için en önemli unsur olarak görüldüğü düşünülmektedir. İlişkisel sermaye ve yapısal sermaye unsurlarının gösterilmesinde çok büyük fark bulunmamaktadır.

Nortel Şirketi'nin finansal raporları ve internet sitelerinde birinci sırada yapısal sermaye unsuru, ikinci sırada ilişkisel sermaye unsuru ve üçüncü sırada ise insan sermayesi unsurları yer almaktadır.

Plastikkart Şirketi birinci sırada yapısal sermaye unsuruna, ikinci sırada ilişkisel sermaye ve üçüncü sırada ise insan sermayesi unsuruna finansal raporları ve internet sitelerinde yer vermiştir.

Zorlu Şirketi 2005 yılında yapısal sermaye göstergelerine hiç yer vermez iken, 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında yapısal sermaye unsuru en fazla raporlarda yer alan unsur, ikinci sırada insan sermayesi ve üçüncü sırada ise ilişkisel sermaye unsurları raporlanmıştır.

Şirketlere genel olarak bakıldığında 5 şirketin raporlarında ilişki sermaye göstergelerini, 4 şirketin yapısal sermaye göstergelerini, 1 şirketin insan sermayesi göstergelerine en fazla raporlarında yer verdikleri ortaya çıkmıştır.

Şirketlerin bilanço ve gelir tablolarında MOV ya da ES göstergelerine rastlanılmamıştır. Bilanço ve gelir tablosu dipnotlarında ise 1-5 arasında göstergeye yer verilmiştir. Daha çok faaliyet raporlarında göstergelere yer verilmiştir.

Şirketlerden faaliyet alanı en geniş olan Koç A.Ş., 5 yıl boyunca toplam 125 gösterge ile en fazla göstergeyi raporlayan şirket olmuştur. 94 göstergeyle Logo ikinci sırada ve 82 göstergeyle Link üçüncü sırada yer almıştır.

Bilişim sektöründe yer alan şirketlerin enerji ve iletişim sektörüne göre daha fazla göstergeye raporlarında yer verdikleri görülmektedir.

Arena Şirketi'nin raporlarında yer verdiği insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı ve yöneticilerin sayısıdır. Yöneticilerin sayısı 2009 yılında faaliyet raporları ve internet sitesinde yer almıştır. İlişki sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, ilk kez müşteri olan müşteriler, medyaya açıklama, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısıdır. Yapısal sermaye göstergelerinden büro alanı internet sitesinde yer almaktadır. Faaliyet raporlarında ise ürünlerin / hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin / hizmetlerin sayısı internette paylaşılan bilgiler yer almaktadır.

Datagate Şirketi'nde insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı ve yöneticilerin sayısıdır. İlişki sermaye göstergeleri satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleridir. Yapısal sermaye göstergeleri ise bilgisayar teçhizatlarına yatırım, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, internette paylaşılan bilgilerdir.

Index Şirketi'nin raporlarında yer verdiği insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı, ödüllerin sayısı ve çalışan tatmin endeksidir. İlişki sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, piyasa payı, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, bilgisayar teçhizatlarına yatırım, ürünlerin ve

hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, ISO 9000 sertifikalarının sayısı, internette paylaşılan bilgilerdir.

Karel Şirketi'nin raporlarında yer verdiği insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı ve yöneticilerin sayısıdır. İlişkisel sermaye göstergeleri satış noktaları, ilk müşteri olan müşteriler, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, piyasa payı, ilişkisel piyasa, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı, hisse senedi sahipleri ile yapılan müzakere, işletme okullarıyla işbirliklerinin sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, akreditasyonlar ve sertifikalar, ISO 9000 sertifikalarının sayısı, kalite taahhüt sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Koç Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri, toplam personel sayısı, yöneticilerin sayısı, Ar-Ge departmanında çalışan personel sayısı, doktoralı personel, ödüllerin sayısı, yetenek geliştirme projelerinin sayısı ve kariyer geliştirme planlarının sayısıdır. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, piyasa payı, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı, katınılan konferans sayısı, telefon yoluyla yapılan faaliyetlerin sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, akreditasyonlar ve sertifikalar, ISO 9000 sertifikalarının sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Link Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı, yöneticilerin sayısı, işe başlayan personel sayısı, istifa eden personel sayısıdır. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, müşteri sadakat indeksi ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımları, ISO 9000 sertifikalarının sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Logo Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı, yöneticilerin sayısı, araştırma personelinin yüzdesi, kadın ve erkek

işçi sayısı, çalışanların ortalama yaşı, vasıfsız personel, vasıflı personel, bilgi teknoloji personeli, üniversite mezunu personel ve ödüllerin sayısıdır. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı, işletme okullarıyla işbirliklerinin sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, akreditasyonlar ve sertifikalar, ISO 9000 sertifikalarının sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Nortel Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı, araştırma personelinin yüzdesi, bilgi teknoloji personeli ve eğitime yapılan yatırımdır. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, müşteri sadakat indeksi, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise; büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, akreditasyonlar ve sertifikalar ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Plastikkart Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri toplam personel sayısı ve yeni işe başlayanların sayısıdır. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, ilk kez müşteri olan müşteriler, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise büro alanı, ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımları, akreditasyonlar ve sertifikalar, ISO 9000 sertifikalarının sayısı, kalite taahhüt sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

Zorlu Şirketi'nin raporlarında yer alan insan sermayesi göstergeleri, toplam personel sayısı, yöneticilerin sayısı, yaş dağılımı, üniversite mezunu personel ve doktoralı personeldir. İlişkisel sermaye göstergeleri sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, yatırımcılar ve analistler ile kurulan ilişki sayısı, katınılan konferans sayısı ve faaliyet gösterilen ülke sayısıdır. Yapısal sermaye göstergeleri ise ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, yeni ürünlerin ve hizmetlerin sayısı, ürün geliştirme yatırımı, ISO 9000 sertifikalarının sayısı ve internette paylaşılan bilgilerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye’de İMKB’ye kayıtlı 10 teknoloji şirketinin bilanço ve gelir tablolarında bu çalışmada esas alınan maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye göstergelerine rastlanılmamıştır. Bilanço ve gelir tablosu dipnotlarında ise 1-5 arasında gösterge raporlanmaktadır. İnternet sitelerinde yer alan gösterge sayısı da 1-6 arasında değişmektedir. Maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye göstergelerine en fazla faaliyet raporlarında yer verilmektedir. Çalışmanın diğer bir sonucu da şirketlerin %50’sinin en fazla ilişki sermaye göstergelerini, %40’ının yapısal sermaye ve %10’unun insan sermayesi göstergelerini raporlamalarıdır.

Bu çalışmada Türkiye’de teknoloji şirketlerinin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerini açıklama konusunda yetersiz oldukları sonucuna varılmıştır. Şirketlerin çalışanlarıyla ilgili bilgiler vermedikleri ve raporlarında insan sermayesi ile ilgili bilgilerin çalışan sayısı, eğitim düzeyi gibi sınırlı alanlarda kaldığı görülmektedir. Şirketlerin tamamı toplam personel sayısı hakkında bilgi vermektedir. Plastikart, Nortel, İndex A.Ş. dışında 7 şirket yöneticilerin sayısı ve Logo A.Ş. kadın ve erkek işçi sayıları ile çalışanların ortalama yaşı hakkında bilgi vermektedir. Diğer şirketler bu konularda bilgi vermemektedir. Yaş dağılımı ile ilgili ise sadece Zorlu şirketi internet sitesinde bilgi vermiştir. Zorlu A.Ş., üniversite mezunu ve doktoralı personel sayısını; Logo A.Ş. üniversite mezunu ve vasıflı, vasıfsız personel sayılarını, Koç A.Ş. doktoralı personel sayılarını belirtmişlerdir. Koç A.Ş. aynı zamanda çalışanlarının yeteneklerini ve kariyerlerini geliştirme ile ilgili plan ve projeleriyle ilgili bilgi vermektedir. Çalışan tatmin indeksini belirten şirket İndex A.Ş.’dir. Çalışanlara yapılan eğitim yatırımları ile ilgili bilgiyi Nortel A.Ş. vermektedir.

Şirketler raporlarında ilişki sermaye göstergelerinden en fazla sözleşmelerin sayısı, satış noktaları, medyaya açıklama, müşterilerin firma ile ilgili izlenimleri, yatırımcı ve analistler ile kurulan ilişki sayısı, faaliyet gösterilen ülke sayısı göstergelerine yer vermektedirler. Şirketlerin piyasa payıyla ilgili Koç A.Ş. ve İndex A.Ş. bilgi vermiştir. Katıldıkları konferansları açıklayan şirketler Koç A.Ş. ve Zorlu A.Ş.’dir. İlk defa mal ya da hizmetlerini sattıkları müşterilerinin sayılarını belirten

şirketler ise Karel, Arena ve Zorlu A.Ş.'dir. Karel A.Ş. ve Logo A.Ş. okullarla yaptıkları işbirlikleriyle ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Müşterilerinin sadakat oranlarını açıklayan şirketler ise Nortel A.Ş. ve Link A.Ş.'dir.

Şirketlerin hepsi yapısal sermaye göstergelerinden ürünlerin, hizmetlerin sayısı hakkında açıklama yapmışlardır. Aynı zamanda internette bilgilerini paylaşmışlardır. Yeni ürün ve hizmetleriyle ilgili bilgi veren şirketler Zorlu, Link, Logo, Arena, İndex, Karel ve Koç A.Ş.'dir. Büro alanı ile ilgili ise Plastikkart, Link, Logo, Nortel, Arena, İndex, Karel ve Koç A.Ş. bilgi vermektedir. Ürün geliştirmeye ayırdıkları yatırım miktarını açıklayan şirketler Plastikkart, Zorlu, Link, Logo, Nortel, İndex, Karel ve Koç A.Ş.'dir. Almış oldukları ISO 9000 sertifika sayısını açıklayan şirketler ise Plastikkart, Zorlu, Link, Logo, İndex, Karel ve Koç A.Ş.'dir.

Kısaca şirketlerin, raporlarında ilişkisel sermaye göstergelerini daha fazla raporlamaları, müşterilere ve yatırımcılara daha fazla ilgi gösterdiklerini ortaya çıkarmaktadır. İşletmelerin altyapı varlıklarıyla ilgili bilgiye (büro teçhizatlarına yatırım, bilgisayar sayısı, telefon hizmeti gibi) yer vermemeleri yapısal sermaye raporlanmasının yetersiz olmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak, şirketlerin maddi olmayan varlık veya entelektüel sermaye raporlama düzeyleri yetersizdir. İşletmeler yapısal sermayeleriyle insan sermayelerine yeterince yer vermemektedirler. Şirket yöneticilerinin maddi varlıkları kadar maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerinin de şirketlerin piyasa değeri üzerinde olumlu etkileri olduğunu kabul etmeleri ve maddi olmayan varlık veya entelektüel sermayelerinin yönetimine, ölçümüne ve dolayısıyla raporlanmasına daha fazla önem vermeleri gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

“Kuveyt Türk 2008 Faaliyet Raporu”; http://webdeyim.net/tr/e_faaliyet-raporu/kuveyt-turk/kuveyt-turk-faaliyet-raporu/2008/35. Erişim Tarihi: 11.02.2010.

“Maddi Olmayan Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesi Standardı” Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 3 Sayılı Tebliğ.

“Sürdürülebilirlik Raporlaması İlkeleri”; http://www.globalreporting.org/NR/rdonlyres/577D962F-E4A5-462F-B070-A4EF76A36A20/3429/G3_Guidelines_TURKISHFINAL.pdf, Erişim Tarihi: 22.01.2010.

Abeysekera, Indra, Guthrie, James (2004); “An Emprical Investigation of Annual Reporting Trends of Intellectual Capital in Sri Lanka”, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol:16, No:3, ss:151-163.

Abeysekera, Indra (2005); “The Project Of Intellectual Capital Disclosure:Researching The Research”, *4 th International Critical Management Studies Conference*, July 4-6, University of Cambridge, UK.

Acar, Durmuş, Dalğar, Hüseyin (2005); “Entelektüel Sermayenin Ölçülmesinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Katkısı”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 14, ss. 23-40.

Akbulut, Ramazan, (2009); “İMKB’ de İşlem Gören İmalat Sektöründeki İşletmelerde Entelektüel Sermayeyi Ölçmeye Yönelik Bir Uygulama”, *Finans&Politik Ekonomik Yorumlar*, Cilt:46, Sayı:527, ss:101-111.

Akmeşe, Halil (2006); “Entelektüel Sermayenin Firma Piyasa Değeri Üzerine Etkisi ve İMKB’de İşlem Gören Şirketler Üzerinde Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Alagöz, Ali, Özpeynirci, Rabia (2007); “Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:9, Sayı:11, ss:167-184.

Altay, Asuman, Pazarlıoğlu, M. Vedat (2007); “Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Sayı:12, Yıl:9, Haziran, ss:96-108.

April, Kurt A., Bomsa, Paul, Deglon, Dave A.(2004); “IC Measurement and Reporting: Establishing A Practise in SA Mining”, *The Journal of Intellectual Capital*, Vol:4, No:2, ss:165-180).

Arikboğa, Şebnem (2003); “Entelektüel Sermaye”, Derin Yayınları, İstanbul.

Arslan, Özgür (2005); “ Entelektüel Sermaye'nin Türkiye'deki Raporlanma Şeklinin İncelenmesi”, *Journal of Faculty of Business*, Vol.5, No:2, 2004- No.1, 2005.

Aşıkoğlu, Rıza, Aşıkoğlu, Meral (1998); “Bilgi Toplumuna Geçiş Sürecinde Entelektüel Sermayenin İşletmenin Piyasa Değerine Etkisi, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1-2, ss. 567-596.

Aydemir, Muzaffer, Acılar, Ali (2005); “Bilgiye Dayalı Rekabetin İki Önemli Aracı: Veri Ambarları ve Veri Madenciliği”, *Vergi Dünyası*, Eylül, Yıl:25, Sayı: 289, ss: 139- 148.

Bakan, İsmail (2004); *Çağdaş Yönetim Yaklaşımları İlkeler, Kavramlar ve Yaklaşımlar*, Beta Yayınları, 1.Bası, İstanbul.

Başar, Banu, Başar, Mehmet (2006); “Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, ss:213-230.

Bayazıtlı, Ercan (2000); “Entelektüel Sermaye Gelecek Binyılın Katma-Değer Başarısında Anahtar”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Ekim, Yıl:1, Sayı:2, ss:119-126.

Bayazıtlı, Ercan, Çelik, Orhan ve Üstündağ, Saim (2006); “Türkiye Muhasebe Standartlarına Genel Bakış”, Tesmer Yayın No: 67, Ankara.

Belyalova, Maye, (2003); “Entelektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Bilgin, Nuri (2006); *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, Siyasal Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.

Bontis, Nick, Keow, William Chua Chong ve Richardson, Stanley (2000); “Intellectual Capital and Business Performance İn Malaysian Industries”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol.1, No.1, ss:85-100.

Bozbura, F. Tunç (2004); “Measurement and Application of Intellectual Capital in Turkey”, *The Learning Organization*, Vol.11, No:4/5, pp:357-367.

Bozbura, F. Tunç, Toraman Ayhan (2004); Türkiye'de Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi ile İlgili Model Çalışması ve Bir Uygulama, *İTÜ dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, ss:55-66.

Bozzolan, Saverio, Favotta, Francesco ve Ricceri, Federica (2003); “Italian Annual Intellectual Capital Disclosure”, *The Journal of Intellectual Capital*, Vol:4, No:4, ss:543-558.

Burton- Jones, Alan (1999); *The Knowledge Revolution*, Oxford University.

Büyüközkan, Gülçin (2002), “Entelektüel Sermaye Yönetimi”, http://www.kalder.org.tr/preview_content.asp?contID=718&tempID=1®ID=2, Erişim Tarihi: 26.07.2009.

Carlin, Tyrone M., Ford, Guy, Petty, Richard M. (2006); “*The Voluntary Reporting Of Intellectual Capital: A Study Of Hong Kong Companies Over Time*”, <http://bai2006.atistr.org/CD/Papers/2006bai6286.doc> Erişim Tarihi: 22.02.2010.

Ceran, Yunus (2007); “Muhasebede Eskinin Yenisi Bir Kavram: İnsan Kaynakları Muhasebesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 18, ss:187-206.

Çakıcı, Cemal (2003); “Muhasebe Yeni Bir Yaklaşım - Balanced Scorecard”, *Vergi Dünyası*, Mayıs 2003, Yıl:22, Sayı:261, ss: 154-160

Çelik, Arzum E., Perçin, Selçuk (2000); “Entelektüel Sermayenin İşletme Bazında Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, ss. 111-118.

Çelme, Burçin, İşevi, Semih A. (2005), “*Bilgi Çağında Yeni Hazine: Entelektüel Sermayele Rekabeti Yakalamak*”, [http:// kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak02/u02-20.pdf](http://kaynak.unak.org.tr/bildiri/unak02/u02-20.pdf).

Çetin, Ayten (2005); “Entelektüel Sermaye ve Ölçülmesi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:20, Sayı:1, ss:359-378.

Çıkrıkçı, Mustafa, Daştan, Abdulkerim (2002); “Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 43, ss. 18-32.

Demirgüneş, Kartal H. N. (2004); “Entellektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisi ve Ekonometrik Bir Analiz”, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde.

Demirkol, İsmet (2006); “*Entelektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisi ve İMKB’de Sektörel Uygulamalar*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Demirkol, İsmet; “*Firma Değeri Yaklaşımları*”, <http://www.finanskulup.org.tr/assets/makale/Ismet.Demirkol.Firma.Degeri.Yaklasimlari.pdf>, Erişim Tarihi: 30.08.2009.

Doğan, Nalan K. (2004); “Entelektüel Sermaye Yönetimi Yaklaşımı ve Entelektüel Varlıkların Korunmasına Yönelik Öneriler”, *Yönetim*, Sayı:47, Şubat 2004, ss:15-25.

Edvinsson, Leif (2002); *Şirket Boylamı*, Türk Henkel Dergisi Yayınları, İstanbul.

Ehin, Charles (2000); *Unleashing Intellectual Capital*, United States of America.

Emrem, A.Erdinç, “*Ar-Ge Yatırımları – Bilgi Varlıkları İlişkisinin Sektörel Analizi*”, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/12-01.pdf>. ErişimTarihi: 27.06.2009.

Emrem, Erdinç (2003); “*Entelektüel Sermaye Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri*”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=245, Erişim Tarihi: 26.07.2005.

Ercan, Metin Kamil, Öztürk, Şarana M. ve Demirgüneş, Kartal (2003); *Değere Dayalı Yönetim ve Entellektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Erkal, Zekeriya E., (2005); “*Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi, Raporlanması ve İMKB’ye Kayıtlı Teknoloji Şirketlerine Yönelik Bir Araştırma*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Erkuş, Hakan (2004); “*Geleneksel Raporlama Yöntemlerinin Yeni Ekonomi Karşısındaki Durumunun İrdelenmesi ve Entelektüel Sermayenin Raporlanması*”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, ss:303-324.

Ertuğrul, Murat (2000); “*Entelektüel Sermayenin İşletme Değeri Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama*”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Ertuğrul, Murat; “*Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi ve Raporlanması*”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=183, Erişim Tarihi: 26.07.2009.

Garcia- Ayuso, Manuel (2003); “*Factors Explaining The İnefficient Valuation of Intengibles Accounting*”, *Auditing & Accountability Journal*, Vol: 16, No:1, pp: 57-69.

Gençoğlu, Ümit G., Erdoğan, Canan (2008); “*Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kapsamında Finansal Olmayan Raporlama*”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:39, Temmuz 2008, ss:33-43.

Gider, Zeynullah (2008); “*Marka Değerlemesi*”, *Vergi Dünyası*, Mayıs, Yıl:27, Sayı:321, ss:110-121.

Goh, Pek C., Lim, Kwee P. (2004); “*Disclosing Intellectual Capital in Company Annual Reports*”, *The Journal of Intellectual Capital*, Vol:5, No:3, ss:500-510.

Gökçe, Orhan (2001); *İçerik Çözülmesi Teori-Metod-Uygulama*, Genişletilmiş 3.Baskı, Selçuk Üniversitesi Vakfı, Konya.

Görmüş, Alparslan Ş. (2009); “Entelektüel Sermaye ve İnsan Kaynakları Yönetiminin Artan Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, ss:57-75.

Guthrie, James, Boedker, Christina ve Cuganesan, Suresh (2005); “The Strategic Significance of Intellectual Capital Information in Annual Reporting”, *MGSM Working Papers In Management*, February.

Guthrie, James, Petty, R. ve Yongvanich, K.(2004); “ Using Content Analysis As A Research Method To Inquire İnto İntellectual Capital Reporting”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol:5, No:2, ss:282-293.

Guthrie, James, Petty, Richard M. ve Ricceri, Federica (2004); “*External Intellectual Capital Reporting: Contemporary Evidence From Hong Kong and Australia*”, International IC Congress on Interpretation and Communication of Intellectual Capital Hanken Business School, Helsinki, Finland, September 2-3 2004.

Guthrie, James, Ricceri, Federica (2003); “*Intellectual Capital Reporting: Content Approaches To Data Collection*”, Presented at Performance Measurement Association Intellectual Capital Symposium, 01-02 October 2003 Cranfield, UK.

Guthrie, James, Ward, Leanne ve Cuganesan, Suresh (2008); “Intellectual Capital Reporting Media İn An Australian İndustry”, *Int.J.Learning and Intellectual Capital*, Vol.5, No.1., ss: 48-62.

Guthrie, James, Yongvanich, Kittiya (2004); “Intellectual Capital Reporting: Comparison of Various Frameworks”, *MGSM Working Papers In Management*, October, 2004.

Güçlü, Hakan; “*Entelektüel Sermayenin Temel Finansal Tablolar Aracılığıyla Sunulması*”, http://www.hakanguclu.com/calismalar/Entelektuel_sermaye.pdf. Erişim Tarihi:30.08.2009.

İpçioğlu, İsa (2007); “Kobilerde Entelektüel Sermayenin İşletme Performansına Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:12, Sayı:3, ss:133-146.

Karacan, Sami (2004), “Entelektüel Sermaye ve Yönetimi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 69, ss:177-199.

Karacan, Sami (2004); “*Muhasebe Açısından Varlık Ya da Gider Unsuru Olarak İnsan Kaynağı*”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/67malicozum//22%20sami%20karacan.pdf>, Erişim Tarihi:03.06.2009.

Kaya, Uğur, Karakaya, Aykut (2008); “Sosyal Raporlama Anlayışının Muhasebe Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl:7, Sayı:24, ss:154-170.

Kaya, Yusuf (2006); “Gayri Maddi Varlıkların İşletmelerin Mali Tablolarına Alınmalarının Yaratacağı Riskler” , *Eylül*, Yıl:26, Sayı:301, ss: 112-119.

Kayalı, Cevdet A. , Yereli, Ayşe N. ve Ada, Şebnem (2007); “Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi Kullanılarak Entelektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:14, Sayı:1, ss.67-90.

Kossovsky, Nir (2002); Fair Value of Intellectual Property, *Journal of Intellectual Capital* , Vol.3 , No.1 , pp:62-70.

Lazol, İbrahim, Muğal, Elif ve Yücel, Yener (2008); “Sürdürülebilir Bir Çevre İçin Çevre Muhasebesi ve KOBİ'lere Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı:38, Nisan 2008, ss: 56-69.

Li, Jing, Pike, Richard, Haniffa R. (2007); “Intellectual Capital Disclosure in Knowledge Rich Firms: The Impact of Market and Corporate Gvarnance Factors”, *Working Paper*, Nisan, 2007.

Lilly, Martha S., Reed, Ronald O. (2004); “Estimates Of Intangible Capital In Financial Statements”, *Journal Of Applied Business Research*, Volume 20, Number 1.

Marr, Bernard, Gray, Dina ve Neely, Andy (2003); “Why Do Firms Measure Their Intellectual Capital”, *The Journal of Intellectual Capital*, Vol:4, No.4, ss:441-464.

Mouritsen, Jan, Thorbjornsen, Stefan (2004); “Intellectual Capital and New Public Management”, *The Learning Organization*, Vol:4, No:5, ss:380-392.

Otlu, Fikret, Çukacı, Yusuf Ç. (2007); “Şirket Birleşmelerinde Maddi Olmayan Duran Varlıklar ve Şerefiyenin Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl:6, Sayı:21, ss:109-128.

Öğredik, Güray (2005); “Maddi Olmayan Duran Varlık Kavramı Açısından Web Sitesi ile İlgili Harcamalar ve Taslak Halindeki Yeni Türk Ticaret Kanunu”, *Vergi Dünyası*, Ekim, Yıl:25, Sayı:290, ss: 143-153.

Öğülmüş, Selahaddin; “İçerik Çözümlemesi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6144.pdf>. Erişim Tarihi: 15.03.2010.

Önce, Saime (1999); “*Muhasebe Bakış Açısı ile Entelektüel Sermaye*”, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:151, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

Öncü, Akif M., Taşgit, Yunus Emre (2004); “Entelektüel Sermaye İle İlgili Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:6, ss:122-150.

Örnek, Ali Ş. (2000); “Balanced Scorecard: Bilgiden Stratejiye Ulaşmada Kullanılabilecek Yeni Bir Araç”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3.

Örten, Remzi, Kaval, Hasan ve Karapınar, Aydın (2009); *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları*, 3. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.

Öztürk, Mutlu B., Demirgüneş, Kartal, “Kurumsal Yönetim Bakış Açısıyla Entelektüel Sermaye”, <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos-mak1/+articles/2008/19MBOZTURK-KDEMİRGUNES.PDF>. Erişim Tarihi: 28.08.2009.

Pablos, Patricia Ordonez de (2003), “Intellectual Capital Reporting in Spain: A Comparative View”, *Journal of Intellectual Capital*, Vol.4, No.1, pp. 61-81.

Pekdemir, Recep (2005); “Uluslararası Anlamda Güvenilir Finansal Raporlamanın Önemi”, Turkey Accounting and Auditing ROSC (A&A ROSC) Dissemination Workshop, <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEY/Resources/PEKDEMİR.pdf>. Erişim Tarihi: 28.08.2009.

Peppard, Joe, Rylander, Anna (2001); “Using An Intellectual Capital Perspective to Design and Implement a Growth Strategy:The Case of APİON”, *European Management Journal*, Vol:9, No:5, ss:510-525).

Perek, Atilla (2007); “Şirket Birleşmelerinin Bir Parçası Olarak Elde Edilen ve Aktifleştirilen Maddi Olmayan Duran Varlıkların Değerlemesi ve İngiltere Tecrübesi”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Eylül, ss:98-111.

Rodgers, Waymont (2003); “Measurement and Reporting of Knowledge-Based Assets”, *Journal of Intellectual Capital* , Vol:4 , No:2 , pp:181-190.

Roos, Johan, Roos, Göran, Dragonetti, Nicola C. ve Edvinsson, Leif (1997); *Intellectual Capital* , Macmillan Business.

Savaşçı, İpek, Çakı, Sertaç (2003); “Entelektüel Sermaye Bileşenlerinin Değerlendirilmesi: Hipermarketler Üzerine Bir Bakış”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=217, Erişim Tarihi: 26.07.2009.

Sevilengül, Orhan, (2007), *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, 13.Baskı, Ankara.

Sönmez, Feriştah (2004); “Maddi Olmayan Duran Varlıklar-MODV (TMS-8, UMS -38, 1. Taslak MODV ve SPK Tebliğiyle Karşılaştırmalı Olarak)”, *Diyalog Dergisi*, Yıl: 19, Sayı: 191, ss. 123-141.

Stewart, Thomas A. (1997); *Entelektüel Sermaye*, BZD Yayıncılık, İstanbul.

Sullivan, Patrick H. (2000); *Value-Driven Intellectual Capital*, John Wiley & Sons, Inc.

Şamiloğlu, Famil (2002); *Entelektüel Sermaye*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Şanal, Musa (2006); “*Entelektüel Sermaye Yönetimi Ve Türkiye’deki Sanayi İşletmelerinde Uygulanması Üzerine Bir Araştırma*”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şerbetçi, Derya, “*21.YY. İşletmelerinin Gerçek Zenginlik Kaynağı: İnsan Sermayesi*”, <http://sbe.dpu.edu.tr/8/155.pdf>. Erişim Tarihi:06.12.2009.

Şişman, Bülent, Şişman, Fatma A. (2004); “Entelektüel Sermayenin Unsurları, Ölçülmesi ve Muhasebeleştirilmesi”, *Yaklaşım Dergisi*, Nisan, Sayı:136.

Ulusan, Hikmet (2005); “Maddi Olmayan Varlıklar ve İşletme İçinde Yaratılan Maddi Olmayan Varlıklar İle İlgili Bir Araştırma”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, ss. 69-103.

Ulusan, Hikmet (2009); “Çevresel Raporlama Rehberleri Ve İşletme Çevresel Raporlarında Açıklanması Gereken Bilgiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, ss:181-206.

Uyar, Süleyman; “*Finansal Raporlama Sürecinde Genişleyebilir İşletme Raporlama Dilinin (XBRL) Kullanılması*”, <http://www.suleymanuyar.com.tr/yayinlar/b1.doc.>, Erişim Tarihi: 25.01.2010.

Uzay, Şaban, Savaş, Orhan (2003); “Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi: Mobilya Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Uygulama Örneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 20, ss. 163-181.

Üç, Mustafa (2005); “*Entelektüel Sermaye ve Unsurları*”, http://www.bilgiyonetiimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=581, Erişim Tarihi: 26.07.2009.

Üç, Mustafa (2005); “*Entelektüel Sermayenin Oluşumu ve Ölçülmesi: Afyonkarahisar İli Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Yalama, Abdullah (2006); “*Entelektüel Sermayenin Entelektüel Katma Değer Katsayısı (VAIC) İle Ölçülmesi Ve Veri Zarflama Analizi (DEA) Yöntemi Kullanılarak Karlılığa Etkisinin Sınanması: İMKB'ye Kote Bankalarda Uygulanması*”, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Yereli, Ayşe, Gerşil, Gülşen (2005); “Entelektüel Sermayeyi Ölçme ve Raporlama Yöntemleri”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, ss:17-29.

Yıldız, Birol, Tenekecioğlu, Berrin, “*Entelektüel Sermayenin İşletmelerin Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi Ve İMKB 100 İşletmelerinde Görgül Bir Çalışma*” <http://iibf.orgu.edu.tr/kongre/bildiriler/14-01.pdf>. Erişim Tarihi:27.06.2009.

Yörük, Nevin, Erdem, Meziyet S. (2006); “Farklı Entelektüel Sermaye Ölçme Yöntemlerinin Firmaların Stratejik Karar Alma Sürecine Etkileri”, *Marmara Üniversitesi Muhasebe- Araştırma ve Uygulama Dergisi*, cilt:6, yıl:15, ss:59-71.

Yücel, Rahmi (2005); “ Bilgi Dönüşümleri Ve Entelektüel Sermaye Açısından Önemi’’, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:7, <http://www.akademikbakis.org/pdfs/7bilgidönüşümleri.pdf>, Erişim Tarihi: 03.06.2009.

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Eskişehir’de doğan Nigar Özçetin, öğrenimini Gazi İlköğretim Okulu, Mustafa Kemal Lisesi (orta bölüm) ve Anadolu Üniversitesi Sağlık Meslek Lisesi’nde tamamlamıştır. 1995 yılında Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümünü kazanmış ve 2000 yılında mezun olmuştur.

1993- 2001 yılları arasında Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi’nde hemşire olarak görev yapmıştır. 2003- 2005 yılları arasında Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik stajını tamamlayıp, sınavları kazanmış ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavir belgesini almıştır.

2006 yılında Yozgat Devlet Hastanesi’nde hemşire olarak göreve başlamış ve 2009 yılına kadar burada çalışmıştır. 2009 yılında Bozok Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu’na öğretim görevlisi olarak girmiş ve halen bu görevini sürdürmektedir.

İletişim Bilgileri:

Adres: Bozok Üniversitesi

Meslek Yüksek Okulu

Yozgat

Telefon: (354) 2171781

Fax : (354) 2171780

E-Posta: nigarozcetin26@gmail.com.